

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยสำรวจพฤติกรรมการใช้หลักจิตวิทยาการศึกษาอิสลามของครูอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้ คือ

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาการศึกษาและการนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สอนตามทัศนะของนักปราชญ์มุสลิม
- 2.2 ลักษณะพฤติกรรมของครูอิสลามศึกษาที่ดี
- 2.3 หลักการพื้นฐานในกระบวนการสอน
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาการศึกษาและการนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สอนตามทัศนะของนักปราชญ์มุสลิม

2.1.1 ความหมายของจิตวิทยาการศึกษา

ความหมายของคำว่า “จิตวิทยาการศึกษา” มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ผกา สัตยธรรม (2544) ได้กล่าวว่า จิตวิทยาการศึกษาเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งซึ่งศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับธรรมชาติ และคุณลักษณะต่าง ๆ ของผู้เรียน (โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านพัฒนาการและบุคลิกภาพ) และกระบวนการเรียนรู้ (ภาวะและองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของมนุษย์) เพื่อประโยชน์ในการแก้ปัญหา และพัฒนาการเรียนการสอนให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546 : 16) ได้กล่าวว่า จิตวิทยาการศึกษา เป็นจิตวิทยาประยุกต์ (Applied Psychology) แขนงหนึ่งของจิตวิทยา จิตวิทยาการศึกษาเป็นศาสตร์ที่ช่วยให้ครูได้นำความรู้ในด้านต่างๆ ทางจิตวิทยา เช่น การรับรู้ การเรียนรู้ การจูงใจ เขาวนปัญญา ความคิด ภาษา ทักษะ เจตคติ ค่านิยม บุคลิกภาพ เป็นต้น ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอน และ

สามารถนำความรู้ไปพัฒนาปรับปรุงกระบวนการเรียนให้มีคุณภาพและบรรลุถึงเป้าหมายของการศึกษา

อารี พันธุ์ณี (2546 : 14) ได้ให้ความหมายของจิตวิทยาการศึกษาว่า จิตวิทยา (Psychology) เป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิต การศึกษา (Education) เป็นศาสตร์ที่ช่วยคนในการปรับตัวให้ได้ดีที่สุด

จิตวิทยาการศึกษา จึงเป็นศาสตร์หรือความรู้ที่ศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อช่วยให้มนุษย์ปรับตัวให้ได้ดี ดังนั้น จิตวิทยาการศึกษาจึงเกี่ยวข้องกับสถานการณ์การเรียนรู้ การเรียนการสอน เนื้อหาวิชาจึงเน้นถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ แรงจูงใจ การพัฒนาความสามารถของผู้เรียน ลักษณะธรรมชาติของผู้เรียน สิ่งแวดล้อมที่มีต่อการเรียนรู้ ตลอดจนวิธีการนำความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นไปประยุกต์ใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปช่วยในการปรับตัวให้ได้ดี.

สุรางค์ โคว์ตระกูล (2550 : 1) ได้ให้ความหมายของจิตวิทยาการศึกษาว่า จิตวิทยาการศึกษาเป็นวิทยาศาสตร์ที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ และพัฒนาการของผู้เรียน ในสภาพการเรียนการสอนหรือในชั้นเรียน เพื่อค้นคิดทฤษฎีและหลักการที่จะนำมาช่วยแก้ปัญหาทางการศึกษา และส่งเสริมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ

จากคำนิยามความหมายของนักวิชาการดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า จิตวิทยาการศึกษา (Educational Psychology) เป็นจิตวิทยาสำหรับครูและนักการศึกษาโดยเฉพาะมีประโยชน์ต่อการศึกษามากที่สุด เนื้อหาวิชาเป็นจิตวิทยาที่เน้นเรื่องการเรียนการสอนเด็ก การเรียนรู้ (Learning)

สรุปคือ จิตวิทยาการศึกษา (Education Psychology) คือวิชาที่ศึกษาพฤติกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การเรียนการสอน โดยเน้นพฤติกรรมการเรียนรู้ การพัฒนาความสามารถของผู้เรียน ตลอดจนวิธีการนำความรู้ ความเข้าใจ ที่เกิดขึ้นประยุกต์ใช้ในการสอนให้ได้ผลดี

2.1.2 ความสำคัญและประโยชน์ของจิตวิทยาการศึกษาต่ออาชีพครู

จิตวิทยาการศึกษา จะมีผลเมื่อครูได้นำความรู้ทางจิตวิทยาการศึกษาไปใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งจะช่วยให้ทั้งครูและนักเรียนมีบรรยากาศในโรงเรียนน่าอยู่ และผู้เรียนมีความสุขกับการเรียนและการสอนของครู รวมทั้งสามารถประสบความสำเร็จในการเรียนของผู้เรียนด้วย ได้มีผู้กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของจิตวิทยาการศึกษาไว้หลายท่าน ดังนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546 : 17) ได้กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของจิตวิทยาการศึกษาได้ดังนี้

1. จิตวิทยาการศึกษา ช่วยให้ครูได้เข้าใจปัญหาทางการศึกษา สามารถแยกแยะความมุ่งหมายทั่วไปและความมุ่งหมายเฉพาะ มีวิธีการที่เหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการเรียนการสอน
2. จิตวิทยาการศึกษา ช่วยให้ครูเข้าใจลักษณะการเจริญเติบโต และพัฒนาการของผู้เรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับความสามารถ ความถนัดของผู้เรียนสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ช่วยผู้เรียนให้แก้ปัญหาการเรียนได้
3. จิตวิทยาการศึกษา มีความมุ่งหมายที่จะให้ครูมีเจตคติ ความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจผู้เรียน เข้าใจจิตจำกัคในการเรียน และความสามารถที่จะเรียนได้ ความสัมฤทธิ์ผลของแต่ละคน ช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสพัฒนาความสามารถของตนเอง
4. จิตวิทยาการศึกษา ช่วยให้ครูมีโลกทัศน์ที่กว้างไกล ซึ่งเป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของครูเอง และทำให้ชีวิตการเป็นครูน่าสนุกสนานในการอยู่ร่วมกับเด็ก
5. จิตวิทยาการศึกษา มีความมุ่งหมายที่จะให้ครูเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเฉพาะในตัวผู้เรียน
6. จิตวิทยาการศึกษา ช่วยให้ครูเข้าใจอิทธิพลภายนอกโรงเรียนที่มีผลต่อตัวผู้เรียน และช่วยให้บรรยากาศในโรงเรียนน่าอยู่ และเหมาะสมกับผู้เรียน

อารี พันธุ์ณี (2546 : 19) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของจิตวิทยาการศึกษาดังนี้

1. ช่วยให้ครูสามารถเข้าใจตนเอง รู้จักพิจารณาตนเอง ตรวจสอบตนเองทั้งด้านดีและข้อบกพร่อง รวมทั้งความสนใจ ความต้องการ ความสามารถ ซึ่งจะทำให้ครูสามารถคิดและตัดสินใจกระทำสิ่งต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมที่สุด
2. ช่วยให้ครูเข้าใจทฤษฎีวิธีการใหม่ๆ และสามารถนำความรู้เหล่านั้นมาจัดการเรียนการสอน ตลอดจนนำเทคนิคมาใช้ได้อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์แก่เด็กอย่างยิ่ง เช่นในการเรียนสิ่งที่เป็นามธรรม ครูจำเป็นต้องใช้วัสดุอุปกรณ์เพื่อประกอบการเรียนการสอนให้เด็กเข้าใจง่ายยิ่งขึ้น เป็นต้น
3. ช่วยให้ครูเข้าใจธรรมชาติ ความเจริญเติบโตของเด็ก และสามารถนำความรู้มาจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับธรรมชาติความต้องการ ความสนใจของเด็กแต่ละวัยได้

4. ช่วยให้ครูเข้าใจและสามารถเตรียมบทเรียน วิธีสอน วิธีจัดกิจกรรมตลอดจนวิธีการวัดผลประเมินผลการศึกษาให้สอดคล้องกับความเจริญเติบโตของผู้เรียนและถูกต้องตามหลักการ

5. ช่วยให้ครูรู้จักวิธีการศึกษาเด็กเป็นรายบุคคล เพื่อหาทางช่วยเหลือแก้ปัญหาของเด็กและส่งเสริมพัฒนาการของเด็กให้เป็นไปอย่างดีที่สุด

6. ช่วยให้ครูมีสัมพันธภาพที่ดีกับเด็ก มีความเข้าใจเด็กและสามารถทำงานกับเด็กได้อย่างราบรื่น

7. ช่วยให้ผู้บริหารการศึกษาได้วางแผนการศึกษา การจัดหลักสูตรอุปกรณ์การสอนและการบริหารการศึกษาได้อย่างถูกต้อง

8. ช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดี การที่เรารู้จักจิตใจคนอื่น ระบุความต้องการ ความสนใจและปรับตัวให้เข้ากับลักษณะเหล่านั้นได้ก็ทำให้เราสามารถเข้ากับคนอื่นในสังคมได้ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข

กฤษณี คำชาย (2540 : 10-11) ได้จำแนกประโยชน์ของการศึกษาจิตวิทยาการเรียนการสอนเป็นข้อๆ ดังนี้

1. ช่วยในการวางแผนที่เหมาะสมสำหรับพัฒนาการของผู้เรียน และใช้เกณฑ์นั้นประเมินพัฒนาการของผู้เรียนว่าสอดคล้องหรือเบี่ยงเบนไปจากปกติ

2. ช่วยในการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เหมาะสมกับพัฒนาการ

3. ช่วยในการวิเคราะห์สาเหตุที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ และหาทางป้องกันแก้ไข หรือส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนจนบรรลุเป้าหมาย

4. ช่วยในการพัฒนาบุคลิกภาพทั้งของตนเองและของผู้เรียน ซึ่งมีผลให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ในสิ่งแวดล้อมอย่างปกติสุข

สุรางค์ โคว์ตระกูล (2550 : 4-5) ได้กล่าวถึงความสำคัญของจิตวิทยาการศึกษาต่ออาชีพครูว่าสามารถช่วยครูได้ในเรื่องต่อไปนี้

1. ช่วยครูให้รู้จักลักษณะนิสัย (Characteristics) ของนักเรียนที่ครูต้องสอน โดยทราบหลักพัฒนาการทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และบุคลิกภาพเป็นส่วนรวม

2. ช่วยให้ครูมีความเข้าใจพัฒนาการทางบุคลิกภาพบางประการของนักเรียน เช่น อัทมโนทัศน์ ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร และเรียนรู้ถึงบทบาทของครูในการที่จะช่วยนักเรียนให้มีอัทมโนทัศน์ที่ดีและถูกต้องได้อย่างไร

3. ช่วยครูให้มีความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อจะได้ช่วยนักเรียนเป็นรายบุคคลให้พัฒนาตามศักยภาพของแต่ละบุคคล
4. ช่วยให้ครูรู้วิธีจัดสภาพแวดล้อมของห้องเรียนให้เหมาะสมแก่วัยและขั้นพัฒนาการของนักเรียน เพื่อจูงใจให้นักเรียนมีความสนใจและอยากจะเรียนรู้
5. ช่วยให้ครูทราบถึงตัวแปรต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน เช่น แรงจูงใจอัตโนมัติ และการตั้งความคาดหวังของครูที่มีต่อนักเรียน
6. ช่วยครูในการเตรียมการสอนวางแผนการเรียน เพื่อให้การสอนมีประสิทธิภาพสามารถช่วยให้นักเรียนทุกคนเรียนรู้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยคำนึงถึงหัวข้อต่อไปนี้
 - 6.1. ช่วยครูเลือกวัตถุประสงค์ของบทเรียน โดยคำนึงถึงลักษณะนิสัยและความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียนที่จะต้องสอน และสามารถที่จะเขียนวัตถุประสงค์ให้นักเรียนเข้าใจว่าสิ่งที่ครูคาดหวังให้นักเรียนรู้มีอะไรบ้าง โดยถือว่าวัตถุประสงค์ของบทเรียนคือสิ่งที่จะช่วยให้นักเรียนทราบว่า เมื่อจบบทเรียนแล้วนักเรียนจะสามารถทำอะไรได้บ้าง
 - 6.2. ช่วยครูในการเลือกหลักการสอนและวิธีสอนที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงลักษณะนิสัยของนักเรียนและวิชาที่สอน และกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน
 - 6.3. ช่วยครูในการประเมินไม่เพียงแต่เฉพาะเวลาครูได้สอนจนจบบทเรียนเท่านั้น แต่ใช้ประเมินความพร้อมของนักเรียนก่อนสอน ในระหว่างที่ทำการสอน เพื่อจะทราบว่านักเรียนมีความก้าวหน้าหรือมีปัญหาในการเรียนรู้อะไรบ้าง
7. ช่วยครูให้ทราบหลักการและทฤษฎีของการเรียนรู้ที่นักจิตวิทยา ได้พิสูจน์แล้วว่าดีผลดี เช่น การเรียนรู้จากการสังเกตหรือการเลียนแบบ
8. ช่วยครูให้ทราบถึงหลักการสอนและวิธีสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งพฤติกรรมของครูที่มีการสอนอย่างมีประสิทธิภาพว่ามีอะไรบ้าง เช่น การใช้คำถาม การให้แรงเสริม และการทำตนเป็นต้นแบบ
9. ช่วยครูให้ทราบว่านักเรียนที่มีผลการเรียนดีไม่ได้เป็นเพราะระดับเชาวน์ปัญญาเพียงอย่างเดียว แต่มีองค์ประกอบอื่นๆ เช่น แรงจูงใจ ทักษะคิดหรืออัตโนมัติของนักเรียนและความคาดหวังของครูที่มีต่อตัวนักเรียน
10. ช่วยครูในการปกครองชั้นและการสร้างบรรยากาศของห้องเรียน ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และเสริมสร้างบุคลิกภาพของนักเรียน ครูและนักเรียนมีความรัก และไว้วางใจซึ่งกันและกัน นักเรียนต่างก็ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้ห้องเรียนเป็นสถานที่ที่ทุกคนมีความสุขและนักเรียนรักโรงเรียน อยากมาโรงเรียน

จากความสำคัญและประโยชน์ของจิตวิทยาการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า จิตวิทยาการศึกษามีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อครูผู้สอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้ จะช่วยให้ครูผู้สอนทราบปัจจัยและกระบวนการต่างๆ ที่มีผลต่อการเรียนการสอน และทราบวิธีการจัดสภาพการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.3 การใช้หลักจิตวิทยาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

เด็กนักเรียนในช่วงวัยประถมศึกษา เป็นวัยที่จำเป็นต้องได้รับการวางรากฐานการพัฒนาเพื่อให้เจริญเต็มที่ ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคม ตลอดจนได้รับการปลูกฝังทางด้านสุนทรีย์ อุปนิสัย บุคลิกภาพที่สังคมพึงประสงค์ ครูเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งในการพัฒนานักเรียนให้เจริญเติบโตในทุกๆ ด้าน เพราะครูเป็นผู้จัดสภาพแวดล้อมต่างๆ เพื่อให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้

การที่ครูจะทำให้นักเรียนแต่ละคนมีความเจริญงอกงามสูงสุดตามศักยภาพของแต่ละคนได้นั้น จำเป็นที่ครูจะต้องใช้จิตวิทยาในการสอน ประภัสสร กระทบ (2532 : 25) กล่าวว่า ครูคนใดทำให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดี คือทั้งนักเรียนและครูมีความสุข สนุกสนาน บรรยากาศเต็มได้ด้วยความรักความเข้าใจ นักเรียนได้ประโยชน์สูงสุด ก็ถือว่าครูได้นำจิตวิทยาไปใช้อย่างได้ผล ได้มีผู้เสนอแนะการใช้จิตวิทยาเป็นการเรียนการสอนไว้หลายท่านดังนี้

สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2541) ได้เสนอหลักการสอนและวิธีสอนตามทฤษฎีทางจิตวิทยา ซึ่งนักจิตวิทยาได้เสนอแนะหลักการสอนไว้ 4 แนว ดังนี้

- 1) หลักการสอนและวิธีสอนของนักจิตวิทยาพฤติกรรมนิยม (The Behaviorist Perspective)
- 2) หลักการสอนและวิธีสอนตามทัศนะนักจิตวิทยาปัญญานิยม (The Cognitive Theorist Perspective)
- 3) หลักการสอนและวิธีสอนตามทัศนะของนักจิตวิทยามนุษยนิยม (The Humanistic Theorist Perspective)

แต่ละแนวคิดมีรายละเอียดดังนี้

1) วิธีสอนตามแนวของนักจิตวิทยาพฤติกรรมนิยม

นักจิตวิทยาพฤติกรรมนิยมที่สนใจเกี่ยวกับการเรียนการสอน คือ ศาสตราจารย์ สกินเนอร์ สิ่งที่สกินเนอร์ถือว่าสำคัญในการเรียนการสอนคือ การเสริมแรงและการเลือกตัวเสริมแรง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนครูต้องปฏิบัติดังนี้ คือ

1.1) ครูจะต้องมีความแน่ใจว่า สิ่งที่ต้องการสอนนั้นคืออะไร หรือควรมีวัตถุประสงค์ของแต่ละบทเรียนอย่างแจ่มแจ้ง

1.2) ครูจะสอนจากง่ายไปหายาก หรือสอนสิ่งที่นักเรียนจำเป็นจะต้องเรียนเป็นพื้นฐานก่อน

1.3) การสอนควรสอนเป็นรายบุคคล ให้นักเรียนแต่ละคนเรียนตามความสามารถ ครูควรระลึกเสมอว่า นักเรียนมีความแตกต่างกัน และไม่ควรรอคาดหวังให้นักเรียนทุกคนเรียนรู้ในอัตราเดียวกัน

1.4) ครูควรจัดเตรียมการสอนแบบโปรแกรมเพื่อที่จะให้นักเรียนแต่ละคนเรียนตามความสามารถของแต่ละคน นักเรียนบางคนอาจจะเรียนรู้ได้เร็ว บางคนอาจจะเรียนรู้ได้ช้า ดังนั้นนักเรียนแต่ละคนจึงใช้เวลาเรียนต่างกัน นอกจากนั้น นักเรียนแต่ละคนควรได้รับผลย้อนกลับโดยบอกให้รู้ว่าทำผิดทำถูกอย่างไร

1.5) ครูควรใช้ตารางการเสริมแรง โดยเสริมแรงด้วยคำพูดหรือให้เป็นเบี้ยที่จะแลกเปลี่ยนของได้ที่หลัง

2) วิธีสอนตามแนวของนักจิตวิทยาปัญญานิยม

นักจิตวิทยาปัญญานิยมที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสอนมีหลายท่าน เช่น การสอนแบบค้นพบของบรูเนอร์ และการสอนการเรียนรู้ที่มีความหมายของออสซูเบล

2.1) หลักการสอนโดยวิธีค้นพบของบรูเนอร์ มีหลักการสอนดังนี้

2.1.1) เนื่องจากนักเรียนมีแรงจูงใจภายใน และมีความอยากรู้อยากเห็นอยากค้นพบสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัว ด้วยตนเอง ฉะนั้นครูมีหน้าที่ที่จะจัดสิ่งแวดล้อมในห้องเรียนเพื่อให้นักเรียนมีโอกาสดูแลค้นพบ และควรรหาโอกาสสนับสนุนให้นักเรียนมีความมั่นใจในตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนมีอิทธิพลต่อแรงจูงใจและความเต็มใจที่จะเรียนรู้ของนักเรียน

2.1.2) โครงสร้างของบทเรียน การจัดบทเรียนจะต้องเหมาะสมกับวัยของนักเรียน ครูควรสำรวจความรู้พื้นฐานที่จำเป็นของนักเรียนก่อน

2.1.3) การจัดลำดับความยากง่ายของบทเรียน ครูควรคำนึงถึงสติปัญญาของนักเรียนด้วย

2.14) การเสริมแรงด้วยตนเอง บรูเนอร์ถือว่าการเสริมแรงด้วยตนเองมีความหมายต่อนักเรียนมากกว่าการเสริมแรงจากภายนอก

2.1.5) ให้นักเรียนรู้จักเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่าง

2.1.6) ครูควรให้นักเรียนใช้สมมติฐาน หรือคิดตามสิ่งที่เรียนรู้โดยใช้ความรู้ที่มีอยู่เป็นพื้นฐาน

2.1.7) ส่งเสริมให้นักเรียนมีประสบการณ์ด้วยตนเอง

2.2) หลักการสอนการเรียนรู้ที่มีความหมายของออสซูเบล

ตามหลักการสอนนี้ ยึดหลักครูเป็นศูนย์กลาง คือครูเป็นผู้สอนและนักเรียนเป็นผู้รับแต่การรับต้องเป็นไปด้วยความเข้าใจและมีความหมาย หลักการสอนการเรียนรู้ที่มีความหมายของออสซูเบลมีข้อเสนอแนะดังนี้

2.2.1) ก่อนที่จะสอนวิชาใดก็ตาม ครูจะต้องพยายามหาวิธีรวบรวมเรียบเรียงสิ่งที่ต้องการจะให้นักเรียนเรียนรู้ไว้อย่างมีระบบแบบแผน เป็นหมวดหมู่ มีหัวข้อชี้ให้เห็นเด่นชัดและง่ายต่อการเข้าใจ และมีความหมายต่อผู้เรียน

2.2.2) บอกให้นักเรียนทราบถึงวัตถุประสงค์ของบทเรียนหรือการบอกสิ่งที่ต้องการให้นักเรียนเรียนรู้พร้อมกับบอกนักเรียนถึงจำกัดความของความคิดรวบยอดที่สำคัญเพื่อนักเรียนจะได้ใช้เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ความรู้ใหม่

2.2.3) แบ่งบทเรียนออกเป็นขั้นๆ เพื่อนักเรียนจะได้เข้าใจได้เมื่อสอนจบแต่ละขั้นควรจะถามนักเรียนเพื่อจะได้แน่ใจว่านักเรียนได้เรียนรู้ด้วยความเข้าใจก่อนที่จะเพิ่มสอนในครั้งต่อไป

2.2.4) ชี้ให้นักเรียนเห็นความแตกต่าง และความคล้ายคลึงของสิ่งที่เรียนใหม่กับความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว เพื่อจะได้ช่วยให้จำได้นาน

2.2.5) เมื่อสอนแต่ละหน่วยบทเรียนจบ ผู้สอนควรจะสรุปและทบทวนตั้งแต่ต้นพร้อมทั้งเน้นใจความสำคัญของสิ่งที่จะเรียนรู้ใหม่เพื่อช่วยให้นักเรียนเชื่อมโยงความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิม

2.2.6) ให้การบ้านหรือแบบฝึกหัด เพื่อนักเรียนจะได้มีโอกาสทบทวนความรู้ที่ได้เรียนรู้ใหม่ด้วยตนเอง และนำไปประยุกต์ใช้ได้

3) การสอนโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของเบนดูรา

ตามทฤษฎีได้สรุปหลักการสอนเพื่อใช้ในห้องเรียนไว้ดังนี้

- 3.1) บังชี้วัตถุประสงค์ที่จะให้นักเรียนแสดงพฤติกรรม
- 3.2) แสดงตัวอย่างของการกระทำหลาย ๆ ตัวอย่าง อาจใช้บุคคลหรือการ์ตูน เป็นตัวแบบ
- 3.3) ให้คำอธิบายควบคู่ไปกับการให้ตัวอย่างแสดงพฤติกรรมแต่ละครั้ง
- 3.4) ชี้แนะขั้นตอนการเรียนรู้โดยให้นักเรียนสังเกตตัวแบบ
- 3.5) ให้นักเรียนฝึกแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ
- 3.6) ให้การเสริมแรงแก่นักเรียนที่สามารถปฏิบัติตามได้ถูกต้องตามตัวแบบ

4) การสอนตามแนวของนักจิตวิทยามนุษยนิยม

นักจิตวิทยากลุ่มนี้ให้ความสำคัญแก่นักเรียนในฐานะเป็นปัจเจกบุคคล ซึ่งควรได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล สามารถนำทฤษฎีนี้มาประยุกต์ใช้ในห้องเรียนได้ดังนี้

- 4.1) นักเรียนจะเรียนรู้ก็ต่อเมื่อความต้องการพื้นฐาน 4 ประการ คือ ความต้องการทางสรีระ ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการความรัก ความต้องการที่จะรู้ว่าตัวเองมีค่าเป็นไปตามความปรารถนา
- 4.2) ความรู้สึกมีความสำคัญเท่ากับความจริง ฉะนั้นการเรียนรู้ว่าควรจะรู้สึกอย่างไร มีความสำคัญเท่ากับการเรียนรู้ว่าควรจะคิดอย่างไร
- 4.3) นักเรียนจะเรียนรู้ก็ต่อเมื่อบทเรียนนั้นเป็นสิ่งที่นักเรียนสนใจและต้องการเรียนรู้
- 4.4) การเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการมีความสำคัญมากกว่าการเรียนรู้เนื้อหา
- 4.5) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อนักเรียนไม่มีความรู้สึกว่าคุณครูเจ็ญ หรือมีความหวาดกลัว
- 4.6) การประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตัวของนักเรียนเอง มีความหมายและมีประโยชน์ต่อนักเรียนมากกว่าการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนด้วยผู้อื่น

เอนกกุล กริแสง (2520 : 22-25) กล่าวถึงแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามหลักจิตวิทยาไว้ว่า ควรมีลักษณะดังนี้

1) คำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของนักเรียนและพยายามตอบสนองความต้องการเหล่านั้นเสมอ

2) จัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ช่วยให้นักเรียนรู้สึกว่าตนมีความสำเร็จ

3) ให้การชมเชย และตำหนิตามโอกาสอันควร

4) ส่งเสริมให้นักเรียนค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง

5) ใช้การแข่งขันเป็นเครื่องเร้าให้นักเรียนมีความสนใจในการเรียนและมีความพยายามมากขึ้น

สิริวรรณ สุวรรณอาภา (2523 :13) ได้ให้แนวคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักจิตวิทยา เพื่อให้การสอนมีประสิทธิภาพไว้ดังนี้

1) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องให้สอดคล้องและตอบสนองความสนใจและความต้องการของนักเรียน

2) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

3) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ อย่างทั่วถึง

4) กิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดขึ้นต้องระบุเป้าหมาย ขั้นตอนของกิจกรรม และสรุปกิจกรรมอย่างลำดับ

5) กิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดขึ้น จะต้องพัฒนานักเรียนด้านพุทธิพิสัย เจตพิสัย และทักษะพิสัย

6) กิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นปฏิบัติ นั้น ต้องระบุขั้นตอนที่จะให้นักเรียนปฏิบัติได้ชัดเจน ไม่สับสน

7) กิจกรรมการเรียนการสอนใด ๆ ที่จะจัดนั้นจะต้องสัมพันธ์กับประสบการณ์เดิมของนักเรียน

8) กิจกรรมการเรียนการสอนในบทเดียวกัน ควรมีกิจกรรมหลายรูปแบบ

9) การจัดกิจกรรมการสอนนั้นควรเป็นกิจกรรมที่ใช้เวลาเหมาะสมกับความสนใจของเด็ก

ฮิลการ์ด และ บาวเวอร์ (Hilgard and Bower, 1966 : 486-487) ได้กล่าวถึงหลักจิตวิทยาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1) ในการตัดสินใจว่าใครควรเรียนอะไรนั้น จะต้องคำนึงถึงความสามารถของนักเรียนเป็นประการสำคัญ

- 2) ผู้ที่ได้รับการกระตุ้นหรือได้รับการจูงใจมักจะเรียนได้เร็วกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการกระตุ้นหรือไม่ได้รับแรงจูงใจ
- 3) การเรียนรู้ภายใต้การควบคุม โดยการให้รางวัลจะได้ผลเป็นที่พอใจมากกว่าการเรียนรู้ภายใต้การควบคุมโดยการทำโทษ ในทำนองเดียวกันการนำเอาสิ่งที่คุณเรียนได้ประสบความสำเร็จมาเป็นตัวเร้า จะได้ผลกว่าการนำเอาความล้มเหลวมาเป็นตัวเร้า
- 4) การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากแรงจูงใจภายในเป็นสิ่งที่ปรารถนามากกว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการจูงใจภายนอก
- 5) นักเรียนแต่ละคนจำเป็นต้องสร้างจุดมุ่งหมายที่เป็นจริงสำหรับตนเอง จุดมุ่งหมายเหล่านี้ จะต้องไม่ง่ายหรือไม่ยากจนเกินไป
- 6) นักเรียนที่มีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมในการเรียนจะเป็นที่ต้องการมากกว่านักเรียนที่ไม่มีความกระตือรือร้นในการเรียน
- 7) วัสดุอุปกรณ์หรืองานที่มีความหมายสำหรับนักเรียนจะเรียนได้รวดเร็วกว่าวัสดุอุปกรณ์ที่ไม่มีความหมาย
- 8) วิธีการที่จะทำให้การเรียนรู้แบบขึ้นใจ จะไม่มีวิธีการอื่นใดดีไปกว่าการฝึกหัดอย่างสม่ำเสมอได้
- 9) ข้อมูลเกี่ยวกับความถูกต้องหรือรู้ตัวว่าผิดพลาดหรือข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จ จะมีส่วนช่วยในการเรียนของแต่ละคน
- 10) การถ่ายทอดการเรียนรู้ไปสู่สถานการณ์ใหม่ จะเป็นไปอย่างไร้ผลถ้าผู้เรียนได้ค้นพบหรือเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง
- 11) การทบทวนเป็นระยะๆ จะเกิดประโยชน์และได้ผลดีมากกว่าการทิ้งสิ่งนั้นใช้นาน ๆ

การสอนที่มีประสิทธิภาพนั้น กิจกรรมการสอนต้องสอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ ซึ่งชาลยซ์ อินทรประวัตติ (2532 : 32-33) ได้สรุปหลักการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสอน ดังนี้

หลักการเรียนรู้	หลักการสอน
1) นักเรียนจะเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อเขามีความพร้อมที่จะเรียน	1) การสอนจะต้องสอนให้สอดคล้องกับความพร้อมของนักเรียน และมีการจัดสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม
2) นักเรียนจะเรียนรู้ได้ดี ถ้าเขาได้มีส่วนร่วม	2) พยายามให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมใน

หลักการเรียนรู้	หลักการสอน
<p>ในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างแท้จริง (Active Participation)</p>	<p>กิจกรรมการเรียนการสอนให้มาก ครูไม่ควรแสดงอยู่เพียงผู้เดียว</p>
<p>3) นักเรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ดี ถ้าเขาได้เรียนทีละน้อย จากง่ายไปหายาก (Gradual - Approximation)</p>	<p>3) ครูควรจะสอนทีละเรื่องทีละตอนเริ่มจากใกล้ตัวไปหาสิ่งที่ไกลตัว เริ่มจากรูปธรรมไปหานามธรรม จากเรื่องง่ายไปหาเรื่องยาก</p>
<p>4) นักเรียนต้องการที่จะรับรู้การกระทำของเขา (Feedback)</p>	<p>4) ครูต้องให้ข้อมูลย้อนกลับแก่นักเรียน เพื่อให้เขาทราบการกระทำของเขา เมื่อให้งานเขาทำแล้วก็ต้องตรวจงานให้เขาและแจ้งให้เขาทราบในระยะเวลาสั้นๆ</p>
<p>5) นักเรียนต้องการเสริมแรง (Reinforcement)</p>	<p>5) ครูต้องให้การชมเชยการให้รางวัลที่เหมาะสมและสม่ำเสมอ</p>
<p>6) การปฏิบัติซ้ำบ่อยๆ จะเกิดการเรียนรู้ได้ดี</p>	<p>6) เปิดโอกาสให้นักเรียนมีการฝึกหัดทดลองและปฏิบัติด้วยตนเองบ่อยๆ</p>
<p>7) ความพึงพอใจต่อสิ่งที่เขาเรียนต่อครู ต่อสภาพการณ์รอบๆ ตัวของผู้เรียน จะช่วยให้การเรียนรู้ได้ผลดี</p>	<p>7) ผู้สอนควรจะพยายามปรับปรุงบุคลิกภาพของตนเองให้เหมาะสมอยู่เสมอลดความเครียดของนักเรียนลงให้มากที่สุด โดยพยายามให้ความเป็นกันเองที่เหมาะสมและสร้างบรรยากาศแห่งประชาธิปไตยขึ้นในห้องเรียน</p>
<p>8) การเรียนในสภาพการณ์ที่คล้ายคลึงกับความเป็นจริงจะทำให้ให้นักเรียนเกิดความเข้าใจอย่างรวดเร็ว</p>	<p>8) พยายามจัดสถานการณ์การสอนให้มีสภาพคล้ายคลึงกับชีวิตจริง หรือความเป็นจริงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้</p>

หลักการเรียนรู้	หลักการสอน
9) ความแตกต่างระหว่างบุคคลจะทำให้ให้นักเรียนแต่ละคนเกิดการเรียนรู้ได้มากน้อย เร็วช้าไม่เท่ากัน	9) ปฏิบัติต่อนักเรียนแต่ละคนแตกต่างกันไปตามความแตกต่างของแต่ละคน ความผิดในลักษณะเดียวกันของนักเรียนหลายคน อาจจะมีสาเหตุไม่เหมือนกันก็ได้
10) นักเรียนจะเรียนได้ดีเมื่อเขามีความสนใจที่จะเรียน มีความหมายที่แน่นอนในการเรียน	10) ใช้การจูงใจ ช่วยชี้แนะในการตั้งจุดมุ่งหมายในการเรียน สร้างแรงจูงใจทั้งภายในและภายนอกตัวนักเรียน

ในการดำเนินการสอน การเสริมแรงให้กับนักเรียนเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่ครูควรใช้คือการเสริมแรง ประยุกต์จากทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning) ของ บี เอฟ สกินเนอร์ (B.F.Skinner) กล่าวถึงการเรียนรู้ของบุคคลว่าเป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อพฤติกรรมนั้น สิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อพฤติกรรม อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ สิ่งเร้า และผลกรรม (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2526 : 27) ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ จะเน้นผลกรรมของพฤติกรรมเป็นสำคัญ ซึ่งแบ่งการวางเงื่อนไขผลกรรมออกเป็น 2 ประการ คือ

1) เงื่อนไขการเสริมแรง (Contingency of Reinforcement)

เป็นเงื่อนไขของการให้ผลกรรมที่บุคคลต้องการ ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมอย่างสม่ำเสมอหรือเพิ่มขึ้นหลังจากได้รับผลกรรมของพฤติกรรมนั้นๆ ในสภาพสิ่งเร้าที่คล้ายคลึงกันในเวลาต่อมา ผลกรรมที่บุคคลได้รับนี้เรียกว่าสิ่งเสริมแรง (Reinforcer) ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ สิ่งเสริมแรงที่ไม่ต้องวางเงื่อนไขหรือสิ่งเสริมแรงปฐมภูมิ (Unconditioned Reinforcer or Primary Reinforcer) หมายถึง สิ่งเสริมแรงที่มีคุณสมบัติเป็นสิ่งเสริมแรงด้วยตัวของมันเอง โดยไม่ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ เช่น อาหารและสิ่งที่เสพได้ เป็นต้น และสิ่งเสริมแรงที่ต้องวางเงื่อนไขหรือสิ่งเสริมแรงทุติยภูมิ (conditioned Reinforcer or Secondary Reinforcer) ซึ่งหมายถึง สิ่งเสริมแรงที่ไม่มีคุณสมบัติเป็นสิ่งเสริมแรง คือมีคุณสมบัติเป็นกลางแต่เนื่องจากสิ่งนั้นสัมพันธ์กับตัวเสริมแรงที่ไม่ต้องวางเงื่อนไขหรือตัวเสริมแรงอื่นๆ ที่มีคุณสมบัติเป็นตัวเสริมแรงอยู่แล้ว จึงเป็นผลให้สิ่งนั้นมีคุณสมบัติเป็นสิ่งเสริมแรงได้ เช่น คะแนนและเงิน เป็นต้น

กระบวนการในการให้การเสริมแรงแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) หมายถึง กระบวนการในการให้ผลกรรมที่พึงพอใจจากบุคคลแสดงพฤติกรรมแล้ว ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ อย่างสม่ำเสมอ หรือเพิ่มขึ้น และการเสริมแรงทางลบ (Negative Reinforcement) หมายถึง กระบวนการในการถอดถอนสิ่งเร้าที่บุคคลไม่พึงพอใจ (Aversive Stimulus) ออกหลังจากบุคคลแสดงพฤติกรรมแล้ว ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ อย่างสม่ำเสมอหรือเพิ่มขึ้น การที่บุคคลได้รับการถอดถอนสิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจออกไปนั้น เท่ากับบุคคลได้รับการเสริมแรงโดยการลดสภาพการณ์ที่ไม่พึงพอใจลง

2) เงื่อนไขการลงโทษ (Contingency of Punishment)

เป็นเงื่อนไขของการให้ผลกรรมที่บุคคลไม่ต้องการทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมลดลงหรือระงับไปหลังจากได้รับผลกรรมของพฤติกรรมนั้น ในสภาพสิ่งเร้าที่คล้ายคลึงกันในเวลาต่อมา ผลกรรมที่บุคคลได้รับเรียกว่า สิ่งลงโทษ (Punisher) กระบวนการในการให้สิ่งลงโทษเรียกว่า การลงโทษ (Punishment) ซึ่งการลงโทษแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ การลงโทษทางบวก (Positive Punishment) หมายถึง กระบวนการในการให้ผลกรรมที่บุคคลไม่พึงประสงค์หลังจากบุคคลแสดงพฤติกรรมแล้ว ทำให้พฤติกรรมลดลงหรือระงับไป และการลงโทษทางลบ (Negative Punishment) หมายถึง กระบวนการในการถอดถอนผลกรรมที่บุคคลพึงพอใจออกหลังจากบุคคลแสดงพฤติกรรมแล้วทำให้พฤติกรรมนั้นลดลงหรือระงับไป การให้การเสริมแรงมักจะใช้ตัวเสริมแรงทางบวกเป็นเครื่องมือ

ตัวเสริมแรงทางบวก หมายถึง สิ่งเร้าชนิดใดชนิดหนึ่งซึ่งเมื่ออินทรีย์ได้รับแล้วมีผลทำให้อินทรีย์เกิดความพอใจ และช่วยให้การตอบสนองเพิ่มขึ้น (อัจฉรา ธรรมาภรณ์, 2531 : 65)

แนวคิดของสกินเนอร์เรื่องการเสริมแรงนั้น สอดคล้องกับแนวคิดของท่านอิหม่าม อัลอะมาซาลี นักปราชญ์มุสลิม ซึ่งท่านได้กล่าวเกี่ยวกับการเสริมแรงว่า “การเสริมแรงควรปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะทำให้เด็กพอใจ และสนใจต่อการเรียนการสอน (Shalaby, 1954:151)

จากแนวคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับการใช้หลักจิตวิทยาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนข้างต้น สรุปได้ว่า ครูผู้สอนจำเป็นต้องอย่างยิ่งในการศึกษาหลักจิตวิทยา ทั้งนี้เนื่องจากความรู้ดังกล่าว จะช่วยให้ครูผู้สอนรู้วิธีที่จะสร้างบรรยากาศของชั้นเรียนให้ส่งเสริมการเรียนรู้ ใช้สื่อการสอนที่จะจูงใจให้เด็กอยากเรียนหรือเรียนได้เข้าใจยิ่งขึ้น มีเทคนิคการสอนที่เหมาะสมกับ

เนื้อหาและวัยของผู้เรียน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบริหารชั้นเรียนให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

2.1.4 แนวคิดจิตวิทยาการศึกษาและการนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามทัศนะของนักปราชญ์มุสลิม

ครูนอกจากจะเป็นผู้ให้ความรู้ทางวิชาการและวิชาชีพแก่ผู้เรียนแล้ว ครูจะต้องรู้หลักจิตวิทยาเพื่อให้เข้าใจว่าผู้เรียนคิดอะไร ทำอะไร รู้สึกอย่างไร และต้องการอะไร ครูจะทำอย่างไร จึงจะทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากที่สุด ทำให้ผู้เรียนแต่ละคนเกิดการเรียนรู้และพัฒนามากที่สุดตามศักยภาพผู้เรียน ดังกล่าวนี้ นักจิตวิทยาการศึกษา มีแนวคิดและทัศนะในการนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่แตกต่างกัน ในที่นี้ผู้วิจัยขอกล่าวถึงเฉพาะแนวคิดจิตวิทยาการศึกษาและการนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามทัศนะของนักปราชญ์มุสลิมบางท่าน ซึ่งหากศึกษาให้ลึกซึ้งแล้วจะสังเกตได้ว่า ทั้งนักจิตวิทยาการศึกษาทั่วไปและนักจิตวิทยามุสลิมบางท่านนั้นมีแนวคิดและทัศนะที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้

2.1.4.1 แนวคิดจิตวิทยาการศึกษาของอิบну ซะฮุนุน

มุฮัมมัด อิบну ซะฮุนุน ฮ.ศ. 262 ชื่อจริงของท่านคือ อนู อับดุลลาฮู มุฮัมมัด อิบну อิบี ซัยยิด ซะฮุนุน (Abu Abdillah Muhammad Ibnu Abi Sayid Sahnun) เกิดที่กอยเราะวาน ท่านได้รับการศึกษาครั้งแรกที่กอยเราะวานอันเป็นศูนย์กลางของมัซฮับมาลิเก้ในสมัยนั้น วิชาที่ท่านศึกษาคือ วิชาชะรีอะฮ์ ฟิสิกส์ หะดีษ และวิชาอื่นๆ เมื่ออายุย่างก้าว 30 ปีท่านได้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่มหานครมักกะฮ์ ณ ที่นั่นท่านได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้และพบกับนักปราชญ์หลายท่าน เช่น อนู มุซอับ อิบну อิบี บักร อัล-สุฮารี ฮ.ศ. 242 ผู้ซึ่งเป็นมุฮัคคิมีนที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น หลังจากที่อิบну ซะฮุนุนได้เดินทางไปยังที่ต่างๆ ท่านก็กลับมายังกอยเราะวานอีกครั้ง และเปิดสอนศาสนาจนกระทั่งท่านมีหะละเกาะฮ์เป็นของตนเอง (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2546)

จากการศึกษาแนวคิดของอิบну ซะฮุนุนพบว่า อิบну ซะฮุนุนเป็นนักการศึกษาท่านแรกที่มีทัศนะว่าการศึกษาคือศาสตร์สาขาหนึ่ง และท่านมีแนวคิดทางจิตวิทยาการศึกษาที่สอดคล้องกับนักจิตวิทยาและนักวิชาการศึกษาหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นแนวคิดได้ดังนี้คือ

1. ท่านได้เสนอวิธีการสอนแบบครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher Center)

ครูเป็นศูนย์กลาง หมายถึง ครูมีบทบาทสำคัญในการควบคุมกำกับทิศทางของการเรียนการสอน ครูเป็นผู้ตัดสินว่าผู้เรียนควรจะเรียนอะไรและอย่างไร (Murphy, Weil and Mcgreal อ้างถึงใน Cruickshank, Bainer and Metcalf, 1995 : 209)

ทิสนา แคมมณี (2550 : 113) ได้กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลางนั้น มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาสาระ ข้อความรู้ ข้อมูล ข้อเท็จจริง รวมทั้งทักษะต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วและเป็นที่ยอมรับของผู้เรียน ผู้สอนต้องมีการวางแผนอย่างดีในการนำเสนอข้อมูลความรู้อย่างกระชับ ชัดเจน และนำเสนออย่างเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้และวัยของผู้เรียน การสอนแบบนี้ได้รับการนำไปใช้และพิสูจน์ทดสอบแล้วว่ามีประสิทธิภาพจริง

เดิมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในลักษณะที่ครูเป็นศูนย์กลางนั้น ได้รับความนิยมนาน แต่ด้วยมีวิวัฒนาการของทฤษฎี หลักการและแนวคิดทางการศึกษารูปแบบใหม่ๆ เกิดขึ้น เป็นเหตุให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้กันขึ้น จากเดิมกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนยึดครูเป็นศูนย์กลางก็ได้เปลี่ยนแปลงเป็นยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแทน

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือวิธีสอนไม่ว่ารูปแบบใด ล้วนมีประโยชน์และใช้ได้ หากทำได้ดีและเหมาะสมกับเนื้อหา ผู้เรียนสถานการณ์ และวัตถุประสงค์ ดังนั้นครูจึงไม่ควรละทิ้งวิธีใดๆ แต่ควรศึกษาวิธีการที่มีอยู่อย่างหลากหลายให้เข้าใจ

2. ระหว่างการเรียนการสอนนั้นครูจะต้องมีการเสริมแรงให้กับผู้เรียน

แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลายแนวคิดของนักการศึกษา โดยเฉพาะแนวคิดของสกินเนอร์ นักจิตวิทยาพฤติกรรมนิยม ที่ถือว่า การเสริมแรง และการให้แรงเสริมเป็นสิ่งสำคัญในการสอน ซึ่งสกินเนอร์ ได้ทำการทดลอง และสามารถสรุปเป็นกฎการเรียนรู้ได้ดังนี้ (Hergenhahn and Olson, 1993 : 80-119)

1. การกระทำใดๆ ถ้าได้รับการเสริมแรง จะมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นอีก ส่วนการกระทำที่ไม่มีการเสริมแรง แนวโน้มที่ความถี่ของการกระทำนั้นจะลดลงและหายไปโดยสิ้นเชิง

2. การให้แรงเสริมหรือให้รางวัล สามารถช่วยปรับหรือปลูกฝังนิสัยที่ต้องการได้ สกินเนอร์กล่าวว่า ในชีวิตประจำวันของคนเรา รวมทั้งในห้องเรียนจะมีการใช้แรงเสริมอยู่เสมอ ในห้องเรียนถ้าครูอาจารย์ใช้กำหนดการใช้แรงเสริม ก็จะช่วยในการสอนได้มาก แรงเสริมเป็นตัวแปรสำคัญในการเปลี่ยนพฤติกรรม หรือการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นครูที่ดี

จะต้องสามารถจัดสภาพของการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนได้รับแรงเสริมเมื่อการเรียนรู้ได้เกิดขึ้น พฤติกรรมใดที่ได้รับแรงเสริม พฤติกรรมนั้นจะเป็นส่วนหนึ่งที่นักเรียนเรียนรู้พฤติกรรมใดที่ไม่ได้รับแรงเสริม แม้ว่าจะเน้นสิ่งที่ครูต้องการให้เกิดก็จะไม่ยาวนานคงทน (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2550)

มีหะดีษที่ได้เล่าถึงเหตุการณ์ในสมัยของท่านนบี ﷺ ซึ่งในเหตุการณ์นี้มีลักษณะของการใช้การเสริมแรง หะดีษนี้รายงานโดยสาวกที่ใกล้ชิดท่านนบี ﷺ คือ ท่านอุมร์ อิบน์ อัลค็อฏฏอบ رضي الله عنه โดยหะดีษดังกล่าวได้กล่าวไว้ว่า

((عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ وَلَا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَيَّ رُكْبَتَيْهِ وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَيَّ فَخَدَّيْهِ وَقَالَ يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسْلَامِ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " الْإِسْلَامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ وَتَصُومَ رَمَضَانَ وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنْ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا . قَالَ صَدَقْتَ . قَالَ فَعَجَبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ . قَالَ فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِيمَانِ . قَالَ " أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ " . قَالَ صَدَقْتَ . قَالَ فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِحْسَانِ . قَالَ " أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَرَهِ فَإِنَّهُ يَرَاكَ " . قَالَ فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ . قَالَ " مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ " . قَالَ فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَتِهَا . قَالَ " أَنْ تُلِدَّ الْأُمَّةُ رَبَّتَهَا وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّيْءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ " . قَالَ ثُمَّ انْطَلَقَ فَلَبِثْتُ مَلِيًّا ثُمَّ قَالَ لِي " يَا عُمَرُ أَتَدْرِي مِنَ السَّائِلِ " . قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ . قَالَ " فَإِنَّهُ جَبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ "))¹

ความว่า “อุมร์ บศุรของ อัลค็อฏฏอบได้เล่าว่า ขณะที่พวกเราอยู่กับท่านเราะซูลุลลอฮ์ ﷺ ในวันหนึ่ง ก็มีชายผู้หนึ่งปรากฏตัวต่อหน้าเรา เขาสวมเสื้อผ้าที่ขาวสะอาด, มีผมสีดำสนิท, ไม่มีร่องรอยการเดินทางปรากฏให้เห็น และไม่มีผู้ใดในหมู่พวกเราที่รู้จักเขา จนกระทั่งเขาได้เข้ามานั่งเอาเข่าเกยกับเข่าของท่านนบี ﷺ และเอามือทั้งสองวางบนหน้าตักของเขา แล้วกล่าวว่า โอ้มุฮัมมัด โปรดบอกฉัน

¹ หะดีษบันทึกโดย Muslim, 1972 หะดีษหมายเลข 0001

เกี่ยวกับอิสลาม ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ตอบว่า อัลอิสลาม คือ การที่ท่าน ปฏิญาณว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใด นอกจากพระองค์อัลลอฮ์ และมุฮัมมัดคือศาสนทูต ของอัลลอฮ์ และการที่ท่านจะต้องดำรงละหมาด, จ่ายซะกาต,ถือศีลอดเดือน รอมฎอน และทำฮัจญ์ ณ.บัยตุลลอฮ์ หากมีความสามารถกระทำได้ เขากล่าวว่า **ท่านพูดถูกต้องแล้ว** เขา (อุมัร) กล่าวว่า พวกเราแปลกใจในตัวเขาที่เขาถามและก็ ยืนยันในคำตอบเสียเอง เขาถามต่อไปว่า ได้โปรดบอกฉันเกี่ยวกับ อัลอิหม่าน ท่านตอบว่า คือการที่ท่านศรัทธาต่ออัลลอฮ์, บรรดามะลาอิกะหฺของพระองค์, บรรดาคัมภีร์ของพระองค์, บรรดาศาสนทูตของพระองค์, ศรัทธาต่อวันพิพากษา, และศรัทธาต่อการกำหนดความดีและความชั่วของพระองค์ เขากล่าวว่า **ท่านพูด ถูกต้องแล้ว** เขาถามต่อไปว่า โปรดบอกฉันเกี่ยวกับ อัลเอียะหฺซาน ท่านตอบว่า คือการที่ท่านต้องสักการะต่อพระองค์อัลลอฮ์ประหนึ่งว่าท่านเห็นพระองค์ หากแต่ท่านมิได้เห็นพระองค์ แต่พระองค์ทรงเห็นท่าน เขาถามต่อไปว่า ได้โปรด บอกฉันเกี่ยวกับกาลอวสาน ท่านตอบว่า ไม่ใช่ว่าผู้ถูกถามถึงเรื่องนี้จะรู้ดีไปกว่าผู้ ถูถาม เขาถามว่า โปรดบอกฉันเกี่ยวกับสัญญาณต่างๆ ของมัน ท่านตอบว่า คือการ ที่นางทาสจะคลอดผู้เป็นนายของนาง, และการที่ท่านจะได้เห็นผู้ที่มิแต่เท้าเปล่า,ผู้ ไม่มีเสื้อผ้าจะสวมใส่, ชาวชนบทผู้ขุดสนที่ค้อนฝูงแกะ พวกเขาจะแข่งขันกันสร้าง อาคารสูง เขา (อุมัร) กล่าวว่า หลังจากนั้นผู้ถามก็กลับไป โดยที่ฉันยังสงสัยอีก นาน แล้วท่าน (นบี) ก็กล่าวแก่ฉันว่า โอ้อุมัร เจ้ารู้ไหมว่า ผู้ถามเป็นใคร ฉัน (อุมัร) ตอบว่า พระองค์อัลลอฮ์และศาสนทูตของพระองค์รู้ดีที่สุด ท่านกล่าวว่า เขา คือญิบรีล (มะลาอิกะหฺ) เขามาเพื่อบอกเรื่อง (สำคัญ) ในศาสนาของพวกเรา”

จากหะดีษข้างต้นผู้วิจัยจะไม่กล่าวถึงเนื้อหาของตัวบทหะดีษ แต่ผู้วิจัยจะกล่าวถึง แบบอย่างการสอนในสมัยของท่านนบี ﷺ ที่เกี่ยวกับการเสริมแรง ซึ่งจากหะดีษนี้ จะมีการ เสริมแรงทุกครั้ง เมื่อท่านนบี ﷺ ตอบคำถามของท่านญิบรีลถูก โดยในหะดีษ ใช้การเสริมแรงที่ เป็นคำชม คือ

قَالَ صَدَقْتَ

(เขาก็ตอบว่า “ถูกต้อง”)

สรุปได้ว่า การเสริมแรงหรือการให้แรงเสริมนั้น มีความสำคัญมากในการเรียน การสอน ทุกครั้งที่ผู้เรียนหรือลูกศิษย์ทำความดีหรือทำในสิ่งที่ถูกต้อง ควรมีการเสริมแรง อาจจะ เป็นคำชมหรือให้รางวัล ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ดีของผู้เรียน

3. ครูต้องมีความรับผิดชอบต่อผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน

ครูกับนักเรียนนับว่าเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกันมากที่สุด จนกระทั่งในอดีตยกย่องให้ครูเป็นบิดาหรือมารดาคนที่สองของศิษย์ ผู้ปกครองเมื่อส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนก็ฝากความหวังไว้กับครู กล่าวคือ มอบภาระต่าง ๆ ในการอบรมดูแล ลูกหลานของตนให้แก่ครู ดังนั้น ครูจึงควรปฏิบัติหน้าที่ของครูให้สมบูรณ์ที่สุด และควรสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีระหว่างครูและศิษย์ให้แน่นแฟ้น ให้ศิษย์มีความรู้สึกพึงใจตลอดไป (สำนักบริการข้อมูลและสารสนเทศ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552) วิธีการที่ครูควรจะทำต่อศิษย์ทั้งในและนอกห้องเรียน เช่น

1. สอนศิษย์ให้เกิดความสามารถในการเรียนรู้ในวิชาการต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่ครูจะกระทำได้
2. สอนให้นักเรียนหรือศิษย์ของตนมีความสุขเพลิดเพลินกับการเล่าเรียนไม่เบื่อหน่าย อยากจะเรียนอยู่เสมอ
3. อบรมดูแลความประพฤติของศิษย์ให้อยู่ในระเบียบวินัยหรือกรอบของคุณธรรม ไม่ปล่อยให้ศิษย์กระทำชั่วด้วยประการทั้งปวง
4. ดูแลความทุกข์สุขอยู่เสมอ
5. เป็นที่ปรึกษาหรือ ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้แก่ศิษย์
6. ภายนอกห้องเรียนครูจะต้องติดตามดูพฤติกรรมของผู้เรียนว่าเขาปฏิบัติตัวในสังคมอย่างไร

4. ครูจะต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครองของผู้เรียนด้วย

กล่าวคือ ครูจะต้องสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ปกครอง เพราะว่าครูและผู้ปกครองจะต้องมีความรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียน

ผู้ปกครองนักเรียนนับว่ามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาเล่าเรียนของศิษย์และความก้าวหน้าของสถานศึกษา โรงเรียนใดที่สามารถโน้มน้าวให้ผู้ปกครองนักเรียนเข้ามาใกล้ชิดโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ โรงเรียนนั้นจะสามารถพัฒนาได้อย่างรวดเร็วทั้งด้านคุณภาพการเรียนของนักเรียนและการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสังคมรอบ ๆ โรงเรียน วิธีการที่ครูสามารถสร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้ปกครองนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักบริการข้อมูลและสารสนเทศ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552) เช่น

1. แจ้งผลการเรียนหรือความเจริญก้าวหน้าของศิษย์ให้ผู้ปกครองนักเรียนทราบเป็นระยะ ๆ

2. ติดต่อกับผู้ปกครองเพื่อช่วยแก้ปัญหาของศิษย์ในกรณีที่ศิษย์มีปัญหาทางการเรียน ความประพฤติ สุขภาพ อื่น ๆ
3. หาเวลาเยี่ยมเยียนผู้ปกครองเมื่อมีโอกาสอันเหมาะสม เช่น เมื่อได้ข่าวการเจ็บป่วย หรือสมาชิกในครอบครัวถึงแก่กรรม เป็นต้น
4. เชิญผู้ปกครองร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เช่น การแข่งขันกีฬาประจำปี งานแจกประกาศนียบัตร หรืองานชุมนุมศิษย์เก่า เป็นต้น
5. เมื่อได้รับเชิญไปร่วมงานของผู้ปกครองนักเรียน เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานมงคลสมรส เป็นต้น ต้องพยายามหาเวลาว่างไปให้ได้
6. ครูควรร่วมมือกันทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความรู้และอาชีพให้ผู้ปกครองและประชาชนในท้องถิ่นบ้าง จะทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญของครูมากยิ่งขึ้น
7. เมื่อชุมชนได้ร่วมมือกันจัดงานต่างๆ เช่น งานประจำปีของชุมชน หรือ งานเทศกาลต่าง ๆ ครูควรให้ความร่วมมืออยู่อย่างสม่ำเสมอ
8. ครูควรแจ้งข่าวสารต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ปกครอง โดยให้ผู้ปกครองได้ทราบเป็นระยะๆ ซึ่งอาจจะส่งข่าวสารทางโรงเรียน หรือการติดประกาศตามที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านก็ได้

5. จะต้องจัดสภาพบรรยากาศของห้องเรียนให้อำนวยต่อการเรียนการสอน การจัดบรรยากาศในชั้นเรียน หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อมในชั้นเรียนให้อำนวยต่อการเรียนการสอน เพื่อช่วยส่งเสริมให้กระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยสร้างความสนใจใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา ตลอดจนช่วยสร้างเสริมความมีระเบียบวินัยให้แก่ผู้เรียน (สุภวรรณ พันธุ์จันทร์, 2553)

บรรยากาศในชั้นเรียนมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความสนใจใฝ่รู้ใฝ่เรียนให้แก่ผู้เรียน ชั้นเรียนที่มีบรรยากาศเต็มไปด้วยความอบอุ่น ความเห็นอกเห็นใจ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและกัน ย่อมเป็นแรงจูงใจภายนอกที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรักการเรียน รักการอยู่ร่วมกันในชั้นเรียน และช่วยปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ความประพฤติอันดีงามให้แก่นักเรียน นอกจากนี้การมีห้องเรียนที่มีบรรยากาศแจ่มใส สะอาด สว่าง กว้างขวางพอเหมาะ มีโต๊ะเก้าอี้ที่เป็นระเบียบเรียบร้อย มีมุมวิชาการส่งเสริมความรู้ มีการตกแต่งห้องให้สดใส ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ส่งผลทำให้ผู้เรียนพอใจมาโรงเรียน เข้าห้องเรียนและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนั้น ผู้เป็นครูจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ ประเภทของ

บรรยากาศ หลักการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนและการจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะตามที่หลักสูตรได้กำหนดไว้ (สุภวรรณ พันธุ์จันทร์, 2553)

กล่าวคือ หน้าที่ของครูไม่ใช่แค่เพียงเป็นผู้ที่สอนด้านวิชาความรู้ให้นักเรียนแต่เพียงอย่างเดียว ครูมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นผู้ช่วยให้นักเรียนมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพทางบวกอย่างสมบูรณ์ การจัดบรรยากาศในชั้นเรียน เป็นสิ่งสำคัญในการช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนและส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถรับผิดชอบควบคุมดูแลตนเอง ได้ในอนาคต การจัดบรรยากาศมีทั้งด้านกายภาพ เป็นการจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียน ทั้งการจัดตกแต่งในห้องเรียน จัดที่นั่ง จัดมุมเสริมความรู้ต่างๆ ให้สะดวกต่อการเรียนการสอน ทางด้านจิตวิทยา เป็นการสร้างความอบอุ่น ความสุขสบายใจให้กับผู้เรียน ผู้สอนควรจัดบรรยากาศทั้ง 2 ด้านนี้ให้เหมาะสม นอกจากนี้การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้เกิดความสุขแก่ผู้เรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งที่จะสร้างคุณลักษณะนิสัยของการใฝ่เรียนรู้ การมีนิสัยรักการเรียนรู้ การเป็นคนดี และการมีสุขภาพจิตที่ดี สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคตต่อไป ซึ่งบุคคลสำคัญที่จะสร้างบรรยากาศการเรียนรู้อย่างมีความสุขให้เกิดขึ้นได้คือ ครูผู้นำทางแห่งการเรียนรู้นั่นเอง

6. ครูต้องปฏิบัติต่อผู้เรียนอย่างเท่าเทียมกัน

กล่าวคือ ผู้เป็นครูต้องรักและเมตตาศิษย์หรือผู้เรียน โดยให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือ ส่งเสริมให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนแก่ผู้เรียนหรือศิษย์ของตนโดยเสมอหน้า ผู้เป็นครูต้องตอบสนองต่อความต้องการ ความถนัด ความสนใจของศิษย์อย่างจริงจัง สอดคล้องกับความเคารพ การยอมรับ การเห็นอกเห็นใจ ต่อสิทธิพื้นฐานของศิษย์จนเป็นที่ไว้วางใจเชื่อถือและชื่นชมได้ รวมทั้งเป็นผลไปสู่การพัฒนารอบด้านอย่างเท่าเทียมกัน

นอกจากนี้ครูจะต้องเป็นผู้ที่ปราศจากอคติ มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง เอาใจใส่ศิษย์ทั่วหน้าอย่างเท่าเทียมกัน (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลอะเราะฟู, 2532 : 104)

พระองค์อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ว่า

﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ
 الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ ۚ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا ۖ فَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَىٰ
 تَعْدِلُوا ۚ وَإِن تَلَوَّا أَوْ تَعَرَّضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٥٦﴾

(النساء الآية : 135)

ความว่า “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย ! จงเป็นผู้ที่ดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม จงเป็นพยานเพื่ออัลลอฮ์¹ และแม้ว่าจะเป็นอันตรายแก่ตัวของพวกเจ้าเอง หรือผู้บังเกิดเกล้าทั้งสอง และญาติที่ใกล้ชิดก็ตาม หากเขาจะเป็นคนมั่งมีหรือคนยากจน อัลลอฮ์ก็สมควรยิ่งกว่าเขาทั้งสอง ดังนั้นจงอย่าปฏิบัติตามความใคร่ใฝ่ต่ำในการที่พวกเจ้าจะมีความยุติธรรม และหากพวกเจ้าบิดเบือนหรือผินหลังให้ แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อย่างถี่ถ้วนในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำกัน” (อันนิซาอ : 135)

พฤติกรรมสำคัญของครูผู้สอนที่บ่งบอกว่าได้ปฏิบัติต่อผู้เรียนอย่างเท่าเทียมกันสรุปได้ดังนี้ คือ

1. สร้างความรู้สึกเป็นมิตร เป็นที่พึ่งพาและไว้วางใจได้ของศิษย์ แต่ละคนและทุกคน เช่น

- 1.1 ให้ความเป็นกันเองกับศิษย์
- 1.2 รับฟังปัญหาของศิษย์และให้ความช่วยเหลือศิษย์
- 1.3 ร่วมทำกิจกรรมกับศิษย์เป็นครั้งคราวตามความเหมาะสม
- 1.4 สนทนาไต่ถามทุกข์สุขของศิษย์

2. ตอบสนองข้อเสนอและการกระทำของศิษย์ในทางสร้างสรรค์ตามสภาพปัญหา ความต้องการและศักยภาพของศิษย์แต่ละคนและทุกคน เช่น

- 2.1 สนใจคำถามและคำตอบของศิษย์ทุกคน
- 2.2 ให้โอกาสศิษย์แต่ละคนได้แสดงออกตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจ
- 2.3 ช่วยแก้ไขข้อบกพร่องของศิษย์

3. เสนอและแนะแนวทางการพัฒนาของศิษย์ แต่ละคนและทุกคนตามความถนัด ความสนใจ และศักยภาพของศิษย์ เช่น

- 3.1 มอบหมายงานตามความถนัด
- 3.2 จัดกิจกรรมหลากหลายตามสภาพความแตกต่างของศิษย์เพื่อให้แต่ละคนประสบความสำเร็จเป็นระยะ ๆ อยู่เสมอ
- 3.3 แนะนำแนวทางที่ถูกต้องให้แก่ศิษย์

¹ เพื่อความโปรครปรานจากอัลลอฮ์ ﷻ ทั้งนี้โดยไม่เข้ากับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด

3.4 ปรีกษาหรือกับครู ผู้ปกครอง เพื่อนนักเรียน เพื่อหาสาเหตุและวิธี แก้ปัญหของศิษย์

4. แสดงผลงานที่ภูมิใจของศิษย์แต่ละคนและทุกคนทั้งในและนอกสถานศึกษา
เช่น

4.1 ตรวจสอบผลงานของศิษย์อย่างสม่ำเสมอ

4.2 แสดงผลงานของศิษย์ในห้องเรียน (ห้องปฏิบัติการ)

4.3 ประกาศหรือเผยแพร่ผลงานของศิษย์ที่ประสบความสำเร็จ

7. ท่านได้ตำหนิผู้สอนที่ลงโทษเด็กรุนแรงเกินเหตุ

ท่านมีทัศนะว่าการลงโทษสามารถจะกระทำได้ในกรณีทีพ่อแม่ของเด็กยินยอม หากการลงโทษดังกล่าวเป็นการตีด้วยหวายก็ต้องไม่เกินสามครั้ง และไม่ใช้ตีที่ใบหน้าหรือหัว นอกจากนั้นการลงโทษทุกครั้งผู้สอนต้องกระทำเอง ห้ามมอบหมายให้ผู้เรียนหรือคนอื่น ๆ ลงโทษ แทน และไม่ลงโทษเด็กโดยการให้อวดอาหาร (Alavi, 1988 : 59)

ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการลงโทษว่า อัลลอฮ์ ﷻ ทรงประวิงเวลาการลงโทษ เพื่อให้ผู้กระทำผิดได้มีโอกาศกลับตัว ดังหะดีษที่ได้อีกกล่าวไว้ว่า

((وعن أبي موسى رضي الله عنه ، قال : قال رسول الله ﷺ : ((إِنَّ اللَّهَ كَيْمَلِي لِلظَّالِمِ ، فَإِذَا

أَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ)) ، ثُمَّ قَرَأَ : ﴿ وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ

﴿ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴾

¹ [هود الآية : 102]

ความว่า “รายงานจาก อับีมูซา رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านเราะฮ์สูล ﷺ ได้กล่าวว่า : แท้จริงอัลลอฮ์จะทรงประวิงเวลาให้สำหรับผู้อธรรม แต่เมื่อพระองค์ทรงลงโทษเขาแล้ว เขาจะไม่มีทางรอดพ้นไปได้ จากนั้นท่านเราะฮ์สูล ﷺ ก็อ่านอายะฮ์ที่ว่า:

﴿ وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴾

¹ หะดีษบันทึกโดย Muslim, 1972 หะดีษหมายเลข 2583

ความว่า “และเช่นนั้นแหละ คือการลงโทษของพระเจ้าของพวกเขา เมื่อพระองค์ทรงลงโทษหมู่บ้านซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อธรรม แท้จริงการลงโทษของพระองค์นั้นเจ็บแสบสาหัส” (ฮุด : 102)”

จากหะดีษข้างต้น กล่าวได้ว่า การที่อัลลอฮฺ ﷻ ไม่ได้ลงโทษผู้อธรรมในทันที นั้น เขาอย่าหลงเข้าใจผิดคิดว่าพระองค์จะไม่ทรงลงโทษเขาอีกแล้ว เขาจะต้องรำลึกถึงคำรัสของพระองค์ที่ว่า :

﴿ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ﴾ (بعك من الآية : 45)

ความว่า “และหากว่าอัลลอฮฺจะทรงเอาโทษมนุษย์ ตามที่พวกเขาได้ขวนขวายกันเอาไว้แล้ว พระองค์จะไม่ทรงให้เหลือไว้บนหน้าแผ่นดิน ซึ่งสัตว์โลกต่างๆ แต่ว่าพระองค์ทรงประวิงเวลาให้พวกเขา จนถึงเวลาที่กำหนด” (ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ที่ 45 : ฟาฏีร์)

เพราะพระองค์ทรงมีเมตตา จึงประวิงเวลา เลื่อนการลงโทษออกไป จนกระทั่งถึงวันกิยามะห์ ผู้ธรรมนั้นจะหลีกเลี่ยงหนีการลงโทษของพระองค์ไปได้อย่างไร? แม้ว่าการลงโทษนั้นจะยังไม่มาถึง แต่เขาก็ไม่มีทางรอด

จากหะดีษดังกล่าวนี้ สรุปได้ว่า การประวิงเวลาในการลงโทษนั้น เพื่อให้ผู้กระทำความผิดมีโอกาสกลับตัว ทำดีใหม่ หากละเมียดสิทธิ์ของผู้อื่นมา ก็รีบนำไปคืนเสีย ก่อนที่จะถูกลงโทษ และไม่มีผู้กระทำความผิดคนไหนจะรอดพ้นจากการลงโทษของอัลลอฮฺ ﷻ ได้

2.1.4.2 แนวคิดจิตวิทยาการศึกษาของอิบนุ ซีนา

อบู อาลี หุสैन อิบนุ อับดุลลอฮฺ อิบนุ ซีนา (Avicenna) เกิด พ.ศ. 1523 (ค.ศ. 980-1037 หรือ ฮ.ศ. 340-429) ที่อัฟฆานา ใกล้บูคอโร ในประเทศอุซเบกิสถาน ปัจจุบัน มารดาเป็นเชื้อชาติตุรกี ส่วนบิดานั้นคาดว่าเชื้อชาติอาหรับหรือตุรกี หรือเปอร์เซีย

อิบนุ ซีนาน่าได้ศึกษาอัล-กุรอาน วิชาศาสนาและดาราศาสตร์ ตั้งแต่อายุ 10 ขวบ หลังจากนั้นก็ได้ศึกษาวิชาคณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ และอภิปรัชญา และได้เรียนวิชาแพทย์ ท่านเชี่ยวชาญด้านการแพทย์ตั้งแต่อายุประมาณ 16 ปี เมื่ออายุ 20 ปี บิดาของท่านเสียชีวิต

ผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้แก่ท่านมากที่สุดคือ อัล-กอนูน (เป็นสารานุกรมทางการแพทย์) และอัล-ชิฟาอ์ (เป็นสารานุกรมเกี่ยวกับปรัชญาอริสโตเติลและวิทยาศาสตร์) ท่านเสียชีวิตเนื่องจากเป็นโรคอัมพาตเย็นชา (Cooling) ที่ฮัมมะดาน เมื่อพ.ศ. 1580 (ค.ศ.1037 หรือ ฮ.ศ. 428)

อิบนุ ซีนาน่า มีแนวคิดทางจิตวิทยาการศึกษาที่สอดคล้องกับนักจิตวิทยาและนักวิชาการศึกษาหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นแนวคิดได้ดังนี้ คือ

1. อิบนุ ซีนาน่าได้ให้ความสำคัญกับการฝึกฝนเด็กในขณะที่พวกเขาอายุยังน้อย การปลูกฝังนิสัยที่ดีแก่เด็กๆ ก่อนที่เขาจะถูกครอบงำจากการกระทำที่ชั่วร้ายและฝึกฝนให้เด็กมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด (Rizavi, 1986 : 76)

2. อิบนุ ซีนาน่าไม่เห็นด้วยกับการลงโทษที่รุนแรง เพราะถือว่าการลงโทษที่รุนแรงจะทำให้เด็กหนีห่างมากกว่าที่จะเป็นเรื่องสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม ท่านไม่ได้ปฏิเสธการลงโทษอย่างสิ้นเชิง แต่การลงโทษควรปฏิบัติในกรณีที่เด็กทำความผิดที่รุนแรง (Rizavi, 1986 : 101)

3. การฝึกฝนทางสติปัญญา ท่านเชื่อว่าการฝึกฝนทางสติปัญญาจะเริ่มปฏิบัติได้เมื่อร่างกายของเด็กเริ่มแข็งแรง เริ่มพูดได้ดีและพร้อมที่จะรับการสั่งสอน (Rizavi, 1986 : 102) ท่านเชื่ออีกว่าการฝึกฝนทางสติปัญญาควรเริ่มด้วยการศึกษาอัล กุรอาน นอกจากนี้ก็ควรศึกษาภาษาอาหรับ หลักการทางศาสนาและกวีนิพนธ์อาหรับ

4. การปลูกฝังนิสัยที่ดีให้แก่เด็กเป็นสิ่งที่สามารถจะพัฒนาสติปัญญาของเด็กได้ในโอกาสต่อไป ดังนั้นท่านจึงได้แนะนำให้เด็ก ๆ ท่องจำอายะฮ์ต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งท่องจำกวีนิพนธ์อาหรับก็สามารถที่จะดับสติปัญญาของเด็กได้เป็นอย่างดี เพราะการท่องจำสิ่งเหล่านี้สามารถทำให้การจำของมนุษย์ได้รับการพัฒนา (Rizavi, 1986 : 102)

5. อิบนุ ซีนาน่าเชื่อว่าเมื่อเด็กสำเร็จการศึกษาในระดับเบื้องต้นแล้ว เด็กๆ ก็ควรเลือกเรียนวิชาการต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความถนัดของตน ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้สอนที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับความสามารถและความถนัดของเด็ก ๆ เพื่อชี้ให้พวกเขาเห็นว่าตนควรจะศึกษาในสาขาวิชาอะไรต่อไป ในกรณีที่เด็กไม่ประสบความสำเร็จในการเรียนบางวิชา เขาเหล่านั้นก็ควรที่จะเปลี่ยนไปเรียนวิชาอื่น เพราะบางครั้งเด็ก ๆ เหล่านี้ อาจจะประสบความสำเร็จในวิชาใหม่นี้ก็ได้ (Shalaby, 1954 : 167-168)

แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามเอกัตภาพ (Individualized Instruction) ของทิสนา แคมมณี (2550 :124) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ผู้เรียนแต่ละคนมีภูมิหลัง สติปัญญา ความสามารถ ความถนัด แบบการเรียนรู้ ความสนใจ และความต้องการไม่เหมือนกัน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะกับภูมิหลังของผู้เรียน ลักษณะของผู้เรียน และสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี และพัฒนาไปตามความสามารถและศักยภาพของแต่ละบุคคล

6. เป้าหมายของการศึกษาในทัศนะของอิบน์ ซีนา คือ การนำประโยชน์จากความรู้มาใช้ในการดำเนินชีวิต อิบน์ ซีนา จึงมีความเห็นว่าการให้การศึกษาแก่เด็กนั้น ควรที่จะสอนให้เขาได้เรียนรู้ชีวิตของตนเอง และสอนให้เด็ก ๆ รู้จักพึ่งตนเอง ไม่ใช่มีชีวิตโดยการอาศัยผู้อื่น แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดการสอนให้เกิดการถ่ายโอนการเรียนรู้ ซึ่ง ทิสนา แคมมณี (2550 : 266-267) ได้กล่าวไว้ ดังนี้ คือ

1. ในการสอนควรจะทำให้ให้นักเรียนทราบถึงสิ่งที่นักเรียนจะนำไปใช้ได้ในอนาคต และควรจะให้โอกาสฝึกหัดจนจำได้ (Overlearning) เช่น การสอนเลขคูณ ควรจะให้นักเรียนท่องสูตรคูณจนจำได้ นักเรียนจะสามารถถ่ายโอนได้

2. การสอนให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมายหรือให้นักเรียนเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งที่เรียนรู้ใหม่กับสิ่งที่มีอยู่ในโครงสร้างปัญญา (Cognitive Structure) ซึ่งอาจจะใช้วิธีของออลซูเบล “Advance Organizer” หรือการใช้แผนที่ความคิดรวบยอด (Cognitive Mapping)

3. สอนสิ่งที่ผู้เรียนจะนำไปใช้เป็นประโยชน์ได้โดยตรง เช่น ถ้าต้องการให้นักเรียนใช้พิมพ์ดีดเมื่อออกจากโรงเรียน ก็ควรจะมีการสอนพิมพ์ที่โรงเรียน

4. จัดสภาพการณ์ในโรงเรียนให้คล้ายคลึงกับชีวิตจริงที่นักเรียนจะไปประสบนอกโรงเรียน ตัวอย่างเช่น ถ้าต้องการให้นักเรียนรู้จักทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ก็ควรจะมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบกลุ่ม มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และยอมรับฟังความเห็นของผู้อื่นแม้ว่าไม่เห็นด้วย

5. ควรจัดให้นักเรียนมีโอกาสฝึกหัดงานที่จะต้องออกไปทำจริงๆ จนมีความแน่ใจว่าทำได้ เป็นต้น

2.1.4.3 แนวคิดจิตวิทยาการศึกษาของอัลมาวัรดี

อบู สะฮัน อัลมาวัรดี (Abu Hasan al-Mawardi ฮ.ศ. 364-450) เกิดที่บัศเราะฮฺ อัลมาวัรดี ได้รับการศึกษาครั้งแรกที่บ้านเกิดของตนเอง ต่อมาก็ไปศึกษาต่อที่แบกแดด ในขณะที่อยู่ในกรุงแบกแดดท่านได้พยายามศึกษาวิชาการแขนงต่างๆ และมีความลึกซึ้งในหลายๆ สาขาวิชา อัลมาวัรดี เป็นนักปราชญ์ท่านหนึ่งที่มีประสบการณ์กว้างขวาง มีความปรารถนาปรารถนาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้พิพากษาในหลายแห่ง นอกจากนั้นท่านก็เคยใช้ชีวิตกับการเป็นครู และมีความสนุขศึกษามากมาย (อิบราฮีม ฌรงศ์รักษาเขต, 2546 : 65)

แนวคิดทางจิตวิทยาการศึกษาของท่านมาวัรดีนั้น ท่านมีทัศนะ พอจะสรุปได้ดังนี้

1. ต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

ทัศนะในเรื่องนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ สุรางค์ โคว์ตระกูล (2550 : 130) ซึ่งได้กล่าวว่า นักการศึกษาและนักจิตวิทยามีความสนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความแตกต่างของบุคคล (Individual differences) มาเป็นเวลานานแล้ว ตัวอย่างเช่น การศึกษาความแตกต่างของบุคคลทางเชาวน์ปัญญา ผู้ที่เป็นครูหรือที่มีอาชีพที่จะต้องทำงานกับบุคคลเป็นกลุ่ม จะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างของบุคคล เพื่อจะได้ช่วยให้แต่ละบุคคลมีสัมฤทธิ์ผลตามศักยภาพของตน คนเรานอกจากมีความแตกต่างทางเชาวน์ปัญญาแล้ว ยังมีมีความแตกต่างทางความคิดสร้างสรรค์ ลีลาการรู้คิด รวมทั้งความแตกต่างทางบุคลิกภาพและความแตกต่างทางเพศอีกด้วย ในห้องเรียนต่างๆ ประกอบด้วย นักเรียนที่มีความแตกต่างในด้านต่างๆ ถ้าหากครูสามารถจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียน แต่ละบุคคลก็จะช่วยเอื้อการเรียนรู้ของนักเรียนได้มาก

2. ต้องสร้างบรรยากาศของการเรียนการสอนให้เหมาะสม

หน้าที่ของครูไม่ใช่แต่เพียงเป็นผู้ที่สอนด้านวิชาความรู้ให้นักเรียนแต่เพียงอย่างเดียว ครูมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้ช่วยให้นักเรียนมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพทางบวกอย่างสมบูรณ์ และการสร้างบรรยากาศของห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ก็มีส่วนในการเสริมสร้างพัฒนาการทางบุคลิกภาพของนักเรียนเป็นอย่างมาก และพฤติกรรมของครูในขณะที่สอนนักเรียนก็มีส่วนในการรักษาสภาพของห้องเรียนเพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้เช่นกัน

การศึกษาของ Kounin, (1970) เกี่ยวกับบรรยากาศของห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ พบว่า พฤติกรรมของครูสำคัญมาก ในห้องเรียนที่มีบรรยากาศเอื้อการเรียนรู้ มักจะมีครูที่มีความสามารถและพฤติกรรมดังต่อไปนี้

1. ครูจะต้องเป็นผู้ที่ทราบความเคลื่อนไหวของห้องเรียนอยู่ตลอดเวลา ทราบว่านักเรียนแต่ละคนกำลังทำอะไรบ้าง มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร เมื่อมีเหตุที่จะก่อความสงบของห้องเรียนครูก็ตัดไฟแต่ต้นลมได้

2. ครูเป็นผู้ที่สามารถที่จะดูแลชั้นเรียนได้ทั่วถึง เป็นต้นว่า ถ้าครูกำลังอธิบายให้นักเรียนคนหนึ่ง และได้ให้นักเรียนอีก 3 คน ทำแบบฝึกหัดคณิตศาสตร์อยู่หน้าห้องเรียน โดยใช้กระดานดำ ส่วนนักเรียนที่เหลือทำงานอยู่บนโต๊ะของตนเอง ถ้านักเรียน 2 ใน 3 คน ที่กำลังทำแบบฝึกหัดเลขที่กระดานดำเล่นกันแทนที่จะทำงาน ครูที่ควบคุมห้องเรียนจะได้เห็นเหตุการณ์และสามารถที่จะห้ามนักเรียนที่กำลังเล่นอยู่ให้หยุด และขณะเดียวกันครูก็สามารถกลับมาอธิบายงานได้อย่างปกติ

3. ครูเป็นผู้มีความสามารถที่จะรักษาระดับความสนใจ และความใส่ใจในบทเรียนที่ครูกำลังสอนอย่างราบรื่น โดยสามารถที่จะเปลี่ยนกิจกรรมต่างๆ ที่ครูสอนโดยไม่รบกวนหรือทำลายความสนใจของนักเรียน ครูจะต้องมีความรู้สึกไวต่อความรู้สึกของนักเรียน เช่น เมื่อครูสังเกตเห็นว่า นักเรียนไม่สนใจในสิ่งที่ครูกำลังสอน ครูก็อาจจะเปลี่ยนกิจกรรมหรือเปลี่ยนเทคนิคในการสอน เพื่อให้ให้นักเรียนทุกคนมีความใส่ใจในบทเรียน บางครั้งพฤติกรรมของครูเองเป็นสาเหตุให้นักเรียนห้วนใจ และไม่สนใจในบทเรียน เป็นต้นว่า ครูไม่สอนตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ หรือครูยอมให้นักเรียนชักจูงครูออกนอกเรื่องนอกบทเรียนที่กำลังสอน โดยการถามคำถามที่ไม่ตรงกับสิ่งที่ครูกำลังสอนและครูตอบคำถามโดยลืมนำ ตนกำลังสอนเรื่องอะไรอยู่

4. ครูเป็นผู้ที่สามารถเปลี่ยนแปลงเทคนิคของการสอนให้เหมาะสมกับความต้องการของนักเรียนและวิชาที่เรียน มีความกระตือรือร้นในเรื่องที่ตนสอน และพยายามเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองเพื่อไม่ให้พูดสิ่งซ้ำๆ เป็นประจำ ครูบางคนมีพฤติกรรมที่ผู้สังเกตการสอนคือ นักเรียนจะทายได้ว่า จะทำอะไร ทำให้เกิดการเบื่อหน่าย ไม่สนใจและไม่กระตือรือร้น เป็นต้นว่า เมื่อเข้าห้องเรียน ครูก็จะเริ่มด้วยประโยคที่เหมือนกันทุกครั้ง เช่น ให้นักเรียนทุกคนเอาหนังสือออกมา เปิดหน้า และเมื่อจบบทเรียนก็จะใช้วิธีการจบแบบเดียวกันทุกวัน

5. ครูควรพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการพูดซ้ำซาก และหุ้มนิยมเกี่ยวกับการสั่งงานให้นักเรียนทำหรือให้นักเรียนประกอบกิจกรรมที่ไม่จำเป็นต่อสิ่งที่นักเรียนต้องการ หรือคาดหวังที่จะทำให้เกิดขึ้นเร็ว ๆ เช่น ก่อนจะให้ให้นักเรียนออกไปพัก ครูบางคนหลังจากที่บอกให้นักเรียนหยุดทำงานเกี่ยวกับบทเรียน เก็บหนังสือแล้วยังต้องตรวจดูความเรียบร้อยทุกโต๊ะ และปล่อยให้ให้นักเรียนออกไปเข้าแถวอย่างเป็นระเบียบ ทำให้เสียเวลาพักของนักเรียน และทำให้นักเรียนมีความรู้สึกทรมานทรมานไม่มีความสุข เพราะครูแย่งเวลาที่นักเรียนชอบไปโดยเปล่าประโยชน์

6. ครูจะต้องระวังที่จะไม่ทำโทษหรือคาดโทษนักเรียนคนใดคนหนึ่งอย่างไม่มีเหตุผล แล้วเป็นผลกระทบกระเทือนต่อนักเรียนทั้งชั้น ทำให้นักเรียนทั้งชั้นไม่มีความสุขจนทำงานไม่ได้

3. ท่านได้เห็นวิธีการสอนแบบการใช้คำถาม (Asking Question)

เพราะท่านเชื่อว่าการตั้งคำถามนั้นไม่ได้หมายความว่าเนื้อหาที่กำลังเรียนนั้นไม่ชัดเจน แต่กลับตรงกันข้าม การตั้งคำถามถือเป็นกุญแจดอกสำคัญสำหรับการได้มาซึ่งความรู้

ในสมัยท่านนบี ﷺ มีเหตุการณ์ที่ได้บ่งบอกถึงการสอนของท่านนบี ﷺ โดยการใช้คำถาม ดังหะดีษที่ได้กล่าวว่า

((عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " إِنْ مِنْ الشَّجَرِ شَجْرَةٌ لَا يَسْقُطُ وَرَقُهَا، وَإِنَّهَا مِثْلُ الْمُسْلِمِ، فَحَدَّثُونِي مَا هِيَ ". فَوَقَعَ النَّاسُ فِي شَجَرِ الْبَوَادِي. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَوَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ، فَاسْتَحْيَيْتُ ثُمَّ قَالُوا حَدَّثْنَا مَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ " هِيَ النَّخْلَةُ "))¹.

ความว่า “อิบนุอุมร์ รายนงานว่า ท่านเราะฮ์สุลุดลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า แท้จริงมีต้นไม้ชนิดหนึ่งที่ใบของมันจะไม่ร่วง และมันก็เหมือนมุสลิมนั้นแหละ พวกเจ้าบอกฉันได้ไหมว่ามันคือต้นไม้ชนิดไหน ? บรรดาผู้คนต่างก็คิดว่าเป็นต้นไม้ที่ขึ้นอยู่กลางทะเลทราย, อับดุลลอฮ์ กล่าวว่า ฉันก็คิดอยู่ในใจว่า มันต้องเป็นต้นอินพลัมแน่นอน แต่นั่นอายุที่จะตอบคำถาม หลังจากนั้นบรรดาสาอฮาบะห์ก็ถามว่า ได้โปรดบอกพวกเราเถิดว่า มันคือต้นไม้ชนิดไหน ? ท่านตอบว่า มันคือต้นอินพลัม”

((عَنْ شَرِيكَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، يَقُولُ بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ، دَخَلَ رَجُلٌ عَلَى جَمَلٍ فَأَنَاحَهُ فِي الْمَسْجِدِ، ثُمَّ عَقَلَهُ، ثُمَّ قَالَ لَهُمْ أَيُّكُمْ مُحَمَّدٌ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَّكِيٌّ بَيْنَ ظَهْرَائِهِمْ. فَقُلْنَا هَذَا الرَّجُلُ الْأَبْيَضُ الْمُتَّكِيُّ. فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ ابْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " قَدْ أَحْبَبْتُكَ ". فَقَالَ الرَّجُلُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي سَأَلْتُكَ فَمَشَدُّدٌ عَلَيْكَ فِي الْمَسْأَلَةِ فَلَا تَجِدْ عَلَيَّ فِي نَفْسِكَ. فَقَالَ " سَلْ عَمَّا بَدَأَ لَكَ ". فَقَالَ

¹ หะดีษบันทึกโดย al-Bukhariy, 1987 หะดีษหมายเลข 61

أَسْأَلُكَ بِرَبِّكَ وَرَبِّ مَنْ قَبْلَكَ، اللَّهُ أَرْسَلَكَ إِلَى النَّاسِ كُلِّهِمْ فَقَالَ " اللَّهُمَّ نَعَمْ ". قَالَ
 أَنْشُدْكَ بِاللَّهِ، اللَّهُ أَمَرَكَ أَنْ تُصَلِّيَ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ قَالَ " اللَّهُمَّ نَعَمْ ".
 قَالَ أَنْشُدْكَ بِاللَّهِ، اللَّهُ أَمَرَكَ أَنْ تَصُومَ هَذَا الشَّهْرَ مِنَ السَّنَةِ قَالَ " اللَّهُمَّ نَعَمْ ". قَالَ
 أَنْشُدْكَ بِاللَّهِ، اللَّهُ أَمَرَكَ أَنْ تَأْخُذَ هَذِهِ الصَّدَقَةَ مِنْ أَعْيَانِنَا فَتَقْسِمَهَا عَلَيَّ فُقَرَاتِنَا فَقَالَ
 النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " اللَّهُمَّ نَعَمْ ". فَقَالَ الرَّجُلُ آمَنْتُ بِمَا جِئْتَ بِهِ، وَأَنَا رَسُولُ
 مَنْ وَرَائِي مِنْ قَوْمِي، وَأَنَا ضِمَامُ بَنِ نَعْلَبَةَ أَخُو بَنِي سَعْدِ بْنِ بَكْرٍ . عَنْ شَرِيكَ بْنِ عَبْدِ
 اللَّهِ بْنِ أَبِي نَعْمٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، يَقُولُ بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ، دَخَلَ رَجُلٌ عَلَى جَمَلٍ فَأَنَاخَهُ فِي الْمَسْجِدِ، ثُمَّ عَقَلَهُ، ثُمَّ قَالَ
 لَهُمْ أَيُّكُمْ مُحَمَّدٌ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَّكِيٌّ بَيْنَ ظَهْرَانِيهِمْ. فَقُلْنَا هَذَا الرَّجُلُ
 الْأَبْيَضُ الْمُتَّكِيُّ. فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ ابْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "
 قَدْ أَجَبْتِكَ ". فَقَالَ الرَّجُلُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي سَأَلْتُكَ فَمَشَدُّدٌ عَلَيْكَ فِي
 الْمَسْأَلَةِ فَلَا تَجِدُ عَلَيَّ فِي نَفْسِكَ. فَقَالَ " سَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ ". فَقَالَ أَسْأَلُكَ بِرَبِّكَ وَرَبِّ
 مَنْ قَبْلَكَ، اللَّهُ أَرْسَلَكَ إِلَى النَّاسِ كُلِّهِمْ فَقَالَ " اللَّهُمَّ نَعَمْ ". قَالَ أَنْشُدْكَ بِاللَّهِ، اللَّهُ
 أَمَرَكَ أَنْ تُصَلِّيَ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ قَالَ " اللَّهُمَّ نَعَمْ ". قَالَ أَنْشُدْكَ بِاللَّهِ،
 اللَّهُ أَمَرَكَ أَنْ تَصُومَ هَذَا الشَّهْرَ مِنَ السَّنَةِ قَالَ " اللَّهُمَّ نَعَمْ ". قَالَ أَنْشُدْكَ بِاللَّهِ، اللَّهُ أَمَرَكَ
 أَنْ تَأْخُذَ هَذِهِ الصَّدَقَةَ مِنْ أَعْيَانِنَا فَتَقْسِمَهَا عَلَيَّ فُقَرَاتِنَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 " اللَّهُمَّ نَعَمْ ". فَقَالَ الرَّجُلُ آمَنْتُ بِمَا جِئْتَ بِهِ، وَأَنَا رَسُولُ مَنْ وَرَائِي مِنْ قَوْمِي، وَأَنَا
 ضِمَامُ بَنِ نَعْلَبَةَ أَخُو بَنِي سَعْدِ بْنِ بَكْرٍ¹

ความว่า “รายงานจาก เซรีก อิบนิ อับดิลลาฮฺ อิบนิ อบินะมिर ว่า เขาได้ยิน อนัส บินมาลิก กล่าวว่ ขณะที่พวกเรานั่งอยู่ในมัสยิดพร้อมกับท่านนบี ﷺ ทันใดนั้นก็ มีชายผู้หนึ่งจื่ออุรุมมา เขาได้ให้อูรูกุยกเขาลง และผูกขาหน้าของมันไว้ที่มัสยิด และถาม บรรดาขอฮาบะหฺว่า คนไหนคือมูฮัมมัด ตอนนั้นท่าน นบี ﷺ กำลังเอกเขนกอยู่ พวกเราตอบว่า ผู้ชายร่างขาวที่นอนเอกเขนกอยู่นี้ไง ชายผู้นั้นได้กล่าวกับท่านนบี ว่า “ไอ้ลูก (หลาน) ของอับดุลมฏฏอิลิบเอ๋ย” ท่านนบี ﷺ ได้ตอบกลับกว่า “ว่าอย่างไรหรือ” ชายผู้นั้นได้กล่าวแก่ท่านนบี ﷺ “ว่า ฉันจะถามคำถาม ซึ่งมันอาจจะ เป็นที่ยุงยากกับท่าน ฉันหวังว่าท่านคงจะไม่ขุ่นเคือง” ท่านตอบว่า “ถามมาเถิด

¹ หนังสือนันทีกโคย al-Bukhariy, 1987 หนังสือนหมายเลข 63

ตามที่ท่านต้องการ” เขากล่าวว่า “ฉันถามท่านเกี่ยวกับองค์อภิบาลของท่าน และผู้เป็นองค์อภิบาลของผู้คนก่อนหน้าท่าน พระองค์อัลลอฮ์ อย่างนั้นหรือที่ส่งท่านมาในมวลมนุษยทั้งหมด ?” ท่านตอบว่า “ข้าแต่อัลลอฮ์ ถูกต้องแล้ว” เขากล่าวว่า “ฉันขอถามท่านด้วยอัลลอฮ์ ว่า อัลลอฮ์อย่างนั้นหรือที่ไ้ส่งท่านให้ละหมาดห้าเวลาในวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ?” ท่านตอบว่า “ข้าแต่อัลลอฮ์ เช่นนั้นแหละถูกต้องแล้ว” เขากล่าวว่า “ฉันขอถามท่านด้วยอัลลอฮ์ ว่า อัลลอฮ์อย่างนั้นหรือ ที่ไ้ส่งท่านให้ถือศีลอดในเดือน (รอมฎอน) นี้ของทุกปี ?” ท่านตอบว่า “ข้าแต่อัลลอฮ์ เช่นนั้นแหละถูกต้องแล้ว” เขากล่าวว่า “ฉันขอถามท่านด้วยอัลลอฮ์ ว่า อัลลอฮ์อย่างนั้นหรือที่ไ้ส่งท่านให้บริจาคโดยนำจากคนมั่งคั่งในหมู่พวกเราและจัดส่วนแจกจ่ายให้กับคนยากจนในหมู่พวกเรา ?” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “ข้าแต่อัลลอฮ์ ถูกต้องแล้ว” ชายผู้นั้นกล่าวว่า “ฉันขอศรัทธาต่อสิ่งที่ท่านได้นำมา และฉันเป็นตัวแทนของกลุ่มชนที่รอคอยอยู่เบื้องหลัง และฉันคือ คิมาม บุตรของ ชะอฺละบะหฺ เป็นพี่น้องกับ บนิชะอฺดี อ บินบักร ”

จากตัวบทหะดีษข้างต้นเห็นได้ว่า ท่านนบี ﷺ ก็มักจะใช้การตั้งคำถาม ในการสอน จะปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ผู้ที่เป็นครูผู้สอนทุกคนนั้น ไม่เคยใช้การตั้งคำถาม ในการเรียนการสอน การใช้คำถามนั้นนอกจากจะดึงดูดความสนใจของผู้เรียนแล้ว ยังเป็นการฝึกให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์ อีกด้วย จึงถือได้ว่า การใช้คำถามนั้น มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนได้ดียิ่ง

2.1.4.4 แนวคิดจิตวิทยาการศึกษาของเคาะฎิบ อัลบัฆดาดี

อะฮฺมัด อะลี อัล-เคาะฎิบ อัล-บัฆดาดี (Ahmad Ali al- Khatib al-Baghdadi) ฮ.ศ. 392-463) ท่านได้รับการศึกษาครั้งแรกที่กรุงแบกแดด ต่อมาก็ไปศึกษาต่อที่บัสเราะฮฺ นิซาปูร ดามัสกัสและมักกะฮฺ จากนั้นก็กลับไปยังแบกแดดในฐานะครูคนหนึ่ง บัฆดาดีเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉียบแหลม กล่าวกันว่าท่านได้เขียนหนังสือถึง 65 เล่ม เป็นหนังสือเกี่ยวกับชะดีษ ตรีกรวิทยา ศาสนบัญญัติ ตัฟซีรและวรรณคดี (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2546 : 66)

จากการศึกษาแนวคิดจิตวิทยาการศึกษาในทัศนะของท่านเคาะฎิบ อัลบัฆดาดี พอจะสรุปได้ดังนี้

1. อัลบั้มดาดีได้ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ของครูเกี่ยวกับการใช้สื่อการสอน

ท่านกล่าวว่า การใช้สื่อการสอนนั้นจะต้องให้สอดคล้องกับนักเรียน สื่อการสอน หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการ ซึ่งถูกนำมาใช้ในการการเรียนการสอน เพื่อเป็นตัวกลางในการ นำส่งหรือถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และเจตคติ จากผู้สอนหรือแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียน ช่วยให้การ เรียนการสอนดำเนินไปอย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ และทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตาม วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนที่ตั้งไว้

ชัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาตะฮ์ (ม.ป.ป. : 81) ได้กล่าวว่า ภาษาแม้จะเป็นสื่อหลักที่ใช้ สำหรับการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นแต่ก็ยังมีสื่อแขนงอื่นๆ เกิดขึ้นอีกมากมายหลายชนิด แต่ภาษาก็ยังมีบทบาทสำคัญในการติดต่อสื่อสารของคนในสังคม นักวิชาการได้แบ่งสื่อที่เป็นท่าทางการ เคลื่อนไหวของร่างกายที่สามารถนำมาเป็นสื่อในการสื่อสารออกเป็นหมวดหมู่ไว้มากมาย เช่น การ เคลื่อนไหวของร่างกายประกอบการพูด การเดินเข้าหาหรือขยับตัวห่างออกไป การแสดงท่าทาง ประกอบ การเปลี่ยนระดับของน้ำเสียงสูงต่ำ เป็นต้น

การจัดการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.2542 ต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ผู้เรียน ทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ผู้สอนจะเป็นผู้อำนวยความสะดวก จัดบรรยากาศ และสภาพแวดล้อม รวมทั้งสื่อการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ดังปรากฏในอัลกุรอานสุ เราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงกำหนดสถานการณ์เพื่อเป็นสื่อให้เกิดการเรียนรู้ ดังโองการที่ว่า

﴿فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوَاءَ أَخِيهِ ۗ قَالَ
يُونَيْتِي أَعْجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُورِي سَوَاءَ أَخِي ۗ فَأَصْبَحَ مِنَ

النَّدِيمِينَ ﴿٣١﴾ (المائدة الآية : 31)

ความว่า “แล้วอัลลอฮ์ก็ได้ส่งกาตัวหนึ่งมาคุ้ยหาในดิน เพื่อที่จะให้เขา (กอบีล) เห็นว่าเขาจะกลบศพน้องชายของเขาอย่างไร เขากล่าวว่า โอ้ความพินาสของฉัน ฉันไม่สามารถที่จะเป็นกาตัวนี้แล้วกลบศพน้องชายของฉันหรือนี่ แล้วก็กลายเป็น คนหนึ่งในหมู่ผู้ตรอมใจ” (สุเราะฮ์ อัลมาอิดะฮ์ : 31)

จากโองการดังกล่าวอัลลอฮ์ ﷻ ได้ส่งนกกลางมาคุ้ยดิน ซึ่งเป็นสื่อให้กอบีลเห็น และรับรู้ในสิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสอนให้เขาได้เรียนรู้ถึงวิธีการจัดการศพน้องชายของเขาสื่อการ เรียนการสอนเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การสอนของครูและความเข้าใจของผู้เรียนง่ายขึ้น ดังนั้นการ

ใช้สื่อการเรียนการสอนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการทำให้การเรียนการสอนเกิดความ
ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้นซึ่งเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับคำกล่าวของท่านศาสดา ﷺ ที่ได้กล่าวว่า

¹((يسروا ولا تعسروا...))

ความว่า “พวกเจ้าจงทำให้ง่าย และอย่าทำให้ยาก...” ”

ดังนั้นการเรียนการสอนที่มีสื่อประกอบในการเรียนการสอนด้วยนั้น สื่อที่ใช้ควรมี
มีความสะดวกและใช้ได้ง่ายจึงจะทำให้ให้นักเรียนมีความเข้าใจในการเรียนอย่างง่ายดาย

ในการเรียนการสอนของท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ นั้นท่านมักจะใช้สื่อเพื่อช่วย
สาธยายหรืออธิบายบทเรียนให้เข้าใจยิ่งขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ เช่น

1. การแสดงท่าทางด้วยมือหรือนิ้วมือ

เราะสูลุลลอฮฺ ﷺ เคยใช้มือเพื่ออธิบายเรื่องราวบางอย่างเพื่อให้บรรดาเศาะ
หาบะฮฺเข้าใจในสิ่งที่ท่านนำมาถ่ายทอดได้ง่ายขึ้นดังปรากฏในรายงานของท่านซาอ์ด บิน ซาอ์ด
รายงานว่า “ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ กล่าวว่า

²((انا وكافل اليتيم في الجنة هكذا وأشار بالسبابة والوسطى وفرج بينهما))

ความว่า “ฉันและผู้อุปการะเลี้ยงดูเด็กกำพร้านั้นจะอยู่ร่วมกันในสวนสวรรค์อย่าง
นี้...ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ยกนิ้วชี้และนิ้วกลางขึ้น (เพื่อให้เศาะหาบะฮฺดู) แล้ว
แยกออก”

ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ใช้วิธีการสอนแบบแสดงท่าทางด้วยมือในการถ่ายทอดให้
บรรดาเศาะหาบะฮฺเข้าใจการเรียนการสอน ดังหะดีษข้างต้นท่านได้กล่าวถึงความประเสริฐของผู้
เลี้ยงและอุปการะเด็กกำพร้าโดยการชูมือของท่านขึ้น แล้วใช้นิ้วชี้และนิ้วกลางในการแสดงท่าทาง
ประกอบนี้ ทำให้บรรดาเศาะหาบะฮฺเข้าใจถึงความใกล้ชิดของผู้ที่อุปการะเลี้ยงดูเด็กกำพร้าใน
สวนสวรรค์มากยิ่งขึ้น

¹ หะดีษบันทึกโดย al-Bukhariy, 1987 หะดีษหมายเลข 69 ;และMuslim, 1972 หะดีษหมายเลข 4626

² หะดีษบันทึกโดย al-Bukhariy, 1987 หะดีษหมายเลข 5304 และ 6005

2. วาดเส้นหรือภาพประกอบเพื่อเพิ่มความกระจ่าง

ในรายงานของอิบน์มุสอูด รายงานว่า “ท่านนบี ﷺ ได้ขีดเขียนเป็นรูปสี่เหลี่ยม และขีดเป็นเส้น จากภายในกรอบรูปสี่เหลี่ยมไปข้างนอก จากนั้นก็ขีดเป็นเส้นเล็กๆ ไว้ตรงกลางรูปสี่เหลี่ยมแล้วก็กล่าวว่า

((هذا الانسان - وهذا أحله محيطابه - او قد احاط به - وهذا الذي هو خارج امله، وهذه

الخطط الصغار الاعراض، فإن أخطأه هذا، نمشه هذا، وإن أخطأه هذا نمشه هذا))¹

ความว่า “นี่คือมนุษย์ และนี่คือวาระ (การดำรงอยู่) ของมนุษย์ที่ล้อมรอบเขา และนี่คือนอกเขตความใฝ่ฝันของมนุษย์ เส้นเล็กๆ คือเป้าหมาย หากพลาดจากเป้าหมายนี้ก็จะมาสู่เป้าหมายนี้และเมื่อพลาดจากเป้าหมายนี้ก็จะมาสู่เป้าหมายอื่นนี้”

การที่ท่านนบี ﷺ ขีดเขียนรูปสี่เหลี่ยม (แทนการดำรงอยู่) และขีดเป็นเส้นจากภายในกรอบรูปสี่เหลี่ยมไปข้างนอก (แทนความใฝ่ฝัน) จากนั้นก็ขีดเป็นเส้นเล็กๆ (แทนเป้าหมาย) ไว้ตรงกลางรูปสี่เหลี่ยมนั้นเป็นการอธิบายให้เศษะหาบะฮะฮะเห็นชัดยิ่งขึ้นถึงเรื่องราวที่ท่านต้องการสื่อแทนที่ท่านนบีจะใช้การบรรยายเพียงอย่างเดียว แต่ท่านยังวาดเส้นหรือภาพประกอบเพื่อเพิ่มความกระจ่าง เพื่อให้เศษะหาบะฮะฮะเข้าใจมากยิ่งขึ้น

สื่อการสอนนั้นนับว่ามีประโยชน์มากในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จากการศึกษาผู้วิจัยขอสรุปประโยชน์ของสื่อการสอนดังนี้ คือ

1. ช่วยให้คุณภาพการเรียนรู้ดีขึ้น เพราะมีความจริงจังและมีความหมายชัดเจนต่อผู้เรียน

2. ช่วยให้นักเรียนรู้ได้ในปริมาณมากขึ้น ในเวลาที่กำหนดไว้จำนวนหนึ่ง

3. ช่วยให้ผู้เรียนสนใจและมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการเรียนการสอน

4. ช่วยให้ผู้เรียนจำ ประทับความรู้สึกรัก และทำอะไรเป็นเร็วขึ้นและดีขึ้น

5. ช่วยส่งเสริมการคิดและการแก้ปัญหาในขบวนการเรียนรู้ของนักเรียน

6. ช่วยให้ผู้เรียนรู้ในสิ่งที่เรียนได้ลำบากโดยการช่วยแก้ปัญหา หรือข้อจำกัดต่าง ๆ ได้ดังนี้

6.1 ทำสิ่งที่ซับซ้อนให้ง่ายขึ้น

6.2 ทำนามธรรมให้มีรูปธรรมขึ้น

¹ หะดิษบันทึกโดย al-Bukhariy, 1987 หะดิษหมายเลข 6417

- 6.3 ทำสิ่งที่เคลื่อนไหวเร็วให้ดูช้าลง
 - 6.4 ทำสิ่งที่ใหญ่มากให้ย่อขนาดลง
 - 6.5 ทำสิ่งที่เล็กมากให้ขยายขนาดขึ้น
 - 6.6 นำอดีตมาศึกษาได้
 - 6.7 นำสิ่งที่อยู่ไกลหรือลึกลับมาศึกษาได้
7. ช่วยให้นักเรียนเรียนสำเร็จง่ายขึ้นและสอบได้มากขึ้น

2. อัลบั้มคาดิได้เสนอวิธีการสอนแบบ “อภิปราย” และ “แบบทบทวน”

กล่าวคือ อัลบั้มคาดิมักจะทบทวนเนื้อหาที่เรียนแล้ว เพื่อประเมินว่านักเรียนเข้าใจบทเรียนมากน้อยเพียงใด นอกจากนั้นจะเปิดโอกาสให้นักเรียนอภิปรายแม้ว่าจำนวนนักเรียนจะมีน้อยก็ตาม

วิธีการสอนแบบอภิปราย เป็นวิธีการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือพิจารณาหัวข้อที่กลุ่มสนใจร่วมกัน วิธีการสอนแบบอภิปรายจึงเป็นวิธีการสอนที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนคือ ได้คิด ได้ทำ ได้แก้ปัญหา ได้ฝึกการร่วมการทำงานแบบประชาธิปไตย ผู้เรียนจึงเป็นศูนย์กลางของการเรียน มีลักษณะการเรียนรู้แบบกระตือรือร้น เป็นการพัฒนาผู้เรียนทางด้านความรู้และด้านเจตคติ และด้านทักษะการเรียนรู้ เช่น ทักษะการคิด ทักษะการพูด การฟัง การแสดงความคิดเห็น การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นต้น (อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2546)

ทิสนา แคมมณี (2550 : 347) ได้กล่าวว่า วิธีสอนโดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย เป็นวิธีการที่มุ่งช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างทั่วถึง มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ อันจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องที่เรียนกว้างขึ้น

การอภิปรายนอกจากให้ความรู้ความคิดแล้ว ยังทำให้

- 1) ผู้เรียนมีความรู้เรื่องรูปแบบของการอภิปราย
- 2) ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง
- 3) ผู้เรียนสนุกสนานไม่เบื่อหน่าย
- 4) ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ได้

3. ครูต้องยอมรับความแตกต่างของปัจเจกบุคคล และเคารพต่อพวกเขาทั้งหมด

กล่าวคือ ผู้ที่เป็นครูจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างของบุคคล เพื่อจะได้ช่วยให้แต่ละบุคคลมีสัมฤทธิ์ผลตามศักยภาพของตน คนเรานั้นนอกจากมีความแตกต่างทาง

เขาวนปัญญาแล้ว ยังมีความแตกต่างทางความคิดสร้างสรรค์ ถีลาการรู้คิด รวมทั้งความแตกต่างทางบุคลิกภาพและความแตกต่างทางเพศอีกด้วย ในห้องเรียนหนึ่งๆ ประกอบด้วย นักเรียนที่มีความแตกต่างในด้านต่างๆ ถ้าหากครูสามารถจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียน แต่ละบุคคลก็จะช่วยเอื้อการเรียนรู้ของนักเรียนได้มาก

สุรางค์ โคว์ตระกูล (2550 : 131) ได้กล่าวถึงทักษะของนักจิตวิทยาเกี่ยวกับความแตกต่างของบุคคลว่า ได้แบ่งความแตกต่างของบุคคลออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Inter-individual differences) หมายถึง ความแตกต่างทางลักษณะและคุณสมบัติต่างๆ ระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ความแตกต่างนี้อาจจะเป็นความแตกต่างทางเขาวนปัญญาหรือความคิดสร้างสรรค์ หรือความแตกต่างชนิดอื่น

2. ความแตกต่างภายในตัวบุคคล (Intra-individual differences) นักจิตวิทยาพบว่าบุคคลแต่ละบุคคลมีความแตกต่างภายในตัว ดังอย่างเช่น นักเรียนบางคนมีความสามารถทางคณิตศาสตร์สูง แต่มีความสามารถทางภาษาต่ำ เป็นต้น

สุภวรรณ พันธุ์จันทร์ (2552) ได้กล่าวถึงหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับทฤษฎีความแตกต่างระหว่างปัจเจกบุคคลมีดังนี้

1. มนุษย์เรามีความแตกต่างกันมากในองค์ประกอบทางจิตวิทยาส่วนบุคคล
2. ความแตกต่างนี้มีบางส่วนมาจากลักษณะแตกต่างทางชีวภาคหรือทางร่างกายของแต่ละบุคคล แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมาจากความแตกต่างที่เกิดจากการเรียนรู้
3. มนุษย์ซึ่งถูกชูปเลี้ยงภายใต้สถานการณ์ต่างๆ จะเปิดรับความคิดเห็นแตกต่างกันไป
4. การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมทำให้เกิดทัศนคติค่านิยมและความเชื่อที่รวมเป็นลักษณะทางจิตวิทยาส่วนบุคคลที่แตกต่างกันไปความแตกต่างดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นสภาวะเงื่อนไข (Conditioning) ที่กำหนดการรับรู้ข่าวสารจากสื่อมวลชน

4. ครูต้องทำให้เด็กว่าง ปลอดภัยจากเรื่องอื่น ๆ ทั้งหมด แล้วให้ตั้งใจต่อบทเรียนเท่านั้น

แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความพร้อมของผู้เรียน กล่าวคือ ความพร้อมของผู้เรียนถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากในการเรียนการสอน เนื่องจากมันอาจจะเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การเรียนการสอนเกิดขึ้นได้โดยง่ายและมีประสิทธิภาพ ถ้าผู้เรียนมีความพร้อมสูง แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้เรียนไม่ค่อยมีความพร้อมการเรียนการสอนก็จะเกิดขึ้นได้ลำบากขึ้น ยิ่งผู้เรียนมีความพร้อมน้อยมาก การเรียนการสอนก็ยิ่งเกิดขึ้นได้ลำบากมากเช่นกัน ในเมื่อความพร้อม

มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนมากเช่นนี้ ผู้ประกอบอาชีพครูจึงจำเป็นต้องรู้จักและเข้าใจธรรมชาติในเรื่องนี้เพื่อที่จะได้สามารถใช้ความพร้อมของผู้เรียนให้เป็นปัจจัยเสริมการเรียนการสอนของครูหรือเรียกว่าเป็นการสร้างโอกาสให้การสอนของตนเองประสบความสำเร็จมากขึ้น แต่ถ้าครูไม่เข้าใจและไม่สามารถใช้ความพร้อมของผู้เรียนให้เป็นประโยชน์ต่อการสอนของตนเองได้แล้ว แทนที่ความพร้อมจะช่วยให้โอกาสแก่ครู มันก็จะก่อให้เกิดวิกฤติแก่ครูขึ้นมาแทน

ชาอุษชัย อินทรประวัตติ (2552) ได้กล่าวว่า ความพร้อมในการเรียน หมายถึงสภาวะทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญาของผู้เรียนที่เอื้อให้ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ได้ดี ความพร้อมเกิดขึ้นได้สองทาง คือ ทางที่หนึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติ อันเนื่องมาจากพัฒนาการทางจิตวิทยาของบุคคล และทางที่สองคือเกิดขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของบุคคลนั้น อันเนื่องมาจากการกระทำของตนเองหรือสภาวะแวดล้อม

ลักษณะของความพร้อมในการเรียน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ความพร้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ความพร้อมชนิดนี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการทางจิตวิทยา กล่าวคือ เมื่ออายุมากขึ้น คนก็จะมีสภาวะเปลี่ยนแปลงไปทำให้เอื้อต่อการเรียนรู้มากขึ้น เช่นเด็กทารกที่อายุไม่เกินสองขวบ ยังพูดไม่ค่อยได้หรือพูดจาไม่ชัดเจน ย่อมไม่สามารถอ่านหนังสือได้ เพียงแต่จะเริ่มจดจำได้ว่า สิ่งใดเรียกว่าอะไร หรือเด็กวัยรุ่นอายุ 17-18 ปี ที่ต่อมเพศทำงานเป็นปกติแล้ว ย่อมมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้เรื่องเพศศึกษามากกว่าเด็กอายุ 10-11 ปี เช่นนี้เป็นต้น

2. ความพร้อมที่เปลี่ยนแปลงไปชั่วคราว หมายถึงสภาวะทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา ของบุคคลที่ไม่เป็นปกติ อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เป็นไปตามสภาวะทางจิตวิทยาอันเป็นธรรมชาติ เช่น บุคคลที่อดนอนมาเกือบตลอดคืน ย่อมไม่พร้อมที่จะเรียนรู้ในวันรุ่งขึ้น บุคคลที่ทะเลาะหรือขัดใจกับคนรักอย่างรุนแรงก็ย่อมไม่มีจิตใจที่จะเรียนรู้ทางวิชาการได้ เช่นนี้เป็นต้น ความพร้อมในลักษณะนี้จึงเกิดขึ้นใหม่ได้ หรือถูกทำลายไปได้อยู่ตลอดเวลา

5. ลงโทษและให้การเสริมแรง

ซึ่งแนวคิดนี้ก็สอดคล้องกับแนวคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายท่าน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ในที่นี้ผู้วิจัยขอกล่าวถึงข้อคิดเกี่ยวกับการลงโทษที่ O Leary K.D. และ O leary S.E. (1972) ได้กล่าวดังต่อไปนี้

1. ควรจะใช้การลงโทษน้อยที่สุด
2. อธิบายให้นักเรียนผู้ถูกลงโทษ ทราบว่าเพราะเหตุใดครูจึงจำเป็นต้องลงโทษเขา
3. นักเรียนควรมีโอกาสเลือกระหว่างการได้รับโทษเมื่อแสดงพฤติกรรมไม่ดี และการได้รับแรงเสริมเมื่อแสดงพฤติกรรมดี
4. ให้แรงเสริมแก่นักเรียนที่ทำพฤติกรรมดีตรงข้ามกับพฤติกรรมไม่ดี
5. หลีกเลี่ยงการทำโทษให้เจ็บกาย หรือเจ็บใจ
6. ไม่ควรทำโทษนักเรียน ในขณะที่ครูเองไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเอง เช่น โกรธนักเรียนที่ประพฤติก่อความวุ่นวายในการเรียนการสอน

7. ควรจะลงโทษนักเรียนที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมในขณะที่ครูเห็นนักเรียนเริ่มทำทันที ไม่ควรจะรอทำโทษ เมื่อพฤติกรรมได้ผ่านไปแล้ว

8. ควรจะใช้การลงโทษ เมื่อใช้เทคนิคอื่นไม่ได้ผลแล้วเท่านั้น

สุรางค์ โคว์ตระกูล (2550 : 445) ได้กล่าวถึงการทำโทษนักเรียนที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมรุนแรงจนถึงกับรบกวนการเรียนการสอน และครูจำเป็นต้องลงโทษนักเรียน มีหลักในการลงโทษดังต่อไปนี้

1. ครูควรลงโทษนักเรียนตั้งแต่เริ่มแรกที่นักเรียนแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม
2. ครูอาจจะบอกนักเรียนโดยตรงว่าพฤติกรรมที่นักเรียนกำลังแสดงอยู่ไม่เหมาะสมอย่างไร และทำให้ครูไม่สามารถจะทำการสอนได้ การบอกนักเรียนอาจจะเป็นการใช้เสียงที่นักเรียนทั้งชั้นได้ยิน
3. แยกย้ายนักเรียนที่มีปัญหา ออกจากเพื่อนที่กำลังทำงานและให้ไปนั่งทำงานอยู่คนเดียว
4. ตัดสิทธิของนักเรียนไม่ให้ทำสิ่งที่นักเรียนชอบ เช่น ไม่ให้ออกไปเล่นในเวลาพักระหว่างเรียน
5. ครูใช้วิธีหักคะแนนหรือแค้นที่ครูตั้งไว้สำหรับผู้ที่ประพฤติดีเพื่อรับรางวัล กล่าวคือ ก่อนทำโทษทุกครั้งครูควรพิจารณาให้คิดว่าควรจะใช้ เพราะวิธีอื่นไม่ได้ผล ทั้งนี้เป็นเพราะการทำโทษถ้าใช้บ่อย จะทำให้นักเรียนมีความรู้สึกไม่ดีต่อครู และโรงเรียน นอกจากนี้การทำโทษทำให้นักเรียนมีอัตมโนทัศน์ในทางลบ คิดว่าตนเป็นคนไม่ดี ครูที่จำเป็นจะต้องใช้การลงโทษ ควรจะอธิบายนักเรียนให้เข้าใจเหตุผลที่นักเรียนถูกทำโทษ และอธิบายให้นักเรียนตระหนักว่า นักเรียนมีทางเลือกอื่น คือถ้าหากนักเรียนแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม ก็จะ

ได้รับแรงเสริมหรือรางวัล สิ่งที่คุณต้องคำนึงถึงในการทำโทษนักเรียนก็คือ ความยุติธรรม ความสม่ำเสมอ และความเหมาะสมในการเลือกใช้วิธีลงโทษกับพฤติกรรมที่นักเรียนทำผิด

6. ครูต้องเตรียมการสอนล่วงหน้า

การวางแผนการสอน เป็นภารกิจสำคัญของครูผู้สอน ทำให้ผู้สอนทราบล่วงหน้าว่าจะสอนอะไร เพื่อจุดประสงค์ใด สอนอย่างไร ใช้สื่ออะไร และวัดผลประเมินผลโดยวิธีใดเป็นการเตรียมตัวให้พร้อมก่อนสอน การที่ผู้สอนได้วางแผนการสอนอย่างถูกต้องตามหลักการย่อมช่วยให้เกิดความมั่นใจในการสอน ทำให้สอนได้ครอบคลุมเนื้อหา สอนอย่างมีแนวทางและมีเป้าหมาย และเป็นการสอนที่ทำให้คุณค่าแก่ผู้เรียน ดังนั้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ ลักษณะ ขั้นตอนการจัดทำและหลักการวางแผนการสอน ตลอดจนลักษณะของแผนการสอนที่ดี เพื่อส่งผลให้การเรียนการสอนดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

เขียน วันทนิยตระกูล (2548) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเตรียมการสอนล่วงหน้า หรือการวางแผนการสอนไว้ว่า การวางแผนการสอน เป็นงานสำคัญของครูผู้สอน การสอนจะประสบผลสำเร็จด้วยดีหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการวางแผนการสอนเป็นสำคัญประการหนึ่ง ถ้าผู้สอนมีการวางแผนการสอนที่ดีก็เท่ากับบรรลุจุดหมายปลายทางไปแล้วครึ่งหนึ่ง การวางแผนการสอนจึงมีความสำคัญหลายประการ ดังนี้

1. ทำให้ผู้สอนสอนด้วยความมั่นใจเมื่อเกิดความมั่นใจในการสอนย่อมจะสอนด้วยความแคล่วคล่อง เป็นไปตามลำดับขั้นตอนอย่างราบรื่น ไม่ติดขัด เพราะได้เตรียมการทุกอย่างไว้พร้อมแล้ว การสอนก็จะดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางอย่างสมบูรณ์

2. ทำให้เป็นการสอนที่มีคุณค่าคุ้มกับเวลาที่ผ่านไป เพราะผู้สอนสอนอย่างมีแผน มีเป้าหมาย และมีทิศทางในการสอน มิใช่สอนอย่างเลื่อนลอย ผู้เรียนก็จะได้รับความรู้ ความคิด เกิดเจตคติ เกิดทักษะ และเกิดประสบการณ์ใหม่ตามที่ผู้สอนวางแผนไว้ ทำให้เป็นการเรียนการสอนที่มีคุณค่า

3. ทำให้เป็นการสอนที่ตรงตามหลักสูตร ทั้งนี้เพราะในการวางแผนการสอน ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรทั้งด้านจุดประสงค์การสอน เนื้อหาสาระที่จะสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอน และการวัดผลประเมินผล แล้วจัดทำออกมาเป็นแผนการสอน เมื่อผู้สอนสอนตามแผนการสอน ก็ย่อมทำให้เป็นการสอนที่ตรงตามจุดหมายและทิศทางของหลักสูตร

4. ทำให้การสอนบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพดีกว่าการสอนที่ไม่มีการวางแผน เนื่องจากในการวางแผนการสอนผู้สอนต้องวางแผนอย่างรอบคอบในทุกองค์ประกอบของการสอน รวมทั้งการจัดเวลา สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ได้ โดยสะดวกและง่ายดายขึ้น ดังนั้น เมื่อมีการวางแผนการสอนที่รอบคอบและปฏิบัติตามแผนการสอนที่วางไว้ ผลของการสอนย่อมสำเร็จได้ดีกว่าการไม่ได้วางแผนการสอน

5. ทำให้ผู้สอนมีเอกสารเตือนความจำ สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการสอนต่อไป ทำให้ไม่เกิดความซ้ำซ้อนและเป็นแนวทางในการทบทวนหรือการออกข้อทดสอบเพื่อวัดผลประเมินผู้เรียนได้ นอกจากนี้ทำให้ผู้สอนมีเอกสารไว้ให้แนวทางแก่ผู้ที่เข้าสอนแทนในกรณีจำเป็น เมื่อผู้สอนไม่สามารถเข้าสอนเองได้ ผู้เรียนจะได้รับความรู้และประสบการณ์ที่ต่อเนื่องกัน

6. ทำให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อผู้สอนและต่อวิชาที่เรียน ทั้งนี้เพราะผู้สอน สอนด้วยความพร้อม เป็นความพร้อมทั้งทางด้านจิตใจ และความพร้อมทางด้านวัตถุ ความพร้อมทางด้านจิตใจคือความมั่นใจในการสอน เพราะผู้สอนได้เตรียมการสอนมาอย่างรอบคอบ ส่วนความพร้อมทางด้านวัตถุคือ การที่ผู้สอนได้เตรียมเอกสารหรือสื่อการสอนไว้อย่างพร้อมเพียง เมื่อผู้สอนเกิดความพร้อมในการสอน ย่อมสอนด้วยความกระฉ่างแจ้ง ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนในบทเรียน อันส่งผลให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อผู้สอนและต่อวิชาที่เรียน

2.1.4.5. แนวคิดจิตวิทยาการศึกษาของอิหม่ามอัลฆะซาลี

อิหม่ามอัลฆะซาลี มีชื่อเต็มว่า อะบู หะมิด มุฮัมมัด อิบน์ มุฮัมมัด อัล-ตุซซี เฆาะซาลี (Abu Hamid Muhammad Ibnu Muhammad al-Tusi al-Ghazali) ฮ.ศ.450-505 ชาวตะวันตก รู้จักท่านในนาม “Algszel” (อิบราฮีม ณรงค์รัชษาเขต, 2546) เกิดที่เมือง อัลดิมรอน เมื่อปี ค.ศ. 1058 สืบเชื้อสายมาจากครอบครัวที่ยากจน แต่บิดามีความใฝ่ฝันสูง ต้องการให้ลูกเป็นผู้มีการศึกษา และเป็นคนดี ซึ่งความใฝ่ฝันเป็นความจริง เมื่ออิหม่าม ได้ศึกษาจนเป็นผู้อาलिมและได้รับการแต่งตั้งเป็นอธิการบดีแห่งมหาวิทยาลัยแบกแดด เมื่ออายุเพียง 34 ปี

2.1.4.5.1 ผลงานด้านวิชาการ

อิหม่ามอัลฆะซาลีมีทัศนะว่า ความสำเร็จของชีวิตในโลกนี้และโลกหน้าต้องได้มาด้วยความรู้และการปฏิบัติอย่างมีจิตใจที่บริสุทธิ์เพื่ออัลลอฮ์ ท่านได้เรียบเรียงตำราหลายเล่ม ซึ่งมีคุณค่าทางวิชาการมหาศาลและได้รับการแปลเป็นภาษาต่างๆ อีกทั้งยังถูกใช้เป็นตำราอ้างอิงในสถาบันการศึกษาชั้นสูง โดยเฉพาะในโลกตะวันตก

ผลงานของท่านมีมากมายแต่ที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายได้แก่ Ihya ulum ad – din เป็นตำราที่บรรจุความรู้ด้านต่างๆ เช่น อากิละฮฺ ฟิกฮฺ อัศลาฮฺ และตะเซาเวฟ นอกจากนี้มีตำราชื่อ Mizanul Amal, Al–munkaz Mina Dhalal Tahaful- al-Felasafah, Minhajul-Abidin, Hidayah al-salihin, Jawahir al-quran เป็นต้น

อิหม่ามอัลเฆาะซาลี เป็นนักปรัชญามุสลิมคนหนึ่งจากจำนวนอีกหลายๆ คน ที่พยายามจะสะท้อนถึงการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากมายแก่ชนรุ่นหลัง ส่วนมากในหมู่นักวิชาการจะนับถือเสมอ ดังคำกล่าวของ ศ.ดร.มุฮัมมัด ซารีฟ ก่าน ว่า “การศึกษาในปัจจุบันนั้น เป็นผลสะท้อนอย่างชัดเจนถึงแนวคิดทางการศึกษาของ อัล เฆาะซาลี” (Khan, 1986 : 83)

2.1.4.5.2 แนวคิดจิตวิทยาการศึกษาอิสลามตามทัศนะของอิหม่ามอัลเฆาะซาลี
สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

1. ครูที่ดีต้องรู้จริงในเนื้อหาที่จะสอน

กล่าวคือครูที่จะสอนในแต่ละวิชานั้นจะต้องมีความรู้เข้าใจจริงในวิชานั้นๆ จะต้องจัดวางครูผู้สอนให้ตรงกับสาขาที่จบมา (การวางคนให้ตรงกับงาน) สิ่งแรกที่ครูต้องมีคือ ความรู้และทักษะที่ผู้เรียนไม่มี ครูต้องมีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่ตนจะสอน นอกจากนั้นต้องมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้เด็กเกิดความเข้าใจ ซึ่งมีความสำคัญพอๆ กับการมีความรู้ และทักษะการสอน

การสอนที่มีประสิทธิภาพ ไม่ใช่การทำตนเสมือนปทานุกรมเดินได้ ครูที่มีประสิทธิภาพภาพจึงไม่เพียงมีความรู้ในเรื่องที่ตนสอน แต่ต้องมีความสามารถในการสื่อสารให้ผู้เรียนเข้าใจด้วย

2. การสอนทุกครั้งต้องมีการเตรียมแผนการสอนล่วงหน้า

มิฉะนั้นแล้วการเรียนการสอนก็จะไม่มีประสิทธิภาพ และผู้ที่ไม่มีเตรียมการสอนล่วงหน้า เขาผู้นั้นได้ปฏิบัติในสิ่งที่ป็นอธรรมต่อผู้เรียน

การเตรียมการสอนถือได้ว่าเป็นปัญหาอีกปัญหาหนึ่ง โดยเฉพาะครูที่สอนวิชาศาสนาอันเนื่องมาจากเน้นการสอนแบบบรรยายตามหนังสือการเตรียมตัวเลยไม่ค่อยให้ความสำคัญเท่าไร และนอกจากนั้นในเรื่องของการเขียนแผนการสอนครูศาสนาของเรายังมีปัญหา เนื่องจากว่าไม่เคยมีประสบการณ์ในการเขียนและไม่ได้ผ่านการเรียนวิชาชีพครูมาจึงทำให้ขาด

ความชำนาญในการเขียนแผนไม่ว่าจะเป็นแผนระยะสั้นหรือแผนระยะยาว แต่ปัจจุบันในส่วนตรงนี้ก็ได้รับการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ตลอดมา

เขียน วัตินัยตระกูล (2548) ได้กล่าวว่า การวางแผนการสอน เป็นภารกิจสำคัญของครูผู้สอน ทำให้ผู้สอนทราบล่วงหน้าว่าจะสอนอะไร เพื่อจุดประสงค์ใด สอนอย่างไร ใช้สื่ออะไร และวัดผลประเมินผลโดยวิธีใดเป็นการเตรียมตัวให้พร้อมก่อนสอน การที่ผู้สอนได้วางแผนการสอนอย่างถูกต้องตามหลักการย่อมช่วยให้เกิดความมั่นใจในการสอน ทำให้สอนได้ครอบคลุมเนื้อหา สอนอย่างมีแนวทางและมีเป้าหมาย และเป็นการสอนที่ให้คุณค่าแก่ผู้เรียน ดังนั้นผู้สอนจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ ลักษณะ ขั้นตอนการจัดทำและหลักการวางแผนการสอน ตลอดจนลักษณะของแผนการสอนที่ดี เพื่อส่งผลให้การเรียนการสอนดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวได้ว่า การเตรียมการแผนการสอนหรือการวางแผนการสอนนั้น เป็นงานสำคัญของครูผู้สอน การสอนจะประสบผลสำเร็จด้วยดีหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการวางแผนการสอนเป็นสำคัญประการหนึ่ง ถ้าผู้สอนมีการวางแผนการสอนที่ดีก็เท่ากับบรรลุจุดหมายปลายทางไปแล้วครั้งหนึ่ง

3. ควรให้ความสำคัญกับความรู้เดิมของนักเรียน

เพราะความรู้เดิมจะมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก ท่านมีความเชื่อว่าความรู้เดิมมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก ทักษะของอิหม่ามอัลฆะซาลี นั้นสอดคล้องกับทฤษฎีการถ่ายโยงความรู้ของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาสมัยใหม่

ทฤษฎีการถ่ายโยงความรู้ คือกระบวนการที่นำประสบการณ์ที่เรียนรู้มาในอดีตมาใช้ให้สัมพันธ์กับสถานการณ์ใหม่ที่กำลังเรียนรู้อยู่ในปัจจุบันหรืออาจจะเรียกว่าการเรียนรู้ในอดีตเอื้อต่อการเรียนรู้ใหม่ ซึ่งในการเรียนการสอนนั้น ครูจำเป็นต้องคำนึงถึงภูมิหลังของผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะผลการเรียนรู้ในอดีตหรือความรู้เดิมจะมีผลต่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ง่ายขึ้น เราเรียกว่า “การถ่ายโยงทางบวก” (Positive Transfer) ในทางตรงกันข้าม ถ้าผลของการเรียนรู้ในอดีตขัดแย้งกับการเรียนรู้สิ่งใหม่ หรือทำให้การเรียนรู้สิ่งใหม่ยากขึ้น เราเรียกว่า “การถ่ายโยงทางลบ” (Negative Transfer) และถ้าการเรียนรู้ในอดีตไม่มีผลส่งเสริมหรือขัดขวางต่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ เราเรียกว่า “การถ่ายโยงเป็นศูนย์” (Zero Transfer) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการถ่ายโยงความรู้ที่มีความสำคัญมากต่อการเรียนการสอน จึงทำให้ให้นักจิตวิทยาและนักการศึกษาสนใจและให้ความสำคัญเพราะพวกเขาเชื่อว่าวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือการเตรียมนักเรียนให้สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้เป็นประโยชน์ในอนาคต ทั้งการประกอบอาชีพ การ

แก้ปัญหาของชีวิต ฉะนั้นครูควรจะมีใจกระบวนกรและทฤษฎีของการถ่ายโยง เพื่อจะได้ช่วยนักเรียนในการถ่ายโยงการเรียนรู้

จากทัศนะของ อีหม่ามอัลฆะซาลี ที่ท่านได้เสนอให้ครูนั้นต้องคำนึงถึงความรู้เดิมของเด็กนั้นจะสอดคล้องกับทฤษฎีการถ่ายโยงของนักจิตวิทยา 3 ทฤษฎีด้วยกันคือ

1) ทฤษฎีธาตุมูลที่เหมือนหรือคล้ายคลึง (Identical Element)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีของนักจิตวิทยาการศึกษา ชื่อ ธอร์นไดค์ (Torndike, 1913) ซึ่งกล่าวว่า การถ่ายโยงจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสถานการณ์ใหม่มีธาตุมูล (Elements) เหมือนหรือคล้ายคลึงกับธาตุมูลในสถานการณ์ของการเรียนรู้ในอดีต ธอร์นไดค์ ได้ให้ความหมายของธาตุมูลว่า หมายถึง “ข้อความจริงและทักษะ” และเรียกการถ่ายโยงชนิดนี้ว่า “ Substance Transfer ” นอกจากนี้ ธอร์นไดค์ ได้เสริมว่า ความคล้ายคลึง หรือความเหมือนอาจจะเป็นความคล้ายคลึงของวิธีการดำเนินการ ซึ่ง ธอร์นไดค์ เรียกว่า “ Identity of Procedure” ซึ่งหมายถึงทัศนคติ หลักการ และวิธีการดำเนินการ เช่น การใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่ผู้เรียนอาจนำไปใช้ในสถานการณ์นานาชาติ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า “ Identity of Procedure” เป็นหลักการเดียวกันกับทฤษฎีของ จัดด์ ดังจะได้กล่าวต่อไป

2) ทฤษฎีทั่วๆไป (Generalization Theory)

ทฤษฎีนี้ จัดด์ (Judd, 1908) เป็นผู้คิดทฤษฎีการถ่ายโยงการเรียนรู้ที่เรียกว่า “Generalization Theory” ซึ่งกล่าวว่า การเรียนรู้หลักการจะช่วยเอื้อต่อการถ่ายโยงความรู้บอกการทดลองที่มีชื่อเสียงของ jaddd คือการทดลองโยนลูกดอกให้ถูกเป้าหมายที่ตั้งไว้ใต้น้ำ 12 นิ้ว จัดด์ ได้จัดกลุ่มเด็กชายสองกลุ่ม เป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองได้รับการอธิบายเกี่ยวกับหลักการหักเหของแสง (Refraction) ส่วนกลุ่มควบคุมไม่ได้อธิบาย จัดด์ได้เริ่มให้ทั้งสองกลุ่มฝึกหัดการโยนลูกดอกให้ถูกเป้าหมายที่อยู่ใต้น้ำ จนกระทั่งสองกลุ่มมีความชำนาญ หรือความแม่นยำเท่าเทียมกัน หลังจากนั้น jaddd ได้วางเป้าใต้น้ำขึ้นขึ้นมา ปรากฏว่ากลุ่มทดลองโยนลูกดอกให้ถูกเป้าหมายได้มากกว่ากลุ่มควบคุม jaddd ได้สรุปว่า การเข้าใจหลักการหักเหของแสงเอื้อการเรียนรู้ใหม่หรือเกิดการถ่ายโยงการเรียนรู้

ต่อมาปี ค.ศ.1941 เฮนดริคสันและโชรเดอร์ (Hendrickson and Shroeder) ได้นำการทดลองของ jaddd ไปทำซ้ำ ปรากฏว่าได้ผลสนับสนุนข้อสรุปของ jaddd เกี่ยวกับการถ่ายโยงการเรียนรู้ดังต่อไปนี้

1. การเข้าใจหลักการเอื้อต่อการถ่ายโยงบอก
2. การเข้าใจหลักการจะเอื้อการเรียนรู้เริ่มแรก (Original Learning)

3. การให้ข้อมูลข่าวสาร (Information) เกี่ยวกับทฤษฎี หรือหลักการอย่างสมบูรณ์จะช่วยทั้งการเรียนรู้เริ่มต้น (Initial Learning) และการถ่ายโอนการเรียนรู้ได้ดีกว่าการให้ข่าวสารอย่างไม่สมบูรณ์

แม้ว่าทฤษฎีนี้ทั่วไปของจัดด์ จะได้มาจากการทดลองของการเรียนรู้ทางทักษะก็ตาม แต่หลักการทฤษฎีนี้ทั่วไปจะสามารถนำไปใช้กับการถ่ายโอนการเรียนรู้พุทธินิสัยด้วย

3) ทฤษฎีการถ่ายโอนของนักจิตวิทยา กลุ่มเกสตัลท์

ทฤษฎีการถ่ายโอนของนักจิตวิทยา กลุ่มเกสตัลท์ เรียกว่า “Transposition” ซึ่งอธิบายว่าการถ่ายโอนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีความเข้าใจอย่างมีความหมายไม่ใช่ด้วยความจำแบบนกแก้ว นกขุนทอง จึงจะสามารถนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่มีความคล้ายคลึง โดยส่วนรวม (Configuration) ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่อธิบายความหมายของทฤษฎีการถ่ายโอน โดยเฉพาะเกี่ยวกับการถ่ายโอนการเรียนรู้ทางพุทธิปัญญา (สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2550 : 262-263)

4. การสอนจากสิ่งที่ย้ายไปสู่สิ่งที่ยาก

ทัศนะของอิหม่าม อัลเจมาฮาลีที่ได้เสนอไว้ นั้นสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ของ กาย (Gagne : 1965) ซึ่งเขามีความเห็นว่าการศึกษากับการเรียนรู้ที่เราควรศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ ให้มาก ไม่ควรศึกษาทฤษฎีของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น เพราะไม่มีทฤษฎีการเรียนรู้ใดเพียงกลุ่มเดียวที่สามารถอธิบายเกี่ยวกับการเรียนรู้ให้ครอบคลุมได้ทุกแง่มุมสำหรับกาย (Gagne) นั้นได้แบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 8 ลำดับขั้น โดยเรียงลำดับขั้นการเรียนรู้จากสิ่งที่ย้ายไปสู่สิ่งที่ยากเพราะ กาย (Gagne) เชื่อว่า ความรู้ในระดับที่สูงกว่าจะต้องอาศัยความรู้ในระดับที่ต่ำกว่าเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ ดังนั้นในการจัดการศึกษาคูจึงต้องคำนึงถึงเนื้อหาของบทเรียนที่จะต้องจัดให้เป็นลำดับขั้น โดยเริ่มจากง่ายไปหายาก

- ลำดับขั้นการเรียนรู้ของกาย (Gagne)

ขั้นที่ 1 : การเรียนรู้โดยอาศัยสัญญาณ (Sign Learning) เป็นการเรียนรู้ชนิดที่ง่ายที่สุดและอยู่ในระดับต่ำที่สุด เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีต้องลงมือกระทำและเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนไม่สามารถบังคับพฤติกรรมที่เกิดขึ้นไม่ให้เกิดขึ้นได้

ขั้นที่ 2 : การเรียนรู้โดยการเชื่อมโยงสิ่งเร้า การตอบสนอง (Stimulus Response Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า การตอบสนองแต่มีระดับการเรียนรู้ชนิดแรก เพราะผู้เรียนสามารถควบคุมพฤติกรรม โดยเป็นไปอย่างตั้งใจและรู้ตัว พฤติกรรมของผู้เรียนที่แสดงออกมาเนื่องจากได้รับแรงเสริม (Reinforcement) และมีการกระทำซ้ำบ่อยๆ

(Repetition) ซึ่งการเรียนรู้ลักษณะนี้เป็นการเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning Learning)

ขั้นที่ 3 : การเรียนรู้แบบลูกโซ่ (Chaining) เป็นการเรียนรู้โดยใช้ทักษะทางกล้ามเนื้อ (Motor Skill) ซึ่งการเรียนรู้ขั้นนี้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า การตอบสนอง ติดต่อกันไปเป็นลูกโซ่

ขั้นที่ 4 : การเรียนรู้ภาษาโดยอาศัยการเชื่อมโยง (Verbal Association) เป็นการเรียนรู้ที่มีลักษณะคล้ายกันกับการเรียนรู้ทักษะในขั้นที่ 3 แต่ใช้ภาษาเป็นตัวเชื่อมโยงเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับความหมายของคำ ลักษณะและประเภทของคำต่างๆ ที่เป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันโดยอาศัยคำที่รู้แล้วกับคำใหม่ที่ออกเสียงคล้ายกัน หรือมีความหมายใกล้เคียงกัน

ขั้นที่ 5 : การเรียนรู้จำแนกความแตกต่าง (Discrimination Learning) เป็นการเรียนรู้ชนิดของการจำแนกแยกแยะ โดยที่ผู้เรียนสามารถมองเห็นความแตกต่างของสิ่งของประเภทเดียวกัน โดยอาศัยความจำหรือการสังเกตการเรียนรู้

ขั้นที่ 6 : การเรียนรู้ความคิดรวบยอด (Concept Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถมองเห็นลักษณะรวมหรือความเหมือนของสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีการตอบสนองต่อสิ่งของหรือเหตุการณ์นั้นออกมาในลักษณะเป็นกลุ่ม

ขั้นที่ 7 : การเรียนรู้หลักการ (Principle Learning) เป็นการเรียนรู้ที่สูงกว่าขั้นการเรียนรู้ความคิดรวบยอด เป็นการเรียนรู้โดยการนำความคิดรวบยอดสองความคิดหรือมากกว่านั้นมารวมโยงกัน และสรุปหรือตั้งเป็นกฎเกณฑ์

ขั้นที่ 8 : การเรียนรู้การแก้ปัญหา (Problem Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะต้องอาศัยกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เคยเรียนรู้มาแล้ว โดยนำกฎเกณฑ์เหล่านั้นมารวมเข้าด้วยกันแล้วนำไปใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

จะเห็นได้ว่าลำดับการเรียนรู้ของกาเยนั้นเริ่มจากสิ่งที่ยากที่สุดหรือระดับต่ำสุดคือการเรียนรู้โดยอาศัยสัญชาตญาณไปจนถึงขั้นสุดท้ายเป็นการเรียนรู้การแก้ปัญหาซึ่งถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้ระดับสูงสุดของมนุษย์เพราะผู้เรียนจะต้องนำเอากฎเกณฑ์หลายอย่างเข้ามาช่วยในการแก้ปัญหาซึ่งสิ่งเหล่านี้ อีหม่าม อัลอะชะชาลีได้เสนอไว้เป็นเวลานานแล้วและนักการศึกษาในปัจจุบันก็จัดการเรียนการสอนไปในแนวเดียวกับทัศนะของท่าน

5. ให้ผู้สอนใช้สื่อการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการเรียนการสอน

จากทัศนะของท่านอีหม่าม อัลอะชะชาลีที่ท่านได้เสนอไว้เกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนการสอนนั้นสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 หมวดที่ 4

แนวการจัดการศึกษา มาตราที่ 24(5) ซึ่งกล่าวไว้ว่า ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ

สื่อการสอน หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการ ซึ่งถูกนำมาใช้ในการการเรียนการสอน เพื่อเป็นตัวกลางในการนำส่งหรือถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และเจตคติ จากผู้สอนหรือแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียน ช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ และทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนที่ตั้งไว้ (นริศรา โพธิ์ขำ, 2552)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าสื่อการเรียนการสอนนั้นมีประโยชน์อย่างมากต่อผู้สอนและผู้เรียน ดังนี้

1. ช่วยให้คุณภาพการเรียนรู้ดีขึ้น เพราะมีความจริงจังและมีความหมายชัดเจนต่อผู้เรียน

2. ช่วยให้นักเรียนรู้ได้ในปริมาณมากขึ้นในเวลาที่กำหนดไว้จำนวนหนึ่ง

3. ช่วยให้ผู้เรียนสนใจและมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการเรียนการสอน

4. ช่วยให้ผู้เรียนจำ ประทับความรู้สึก และทำอะไรเป็นเร็วขึ้นและดีขึ้น

5. ช่วยส่งเสริมการคิดและการแก้ปัญหาในขบวนการเรียนรู้ของนักเรียน

6. ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ในสิ่งที่เรียนได้ลำบากโดยการช่วยแก้ปัญหา หรือข้อจำกัดต่าง ๆ ได้ดังนี้

- ทำสิ่งที่ซับซ้อนให้ง่ายขึ้น

- ทำนามธรรมให้มีรูปธรรมขึ้น

- ทำสิ่งที่เคลื่อนไหวเร็วให้ดูช้าลง

- ทำสิ่งที่ใหญ่มากให้ย่อขนาดลง

- ทำสิ่งที่เล็กมากให้ขยายขนาดขึ้น

- นำอดีตมาศึกษาได้

- นำสิ่งที่อยู่ไกลหรือลึกลับมาศึกษาได้

7. ช่วยให้นักเรียนเรียนสำเร็จง่ายขึ้นและสอบได้มากขึ้น

6. ควรให้เด็กมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนด้วย

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูที่ดึ้นนั้นไม่ใช่เป็นการป้อนข้อมูลให้กับนักเรียนแต่อย่างเดียวนั่น เพราะการที่เด็กจะรับรู้หรือจำสิ่งที่เรียนได้อย่างดีนั้นจะอยู่

ในช่วงประมาณ 15-20 นาทีแรก แต่หลังจากนั้นเด็กเริ่มไม่ค่อยจะรับรู้ข้อมูลที่ครูป้อนให้แล้ว ฉะนั้นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นครูจำเป็นจะต้องให้เด็กมีส่วนร่วมให้มากที่สุด เพื่อเป็นการให้เด็กได้กล้าแสดงออก กล้าแสดงความคิด ความสามารถของตนเองและยิ่งไปกว่านั้นเด็ก จะได้รู้จักคิด วิเคราะห์ แยกแยะ แล้วนำเอาหลักการต่างๆ ไปสู่การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

นอกจากนี้ท่านอิหม่าม อัลฆะมาซาลียังได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนอีกด้วย กล่าวคือ

1. ครูต้องปฏิบัติตัวต่อนักเรียนด้วยความรัก ความเมตตา และปฏิบัติต่อเขาเสมือนว่าเขาทั้งหลายเป็นลูก ๆ ของตน
2. ครูต้องปฏิบัติตามเยี่ยงอย่างของท่านรَسُولุลลอฮฺ ซ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะซัลลิม นั่นคือ การเรียนการสอนของครูไม่ควรแสวงหาคำตอบแทน
3. ครูต้องให้คำชี้แนะแก่นักเรียน
4. สอดแทรกสิ่งที่ละเอียดอ่อนเข้าไปในการเรียนการสอน เช่น พยายามปลูกฝังนิสัยที่ดีแก่นักเรียน
5. ครูต้องมีความรับผิดชอบอย่างจริงจังต่อวิชาที่สอน
6. การเรียนการสอนควรสอดคล้องกับความเข้าใจของเด็ก
7. เด็กมีสติปัญญาที่ด้อย ครูควรสอนให้ชัดเจนและให้เหมาะสมกับสมรรถภาพทางสติปัญญาของพวกเขา
8. ครูต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิชาความรู้ที่ตนมี

ในเรื่องการลงโทษหรือการเสริมแรงอัลฆะมาซาลี มีทัศนะว่า การลงโทษนั้นอาจจะนำมาใช้ได้ในบางกรณีแต่ไม่ควรบ่อยนัก และในกรณีที่จะต้องลงโทษเด็ก ครูก็ต้องปฏิบัติด้วยความเมตตา ในทางตรงกันข้ามการเสริมแรงควรปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะทำให้เด็กพอใจและสนใจต่อการเรียนการสอน

2.1.4.5.3 วิธีสอนของอิหม่ามอัลเฆาะซาลี

อิหม่ามอัลเฆาะซาลีได้ใช้วิธีสอนแบบต่างๆในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของท่าน (อิบราฮีม ฌรงศ์รักษาเขต, 2546) เช่น

1. วิธีสอนแบบเปรียบเทียบ

ท่านใช้วิธีสอนแบบเปรียบเทียบ สอนผู้เรียนให้เข้าใจ ความแตกต่างทางทัศนะด้านต่างๆของบรรดาอุลามาคือ แล้วชี้แนะความเหมือน และความต่างของทัศนะเหล่านั้น เช่น ท่านยกตัวอย่าง ทัศนะของอุลามาคือคุณธรรมที่ดีและไม่ดี โดยยกทัศนะของท่านเหล่านี้คือ-

1.1 Hasan Al-basri มีทัศนะว่า คุณธรรมที่ดีนั้นคือ การแสดงใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ให้เกียรติแก่ผู้อื่น และการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ

1.2 Al-Wasiti มีทัศนะว่า คุณธรรมที่ดีคือ การไม่ได้เถียงกับผู้อื่น อันเนื่องจากรู้จัก อัดลอสอย่างแท้จริง การเยี่ยมเยียนเพื่อนมนุษย์ทั้งในยามมีความสุขและยามมีความทุกข์ เป็นต้น

2. วิธีสอนแบบหะละเกาะฮุ

อิหม่ามอัลเฆาะซาลีได้ใช้วิธีสอนแบบหะละเกาะฮุในการสอนที่โรงเรียนซึ่งท่านได้จัดตั้งขึ้นมาใกล้ๆกับบ้านพักของท่าน ซึ่งโรงเรียนดังกล่าว คือ เสมือนเป็นสถานที่ชุมนุมของนักปราชญ์ซุฟีในสมัยนั้น.

3. วิธีสอนแบบแนะแนว

อิหม่ามอัลเฆาะซาลีได้นำวิธีสอนแบบแนะแนวในการสอนผู้เรียนที่อยู่ในวัยเด็ก โดยท่านฝึกฝนให้เด็กๆได้รู้จักหลักคำสอนของท่านศาสดา แล้วค่อยๆ แสดงความเป็นแบบอย่างชี้แนะเขาเหล่านั้นให้ปฏิบัติ และในขณะเดียวกันก็ได้นำหลักฐานมาชี้ให้เห็นอย่างประจักษ์ด้วยอาyat อัลกุรอาน โดยการอ่านให้ฟังและอธิบายความหมายให้เข้าใจ

4. วิธีสอนแบบสนทนา

วิธีสอนแบบสนทนานั้น ท่านอิหม่ามอัลเฆาะซาลีได้นำมาใช้ด้วยการเริ่มตั้งคำถามแล้วผู้เรียนตอบ จากนั้นก็วิเคราะห์คำตอบเหล่านั้นให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างชัดเจน ซึ่งวิธีสอนแบบนี้ท่านใช้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจหลักการอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะกับผู้เรียนบางคน

โดยสรุปแล้ว ท่านอิหม่ามอัลเฆาะซาลีได้ใช้วิธีสอนที่หลากหลายแล้วแต่บริบทของภาวะแวดล้อมในขณะนั้นๆ ซึ่งท่านจะเริ่มด้วยการให้ผู้เรียนพยายามเลียนแบบท่านในการปฏิบัติและเพื่อความมั่นใจ ด้วยการนำเสนอหลักฐานทางความรู้ให้ผู้เรียนได้รับรู้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งท่านได้นำวิธีสอนแบบสนทนามาใช้เสริมสำหรับผู้เรียนบางคน

แนวคิดทางการศึกษาของอัลเมาะซาลีนมีความสำคัญ ซึ่งเป็นที่ควรสำหรับคนรุ่นหลังนำแนวคิดอันเฉียบแหลมมาปฏิบัติใช้ในการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็นด้านกรวางหลักสูตร เทคนิคการสอน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับนักเรียน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนที่มีอาชีพเป็นผู้สอนโดยตรง เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีแก่ผู้เรียน

2.1.4.6. แนวคิดจิตวิทยาการศึกษาของอัลซารนูญี

บุรฮาน อัล ดิน อัล อิสลาม อัลซารนูญี (Burhan al-Din al-Islam al-Zarnuji) ฮ.ศ. 519 / ค.ศ.1195 (ส.) ท่านมีชีวิตอยู่ในช่วงศตวรรษที่ 6 แห่งฮิจญเราะฮ์ศักราช อัลซารนูญี เป็นนักปราชญ์มุสลิมท่านหนึ่งที่ได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษา แนวคิดทางการศึกษาของท่านได้ปรากฏอยู่ในหนังสือของท่านชื่อ ตะอูลีม อัล มุตะอัลลิม ฎะเราะริก อัล-ตะอัลลุม (Ta' lim al Muta alim Toriq al Ta alum) (อิบราฮีม ฌรงค์รักษาเขต, 2546 : 73)

แนวคิดทางจิตวิทยาการศึกษาของท่านอัลซารนูญีนั้น ท่านมีทัศนะ พอจะสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นและมีประสิทธิภาพหากนักเรียนมีความพร้อม

ซึ่งความพร้อมในทัศนะของอัลซารนูญี ประกอบด้วยความตั้งใจ ความขยัน และมอบหมายต่ออัลลอฮ์

จากกฎการเรียนรู้ของนักจิตวิทยาการศึกษาคนสำคัญ คือ ธอร์นไดท์ ที่กล่าวว่า “เมื่อผู้เรียนพร้อมที่จะเรียนแล้วได้เรียนผู้เรียนจะเกิดความพอใจ แต่ถ้าผู้เรียนไม่พร้อมที่จะเรียนแล้วถูกบังคับให้เรียนจะเกิดความรำคาญใจ หรือถ้าพร้อมจะเรียนแล้วไม่ได้เรียนก็จะรำคาญใจ” (สุโฆทัยธรรมมาราช, 2543)

จากข้างต้นกล่าวได้ว่า การสอนผู้เรียนที่ยังไม่พร้อมนั้น จะทำให้ผู้เรียนเรียนด้วยความยากลำบากและอาจไม่ประสบผลสำเร็จได้เท่าที่ควร หรือถ้าผู้เรียนพร้อมแล้วที่เรียนแต่ไม่ได้เรียนหรือไม่ได้รับการสอน ผู้เรียนก็อาจจะเกิดการหยุดชะงักต่อการให้ความสนใจในบทเรียน เพราะอาจอาจหันไปให้ความสำคัญกับสิ่งอื่นแทน และความสนใจนั้นอาจต่อเนื่องกันจนเด็กไม่สนใจในบทเรียนนั้น ๆ อีกเลยก็ได้ ส่วนการสอนที่จะทำให้เกิดผลเป็นที่พึงพอใจทั้งแก่ผู้เรียนและผู้สอนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดนั้นก็คือ การสอนที่สอนเมื่อผู้เรียนพร้อมที่จะเรียน

2. ครูพึงมีความเมตตาต่อนักเรียน ปฏิบัติต่อเขาเสมือนเขาเป็นลูก

กล่าวคือ ครูต้องมีความรักและเมตตาต่อศิษย์อยู่เสมอ ซึ่งสิ่งนี้จะเป็นผลให้พฤติกรรมที่ครูแสดงออกต่อศิษย์ เป็นไปในทางสุภาพเอื้ออาทร ส่งผลดีต่อศิษย์ในทุก ๆ ด้าน เช่น สร้างความรู้สึกเป็นมิตร เป็นที่พึ่งพาและไว้วางใจได้ของศิษย์ แต่ละคนและทุกคน ให้ความเป็นกันเองกับศิษย์ รับฟังปัญหาของศิษย์และให้ความช่วยเหลือศิษย์ ร่วมทำกิจกรรมกับศิษย์เป็นครั้งคราวตามความเหมาะสม หรือสนทนาไต่ถามทุกข์สุขของศิษย์อยู่เสมอ

คหะดีษของท่านเราะสุล ﷺ ที่ได้กล่าวถึงมนุษย์ที่สมบูรณ์ว่า ต้องมีความเมตตาต่อมนุษย์ด้วยกัน (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2552) ไว้ว่า

((وعن جرير بن عبد الله رضي الله عنه ، قال : قال رسول الله ﷺ : لمن لا يرحم الناس لا يرحمه الله))¹

ความว่า “รายงานจากญะรียร์ อิบนิอับดุลลาฮฺ رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านเราะสุล ﷺ กล่าวว่า : ผู้ใดไม่เอ็นดูเมตตา เพื่อนมนุษย์ อัลลอฮฺ จะไม่ทรงเอ็นดูเมตตาเขา”

จากหะดีษนี้กล่าวได้ว่า ความมีเมตตาต่อมนุษย์ด้วยกันเป็นสิ่งสำคัญ ความเอ็นดูเมตตานี้เป็นเรื่องที่กว้างขวาง ครอบคลุมถึงหลายสิ่งหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการทำดี ประรณาคดี สร้างความพึงพอใจต่อกัน มนุษย์ทุกคนนั้นถูกเรียกร้องให้เป็นผู้มีความเอ็นดูเมตตา ทั้งเมตตาต่อมนุษย์และสัตว์ การมีความเอ็นดูเมตตานี้ก็จะได้รับผลความดีตอบแทนจากอัลลอฮฺ ﷻ อย่างมากมาย

4. ให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนเท่าที่ครูมีความสามารถ

กล่าวคือ ครูผู้สอนนั้นมีหน้าที่อบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดี มีความรู้และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นอยู่แล้ว แต่ครูผู้สอนอิสลามศึกษาใช่เป็นแต่เพียงผู้จัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีความสามารถและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขเท่านั้น แต่สิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นคือ ครูผู้สอนอิสลามศึกษาเป็นผู้ทำตนเองและเป็นผู้ชี้แนะแนวทางสู่สวรรค์ในโลกหน้า (อาคิเราะฮฺ) ให้แก่ผู้เรียนอีกด้วย นอกจากนี้ควรทำตนเป็นผู้คอยช่วยเหลือปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนทุกขณะเท่าที่ตนมีความสามารถพอ

¹ หะดีษบันทึกโดย Muslim, 1972 หะดีษหมายเลข 2319

5. ไม่เน้นเกี่ยวกับความรู้ของนักเรียนเพียงอย่างเดียว แต่ครูควรให้ความสนใจอย่างเต็มที่ต่อผลงานของเขา

กล่าวคือ การที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ และมีความคิดสร้างสรรค์นั้นมิใช่แค่ให้เนื้อหาความรู้เพียงอย่างเดียว ครูผู้สอนควรให้ความสำคัญต่อสิ่งที่ผู้เรียนได้กระทำ หรือผลงานที่ผู้เรียนได้ทำด้วย สิ่งนี้จะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองมีความสำคัญ เห็นคุณค่าของตนเอง มีความภาคภูมิใจในตนเอง และนำไปสู่การกระตุ้นให้ผู้เรียนอยากใฝ่เรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

6. เลือกตัวอย่างที่เหมาะสมกับสมรรถภาพทางสติปัญญาของเด็ก

กล่าวคือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนในชั้น ครูควรคำนึงถึงความแตกต่างของระดับสติปัญญาของเด็กแต่ละคนในห้องเรียนด้วย กิจกรรมบางอย่างเด็กที่สติปัญญาดีอาจเข้าใจได้โดยแจ่มแจ้งและใช้เวลาเพียงเล็กน้อย แต่ในกิจกรรมแบบเดียวกันนั้น เด็กที่สติปัญญาด้อยกว่าอาจต้องใช้เวลาานาน หรืออาจต้องใช้กิจกรรมอื่นเพิ่มเติมหรือทดแทนจึงจะเข้าใจ ฉะนั้นครูจึงควรคิดถึงความจริงในข้อนี้ และควรมีการเตรียมแผนการจัดกิจกรรมหลาย ๆ อย่างเพื่อให้เหมาะสมกับเด็กที่มีระดับสติปัญญาอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกันหลาย ๆ ระดับ

7. สนับสนุนใ้เด็กถูกลบเรียนของเด็ก ๆ โดยการให้เขาได้ปฏิบัติด้วยตนเอง

กล่าวคือ การจัดสภาพการณ์ของการเรียนการสอนที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนดำเนินการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนสามารถเลือกหัวข้อ เนื้อหา วิธีการ และสื่อการเรียนการสอนได้ตามความสนใจ โดยมีผู้สอนช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ช่วยพัฒนาทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และช่วยให้คำปรึกษาแนะนำตามความเหมาะสมเกี่ยวกับการหาแหล่งความรู้ วิธีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ การวิเคราะห์และสรุปข้อความรู้ ที่สำคัญผู้สอนควรจัดให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและทำงานในสิ่งที่ผู้เรียนประสบในสถานการณ์ชีวิตจริง

8. เรียกร้องให้เด็กใช้สติปัญญาและตัดสินใจด้วยตัวเองไม่ใช่เลียนแบบครูผู้สอน

กล่าวคือ ผู้สอนดำเนินการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบ วิธีการ และเทคนิคการสอนต่างๆ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดขยายต่อเนื่องจากความคิดเดิมที่มีอยู่ ฝึกให้ผู้เรียนมีทักษะกระบวนการคิด วิธีการจัดการกลุ่ม วิธีเผชิญหน้ากับสถานการณ์และปัญหา และรู้จักประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ทั้งนี้เน้นการจัดกิจกรรมทั้งในและนอกชั้นเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และได้ฝึกการปฏิบัติคิดเป็นทำเป็น

2.1.4.7 แนวคิดจิตวิทยาการศึกษาของมุฮัมมัด อับดุล

มุฮัมมัด อับดุล (ค.ศ. 1849-1905) ท่านผู้นี้เป็นนักวิชาการอิสลามสมัยใหม่ นักปฏิรูปสังคม เป็นนักกฎหมายและนักหนังสือพิมพ์ด้วย ท่านเคยดำรงตำแหน่งอธิการบดี มหาวิทยาลัยอัล อัสฮาร์ หนึ่งสมัย และเคยเป็นผู้พิพากษาของประเทศอียิปต์ถึง 6 ปี

ในช่วงปี ค.ศ. 1882 และปี ค.ศ. 1888 เขาถูกเนรเทศออกจากประเทศอียิปต์ และเมื่อกลับมายังบ้านเกิดเมืองนอนอีกครั้ง ก็ได้ทุ่มเทความพยายามในด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงแก้ไขสังคม เพราะมีความเชื่อว่า สาเหตุที่ทำให้ยุโรปมีความรุ่งเรืองและมีอำนาจนั้นเพราะการศึกษา

เหตุที่ผู้วิจัยเลือกนำเสนอแนวคิดของท่านมุฮัมมัด อับดุล ด้วยนั้น เนื่องจากว่า ผู้วิจัยต้องการเปรียบเทียบในแนวคิดของท่านซึ่งถือเป็นนักวิชาการอิสลามสมัยใหม่ กับแนวคิดของนักวิชาการอิสลามสมัยเก่า ว่ามีความสอดคล้องหรือความแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งด้านแนวคิดทางจิตวิทยานี้ ส่วนใหญ่ท่านมุฮัมมัด อับดุล จะกล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูที่ดี และมีประสิทธิภาพ

ซึ่งคุณสมบัติของครูที่ดีและมีประสิทธิภาพที่ท่านมุฮัมมัด อับดุล ได้กล่าวถึงนั้น สามารถสรุปได้พอสังเขป ดังนี้ คือ

1. ผู้สอนต้องสอนให้ผู้เรียนรู้จักใช้ความคิด วิเคราะห์ด้วยเหตุผล

กล่าวคือ การใช้วิธีการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิด วิเคราะห์ รู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา ค้นหาเหตุผลได้ด้วยตนเอง หรือเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง มิใช่ปฏิบัติตามผู้สอนโดยไม่ว่าใครตรง หรือปฏิบัติตามอย่างคนตาบอด หรือที่เรียกกันว่า “อัด-ดักลิด อัล-อะห์มา”

จากความคิดเห็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของนักจิตวิทยาและนักวิชาการหลายท่าน อย่างเช่น

ศาสตราจารย์จอห์น แครร์รอล (John Carroll, 1963) ได้กล่าวถึงครูที่มีประสิทธิภาพว่า เป็นครูที่สอนให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ให้เวลาแก่นักเรียนแต่ละคนได้เรียนรู้ โดยพิจารณาความแตกต่างของบุคคล และวิชาที่สอน บางคนต้องการเวลามากแต่บางคนต้องการเวลาน้อย ซึ่งขึ้นกับวิชาที่ครูสอน รวมทั้งจัดกิจกรรมและประสบการณ์เพื่อจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ (สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2550 : 13)

Travers Elliot และ Kratochwill (ค.ศ.1993) ได้ให้ หลักและวิธีสอน “การคิด” สรุปได้ ดังต่อไปนี้ คือ

- ครูจะต้องรู้จักใช้คำถามที่จะช่วยกระตุ้นให้นักเรียนใช้ความคิด ทั้งในห้องเรียนและเวลาสอน เช่น ถามให้นักเรียนเปรียบเทียบ หรือหาความสัมพันธ์ของของสองสิ่ง ให้รู้จักสังเคราะห์ เช่นให้อ่านบทความ และสรุปใจความสำคัญ ทุกครั้งที่ครูถามนักเรียน จะต้องให้เวลาตอบ และให้นักเรียนอธิบายเหตุผลด้วย

- ฝึกนักเรียนให้มีทักษะ ในการวิเคราะห์สภาพการณ์ที่เป็นปัญหา โดยแบ่งเป็นปัญหาย่อยและดูว่ามีความสัมพันธ์กับปัญหาโดยรวมอย่างไร

- ฝึกนักเรียนให้มีนิสัยที่ประเมิน “คำตอบ” ว่าดี หรือไม่ดี อย่างไร วิธีที่ใช้ได้ผล คือ การให้นักเรียนทำงานแก้ปัญหาเป็นกลุ่ม และรายงานผลให้นักเรียนทั้งชั้นฟัง เพื่อรับข้อวิจารณ์และเสนอแนะจากเพื่อน

- ส่งเสริมให้นักเรียนคิด และตระหนักในปัญหาชีวิตประจำวัน พร้อมกับสนับสนุนให้หาวิธีแก้ปัญหา

ซึ่งแนวคิดนี้ก็สอดคล้องกับวิธีการสอนของนักปราชญ์มุสลิมเช่นกัน เช่น

- วิธีการสอนของท่านอิหม่ามอัช-ชาฟีอีย์ คือ การสอนแบบถกประเด็นปัญหาที่ตั้งขึ้นมา ท่านอิหม่ามชาฟีอีย์ส่งเสริมให้ลูกศิษย์ของท่านถกประเด็นทางวิชาการโดยนำประเด็นต่างๆ ขึ้นมาถกเถียงเพื่อหาข้อสรุป ท่านไม่ชอบป้อนข้อมูลฝ่ายเดียวแล้วให้ผู้เรียนเชื่อตามที่ท่านสอนโดยไม่สืบค้นแหล่งที่มาให้กระจ่างชัด ดังนั้นการสอนของท่านส่งผลให้ลูกศิษย์มีความรู้เป็นของตนเองสามารถวินิจฉัยเองได้

- วิธีการสอนของท่านอิหม่ามมาลิก คือ การสอนแบบตั้งประเด็นปัญหา อิหม่ามได้ใช้วิธีสอนแบบตั้งประเด็นปัญหาสำหรับวิชาเกี่ยวกับศาสนบัญญัติ ท่านได้ตั้งประเด็นแล้วให้ผู้เรียนถกกัน เพื่อหาข้อสรุปและกรณีมีอาจสรุปได้ก็มอบให้ท่านเป็นผู้วินิจฉัยต่อไป ในชีวิตของท่าน ท่านต้องเผชิญกับการแก้ปัญหา ด้านศาสนบัญญัติอยู่ตลอดเวลาและประเด็นที่น่าเสนอท่านนั้นมิใช่มาจากเมืองมาดินะฮ์เท่านั้น แต่เป็นประเด็นที่มาจากเมืองไกลๆ ก็มายังท่านด้วย ท่านอิหม่ามมาลิกไม่ชอบวินิจฉัยประเด็นปัญหาที่ถูกสมมุติขึ้นมาลอยๆเท่านั้น แต่ท่านชอบวินิจฉัยปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในสังคม และท่านจะไม่ตอบปัญหาใดจนกว่าท่านจะวินิจฉัยค้นคว้าอย่างละเอียดเท่านั้น

การสอนแบบแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการเรียนการสอนของท่านนั้น ท่านได้ใช้วิธีการสอนแบบแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเช่นกัน ทั้งนี้ผู้ที่มาศึกษากับท่านไม่ใช่เฉพาะบุคคลทั่วไปเท่านั้น แต่มีบรรดาผู้รู้ที่มีชื่อเสียงอยู่ด้วย ดังนั้นท่านจึงให้ผู้เรียนเสนอประเด็นปัญหาแล้วให้ช่วยกันแสดงความคิดเห็นเพื่อหาทางออกกับปัญหานั้น นอกจากนี้ท่านใช้วิธีสอนแบบนี้สำหรับแลกเปลี่ยน

ความเห็นกับเคสที่พะสุ ราชวงศ์อับบาซียะสุ เช่น ท่านแลกเปลี่ยนความเห็นกับเคสที่พะสุ อัลมันซูร
กรณี การหย่าของผู้ที่ถูกบังคับ

- วิธีการสอนของอิหม่ามอาบูฮานีพะสุ คือ วิธีสอนแบบโต้ตอบ ท่านอิหม่าม
อาบูฮานีพะสุ ใช้สอนลูกศิษย์ที่มีวุฒิแล้ว ท่านจะฝึกให้เขาโต้ตอบ วิพากษ์ เพื่อให้เกิดความ
แตกฉานในปัญญาและความเข้าใจในความรู้ พร้อมทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียน พิจารณาประเด็นต่างๆ ที่
ท่านเสนอและอนุญาตให้ผู้เรียน วิพากษ์ความเห็นของท่าน ในขณะที่เดียวกันท่านยินยอมให้ผู้เรียน
แสดงทัศนะที่แตกต่างจากความเห็นของท่านได้ เมื่อเห็นทัศนะของท่านไม่สอดคล้องกับอัลกุรอาน
และหะดีษ เราะฮูล ดังจะเห็นได้จากจุดยืนของท่านที่ว่า “ฉันไม่อนุญาตให้คนใดคนหนึ่งใช้คำพูด
ของฉันในการวินิจฉัยชี้ขาดตราบใดที่เขาไม่รู้ว่าฉันเอามันมาจากไหน ”

2. ผู้สอนต้องชี้แจงให้ผู้เรียนเข้าใจจนแจ่มแจ้ง

กล่าวคือ หากผู้เรียนเกิดข้อสงสัยในบทเรียนแล้ว ผู้สอนจะต้องชี้แจง อธิบาย ให้
ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจในวิชาที่เรียนนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง เพราะจุดมุ่งหมายในการสอนของ
ครูผู้สอนนั้น ต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้เพิ่มขึ้น ต้องการให้ผู้เรียนเปลี่ยนทัศนคติหรือความคิดเห็น
ความรู้สึกที่ผิดๆ ให้ถูกต้อง และให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตนในสิ่งที่ถูกนั้นด้วย เมื่อผู้เรียนได้ปฏิบัติตาม
แล้วจึงจะถือว่าการเรียนนั้นได้ผล (มุณีเราะฮู บินตุ อับดุลเกาะฟูร, 2532 : 105) ถ้าผู้เรียนเพียงแต่
รู้และยังไม่ปฏิบัติตาม ถือว่าการสอนของครูยังไม่ได้สมบูรณ์

3. ผู้สอนต้องรอบรู้เชี่ยวชาญ

จากความคิดเห็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของนักจิตวิทยาและนักวิชาการหลายท่าน
อย่างเช่น

สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2550 : 22) ได้กล่าวว่า ความรู้ของครูในวิชาที่สอนก็สำคัญ
มาก ครูจะต้องถ่ายทอดความรู้ให้แก่แก่นักเรียนได้

ท่านอิหม่ามอัลเกาะซาลีมีทัศนะว่าครูที่ดีต้องรู้จริงในเนื้อหาที่จะสอน และการ
สอนทุกครั้งต้องมีการเตรียมแผนการสอนล่วงหน้า มิฉะนั้นแล้วการเรียนการสอนก็จะไม่มี
ประสิทธิภาพ นอกจากนั้นท่านยังเชื่ออีกว่าผู้สอนที่ไม่มีการเตรียมล่วงหน้า เขาผู้นั้นได้ปฏิบัติในสิ่ง
ที่เป็นอธรรมต่อผู้เรียน (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต , 2546)

4. ผู้สอนต้องเข้าใจในตัวผู้เรียน

เนื่องจากในห้องเรียนหนึ่งๆ ประกอบด้วย นักเรียนที่มีความแตกต่างในด้านต่างๆ ถ้าหากครูสามารถจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละบุคคลก็จะช่วยเอื้อการเรียนรู้ของนักเรียนได้มาก

แนวคิดนี้ สุรางค์ ไคว่ตระกูล (2550 :14) ได้กล่าวว่า จากการวิจัยของ นักจิตวิทยาการศึกษาที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่ดีและมีประสิทธิภาพหลายท่าน (Ryans,1964 ; Emmer, Evertson and Anderson, 1980, Good and Grows,19879 ; Housner & Griffy,1983) สรุปได้ว่า คุณลักษณะของครูที่ดีและมีประสิทธิภาพ ต้องเป็นผู้ที่รู้จักนักเรียน ครูไม่เพียงแต่เป็นผู้สอนนักเรียนทางวิชาการเท่านั้น แต่เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพของนักเรียนด้วย ดังนั้นครูต้องมีความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาพัฒนาการเพื่อจะช่วยนักเรียนให้มีพัฒนาการทั้งด้านสติปัญญาและด้านบุคลิกภาพด้วย โดยทำตนเป็นผู้ส่งเสริมการพัฒนบุคลิกภาพของนักเรียนให้ไปในทางบวก เพื่อนักเรียนจะได้เจริญเติบโตเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่า มีความภูมิใจในตัวเองและมีความสุข

ท่านอิม่ามอัลเมาะชาลีมีทัศนะว่า การเรียนการสอนควรสอดคล้องกับความเข้าใจของเด็ก หากเด็กมีสติปัญญาที่ด้อย ครูควรสอนให้ชัดเจน และให้เหมาะสมกับสมรรถภาพทางสติปัญญาของพวกเขา

5. ผู้สอนต้องมีคุณลักษณะของนักจิตวิทยา

แนวคิดนี้ สุรางค์ ไคว่ตระกูล (2550 : 14) ได้กล่าวว่า จากการวิจัยของ นักจิตวิทยาการศึกษาที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่ดีและมีประสิทธิภาพหลายท่าน (Ryans,1964 ; Emmer, Evertson and Anderson, 1980, Good and Grows,19879 ; Housner & Griffy,1983) สรุปได้ว่า คุณลักษณะของครูที่ดีและมีประสิทธิภาพ ต้องเป็นผู้มีความรู้ และมีความเข้าใจเกี่ยวกับจิตวิทยาการเรียนการสอนคือ ครูต้องเข้าใจธรรมชาติของกระบวนการเรียนรู้และสามารถที่จะให้วิธีสอนที่เหมาะสม และจงใจให้นักเรียนอยากเรียนรู้ ครูจะต้องใช้วิธีการประเมินผลที่สามารถบอกได้ว่าการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นจริง

สุรางค์ ไคว่ตระกูล (2550 : 25) ได้กล่าวว่าอีกว่า นอกจากความรู้ของครูเกี่ยวกับวิชาที่สอน ครูจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาการศึกษา เพราะจิตวิทยาการศึกษาจะช่วยให้ครูเข้าใจนักเรียนที่สอนและสามารถจะช่วยครูตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีสอนว่าจะใช้วิธีสอนและยุทธศาสตร์การสอนใด จึงจะเหมาะสมกับบทเรียนและนักเรียนที่สอน

6. ผู้สอนต้องมีความเป็นผู้นำ

สุรางค์ โคว์ตระกูล (2550 : 14) ได้กล่าวว่า จากการวิจัยของนักจิตวิทยาการศึกษาที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่ดีและมีประสิทธิภาพหลายท่าน (Ryans,1964 ; Emmer, Evertson and Anderson, 1980, Good and Grows,19879 ; Housner & Griffy,1983) สรุปได้ว่า คุณลักษณะของครูที่ดีและมีประสิทธิภาพ ต้องเป็นผู้นำที่ดีและเป็นผู้ฟังที่ดี สามารถจะช่วยนักเรียนให้มีความเข้าใจซึ่งกันและกันในกรณีที่มีความขัดแย้งกัน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

7. ผู้สอนต้องศึกษาให้ครอบคลุมทั้งศาสนาและวิทยาการสมัยใหม่

แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดของอัลเมาะซาลี ซึ่งได้เสนอแนะให้ครูผู้สอนบรรจุทั้งวิชาศาสนาและวิชาทางโลกเข้าไปในหลักสูตร วิชาต่าง ๆ ที่อัลเมาะซาลีเสนอมีดังต่อไปนี้ คือ วิชาการถ้อย การเกษตร การตัดเย็บ การตัดผม เป็นต้น (Khan , 1982 : 83) เกี่ยวกับวิชาพลานามัยหรือวิชาพลศึกษา อัลเมาะซาลี เห็นด้วยที่จะให้เด็กได้เล่าเรียนวิชาเหล่านี้ เพราะวิชาเหล่านี้จะช่วยให้เด็กมีร่างกายที่แข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

8. ผู้สอนต้องสอนให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ

แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา แคมมณี (2550 : 96) ซึ่งได้กล่าวว่า การเรียนรู้ที่ดีเกิดจากการสร้างพลังความรู้ในตนเองและด้วยตนเองของผู้เรียน หากผู้เรียนมีโอกาสได้สร้างความคิดและนำความคิดของตนเองไปสร้างสรรค์ชิ้นงานโดยอาศัยสื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะทำให้เห็นความคิมนั้นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และเมื่อผู้เรียนสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมาในโลก ก็หมายถึงการสร้างความรู้ขึ้นในตนเองนั่นเอง ความรู้ที่ผู้เรียนสร้างขึ้นในตนเองนี้ จะมีความหมายต่อผู้เรียน จะอยู่คงทน ผู้เรียนจะไม่ลืมง่าย และสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจความคิดของตนเองได้ดี นอกจากนั้นความรู้ที่สร้างขึ้นเองนี้ ยังจะเป็นฐานให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ใหม่ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

9. ผู้สอนต้องหาวิธีการเรียนการสอนที่ทันสมัย

แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดของสุรางค์ โคว์ตระกูล (2550 : 24) ที่ได้กล่าวว่า ครูจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการสอนเป็นอย่างดีเพราะจะช่วยให้ครูมีความมั่นใจ และสามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียนได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้จะทำให้ให้นักเรียนเลื่อมใสในตัวครูและเข้าใจหรือสนใจใฝ่อยากเรียนรู้

10. ผู้สอนต้องมีวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะเข้าใจอย่างสมบูรณ์

แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดของนักจิตวิทยาและนักวิชาการหลายท่าน เช่น เมเกอร์ (Robert F. Mager, 1968) ผู้ซึ่งยึดถือทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยม ได้เน้นการเขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objectives) ว่ามีความสำคัญมาก เพราะถือว่าวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมเป็นสิ่งที่ช่วยสื่อความหมายให้นักเรียนทราบว่า ครูต้องการให้นักเรียนเรียนรู้อะไรบ้างหลังจากจบบทเรียนแล้ว และครูก็ทราบว่านักเรียนได้เรียนรู้จากการเรียนรู้จากการสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน

สรวงศ์ โคว์ตระกูล (2550 : 24) ได้กล่าวว่า วัตถุประสงค์ของหน่วยเรียนเป็นสิ่งที่ครูจะต้องตัดสินใจกำหนดสิ่งที่ต้องการให้นักเรียนเรียนรู้ การเขียนวัตถุประสงค์ (เชิงพฤติกรรม) จะช่วยครูในการประเมินผลหลังการสอนว่า นักเรียนเรียนรู้หรือไม่ และ

สรวงศ์ โคว์ตระกูล (2550 : 27) ได้กล่าวว่า การตั้งวัตถุประสงค์สามารถช่วยทั้งครูและนักเรียนได้ เช่น ช่วยครูให้คิดเตรียมการสอน โดยตอบคำถามตัวเองว่า ต้องการให้นักเรียนเรียนรู้อะไร สรุปแล้วการตั้งวัตถุประสงค์ของการสอนมีประโยชน์ ดังต่อไปนี้

1. ช่วยให้คุณคิดเตรียมการสอนของแต่ละวิชาอย่างละเอียด ไม่ใช่เฉพาะสัปดาห์หรือวันเท่านั้น แต่เป็นวัตถุประสงค์ของแต่ละชั่วโมงที่สอน
2. วัตถุประสงค์จะช่วยให้คุณทราบว่า ครูมีความมุ่งหวังที่จะให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอะไรบ้าง จึงจะเป็นผลให้ทราบว่าเกิดการเรียนรู้
3. วัตถุประสงค์จะช่วยชี้แนวทางให้คุณเตรียมกิจกรรม ประสบการณ์ของนักเรียน เนื้อหาและวิธีสอน เพื่อจะช่วยให้คุณนักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้
4. วัตถุประสงค์ที่เขียนไว้โดยเฉพาะที่บ่งถึงพฤติกรรมที่ต้องการให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงหลังจากจบบทเรียนแล้ว จะช่วยให้คุณประเมินได้ว่านักเรียนเรียนรู้อะไรบ้าง หรือว่าการสอนได้ผลมากน้อยเพียงไร

จากแนวคิดจิตวิทยาการศึกษาของบรรดานักปราชญ์มุสลิมที่ผู้วิจัยได้นำเสนอนั้น พบว่า ทุกท่านมีแนวคิดสอดคล้องกันในหลายเรื่อง บางท่านก็มีแนวคิดที่แตกต่างกัน แต่ทั้งนี้แนวคิดทั้งหมดนั้นล้วนมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อครูผู้สอนทั้งสิ้น โดยเฉพาะครูผู้สอนอิสลามศึกษา แนวคิดดังกล่าวข้างต้นนั้น ครูผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ตามโอกาสและความเหมาะสม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การนำแนวคิดจิตวิทยาการศึกษาข้างต้นไม่ว่าจะเป็นแนวคิดใดไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น ล้วนมี

ประโยชน์และใช้ได้ หากทำได้ดีและเหมาะสมกับผู้เรียน สถานการณ์ โอกาส และวัตถุประสงค์ ดังนั้นครูผู้สอนจึงไม่ควรละทิ้งแนวคิดใดๆ แต่ควรศึกษาวิธีการหรือแนวคิดที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ให้เข้าใจ และฝึกฝนตนเองให้ทำให้ได้ดี เพื่อที่จะสามารถเลือกมาใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระ ผู้เรียน สถานการณ์ โอกาส และวัตถุประสงค์ ที่มีอยู่อย่างหลากหลายต่อไป

2.2 ลักษณะพฤติกรรมของครูอิสลามศึกษาที่ดี

2.2.1 ความสำคัญของครูอิสลามศึกษา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2546) ได้กล่าวว่า ครูอิสลามศึกษาเป็นผู้ได้รับเกียรติ ความรัก ความโปรดปราน ความเมตตาอันยิ่งใหญ่จากอัลลอฮ์ ﷻ ในการทำหน้าที่ ถ่ายทอดความรู้ของพระองค์

ดังนั้น ครูผู้สอนอิสลามศึกษา จึงเป็นผู้ทรงคุณธรรม ที่มีความผูกพันอันลึกซึ้งต่อเอกองค์อัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงอภิบาล ผู้ทรงสร้างทุกสรรพสิ่ง กล่าวได้ว่า ครูผู้สอนอิสลามศึกษาต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งความศรัทธาอันแท้จริง ยึดมั่นต่อคำสั่งสอนของพระองค์ ทั้งที่เป็นข้อปฏิบัติ และข้อห้าม และแสดงออกด้วยการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ครูผู้สอนอิสลามศึกษาต้องดำรงตนต่อพระองค์ด้วยการรู้จักพระองค์อย่างแท้จริง มีความรักและยำเกรงต่อพระองค์ ยอมรับเกียรติอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ หวาดกลัวการลงโทษของพระองค์ หวังในความเมตตาอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ มีเจตนาอันบริสุทธิ์ต่อพระองค์ มีจิตใจอันสงบเสงี่ยมต่อพระองค์ มอบหมายตนเองต่อพระองค์ รำลึกถึงพระองค์ตลอดเวลาทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้คน ให้สัจจะต่อพระองค์ด้วยประการทั้งปวง เพื่อดำรงไว้ซึ่งศาสนาของพระองค์ โดยถือเป็นจรรยาปฏิบัติและบุคลิกภาพของตน ครูผู้สอนอิสลามศึกษาพึงมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิตแก่ทุกคน มีมนุษยสัมพันธ์และมีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคคลในครอบครัว โรงเรียน และสังคม ประพฤติปฏิบัติตนอยู่บนพื้นฐานแห่งจริยธรรมอันประเสริฐที่ได้รับการยอมรับจากพระเจ้า ซึ่งเน้นให้ปฏิบัติแต่สิ่งดีงามเท่านั้น

ดังนั้น จรรยาบรรณของครูผู้สอนอิสลามศึกษาจึงประมวลมาจากอิสลาม เพราะอิสลามนั้นเป็นคุณธรรมความดี ที่มาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งกำหนดไว้ในคัมภีร์ของพระองค์ เป็นคุณธรรมที่มีความจำเริญ (บะรออะฮ์) มีพลังอันมั่นคง และเป็นที่ยอมรับในความเป็นจริงด้วยการปฏิบัติ และยังประมวลจากคุณธรรม จริยธรรมและแบบอย่างการปฏิบัติของ

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสชมท่านถึงการมีคุณลักษณะหรือจริยธรรมของท่านในอัลกุรอาน สุเราะฮ์อัลกอลัม อายะฮ์ที่ 4 ว่า

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ (الفلم الآية : 4)

ความว่า “และแท้จริงเจ้านั้นอยู่บนคุณธรรมอันยิ่งใหญ่¹” (อัลกอลัม : 4)

และพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสอีกว่า

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ

اللَّهَ كَثِيرًا﴾ (الأحزاب الآية : 21)

ความว่า “โดยแน่นอนในเราะสุลของอัลลอฮ์มีแบบฉบับอันดีงามสำหรับพวกเจ้าแล้ว² สำหรับผู้ที่หวัง (จะพบ) อัลลอฮ์และวันปรโลกและรำลึกถึงอัลลอฮ์อย่างมาก” (อัลอะหฺซาบ : 21)

ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของครูผู้สอนอิสลามศึกษาทุกคนที่จะต้องศึกษาจริยวัตรอันงดงามของท่านนบี ﷺ ในทุกๆ ด้าน เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างจริยธรรมให้กับตนเองและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้อื่นรวมทั้งลูกศิษย์ของตนต่อไป

จากการสืบทอดของปวงปราชญ์ผู้ทรงคุณธรรม ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจึงมีต้นแบบแห่งวิถีจรรยาบรรณอันเป็นสัจธรรมบริสุทธิ์ มีวิทยปัญญา (อิกมะฮฺ) ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงโปรดประทานมาให้ปฏิบัติ เป็นผู้มิเกียรติ เป็นที่ยอมรับ และได้รับการยกย่องสรรเสริญ

ครูผู้สอนอิสลามศึกษาใช่เป็นแต่เพียงผู้จัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีความสามารถและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขเท่านั้น แต่สิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่านั้น คือ ครูผู้สอนอิสลามศึกษาเป็นผู้ทำตนเองและเป็นผู้นำแนวทางสู่สวรรค์ในโลกลูกนี้ (อาคิเราะฮฺ) ให้แก่ผู้เรียนด้วยจรรยาอิสลามที่ครูผู้สอนอิสลามศึกษาน้อมนำมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัดด้วยจิตวิญญาณแห่ง ผู้ศรัทธา

¹ อัลลอฮ์ ﷻ ประกาศยืนยันถึงสุขภาพจิตของท่านนบี ﷺ ว่ายังเป็นปกติมิได้มีอาการวิปริตผิดธรรมดาหรือเป็นคนเสียสติดังที่พวกมุชริกีนได้กล่าวใส่ร้ายใส่ร้ายไม่ พร้อมกับแจ้งให้ทราบอีกว่า การตอบแทนคุณความดีแก่ท่านนบีจะมีค่าอย่างท่วมท้นตลอดระยะเวลาที่ท่านทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาของพระองค์และว่าท่านนบี ﷺ อยู่ในจรรยาบรรณที่ยิ่งใหญ่ เป็นแบบอย่างอันดีงามแก่มวลมุสลิมและบุคคลทั่วไป

² คือ แบบฉบับอันสูงส่งที่จำเป็นต้องปฏิบัติตามในทุกคำพูด การปฏิบัติ และสถานะ เพราะท่านมิได้พูดและปฏิบัติตามอารมณ์ หากแต่เป็นวะฮยูและการประทานให้ลงมา

มัน คือแบบอย่างให้มุสลิมผู้เรียนพึงปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดด้วยเช่นกัน ผู้เรียนจึงเดินไปตามแนวทางสู่สวรรค์ที่ครูผู้สอนอิสลามศึกษาได้ปูทางและนำทางอย่างมั่นใจเต็มเปี่ยมด้วยแรงศรัทธา ผลแห่งการปฏิบัติคุณงามความดีที่ครูผู้สอนอิสลามศึกษาพึงได้รับจากการประสบความสำเร็จในชีวิตบนโลกคุณขานี้แล้วพวกเขายังจะได้รับผลบุญแห่งคุณงามความดีที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ จะทรงโปรดประทานตอบแทนให้ในโลกหน้าโดยหาผู้ใดเสมอเหมือนได้

2.2.2 คุณลักษณะของครูผู้สอนอิสลามศึกษา

คุณลักษณะที่ดีของครูนั้น นับได้ว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งของประสิทธิภาพการสอน เพราะทุกๆ คำพูดและการกระทำที่ครูแสดงออกมานั้นจะกลายเป็นแม่แบบของนักเรียนและมีผลทางด้านจิตใจต่อการแสดงความรักและศรัทธาต่อครูของเขาด้วยความจริงใจ (สวนีย์ วีระพันธ์, 2550) กล่าวได้ว่า เมื่อครูสามารถที่จะครอบครองหัวใจของนักเรียนได้แล้ว ก็จะเป็นการง่ายในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและรวบรวมเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ดี และสามารถสรุปคุณลักษณะจรรยาตามหลักธรรมอิสลามที่ครูผู้สอนอิสลามศึกษาพึงมี ดังต่อไปนี้

2.2.2.1 มีสัจจะ (الصدق)

การมีสัจจะเป็นแบบอย่างทางจริยธรรมที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคม และมีความจำเป็นสำหรับครูอิสลามศึกษา เพราะการมีสัจจะเป็นปัจจัยของการยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ เมื่อครูอิสลามศึกษามีจริยธรรมการมีสัจจะ ครูอิสลามศึกษาก็จะทำหน้าที่ของเขาอย่างซื่อสัตย์ไม่ใช่เพียงแต่การดำเนินของตนเองเท่านั้นแต่จะต้องทำเพื่อบุคคลต่างๆ ที่อยู่รอบข้างด้วย ทั้งนักเรียน เพื่อนครู และบุคคลทั่วไปในสังคม

สัจจะหรือความจริงใจนั้นได้รวมเอาความจริงแท้ ตรง หรือไม่คดโกงต่อสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้เข้าด้วยกัน คือ จริงต่อหน้าที่ที่รับผิดชอบคือไว้ใจได้ จริงต่อคำพูดหรือรักษาคำพูด รักษาสัญญา จริงต่อบุคคลคือซื่อตรง ซื่อสัตย์ และจริงต่อความดี คือตั้งใจทำดี สนับสนุนคนดี สุจริตยุติธรรมหรือเที่ยงธรรม ไม่ทรยศต่อผู้อื่น และไม่ยกย่องความชั่ว ผู้ที่มีสัจจะจะไม่เป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก สับปลับ หรือกลับกลอก (มุณีเราะฮ์ อับดุลอะหมะฟูร์, 2532 : 49)

ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจักต้องเป็นคนที่มีสัจจะ คำพูดที่กล่าวออกมา ไม่ว่าจะพูดกับหัวหน้างาน เพื่อนร่วมงาน หรือแก่ผู้เรียน หรือบุคคลทั่วไป ต้องเป็นคำพูดที่น่าเชื่อถือ นำรับฟัง แล้วนำไปขยายความต่อไปอย่างถูกต้องในวงกว้างได้ คำพูดของครูผู้สอนอิสลามศึกษาจึงต้อง

เป็นกุศlothานที่ทุกคนนำไปปฏิบัติเป็นแบบอย่าง มีสาระเป็นองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดกันต่อไปได้ ดังนั้น ถ้าหากผู้สอนอิสลามศึกษามีคุณลักษณะดังกล่าวแล้ว การใช้เวลาในการละเมิดผู้อื่นจักไม่บังเกิดขึ้น หัวหน้านางมันใจได้ว่าข้อเขียนหรือรายงานการปฏิบัติงานในหน้าที่ของครูผู้สอนอิสลามศึกษา คือ รายงานที่เป็นจริง เพื่อนร่วมงานที่ทำงานด้วยกันจึงทำงานและพูดคุยกันได้อย่างสนิทใจ ไม่มีสิ่งอื่นใดแอบแฝง ไม่มีข้ออวดอ้างเอาความดีของตนคนเดียว ข้อสำคัญที่สุด คือ ผู้เรียนสามารถนำเอาสาระที่ได้รับจากครูผู้สอนไปสร้างเจตคติที่ดีและก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ดีตามมา (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 297)

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานเกี่ยวกับความมีสัจจะไว้ว่า

﴿لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنْفِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنْ اللَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ (الأحزاب الآية: 24)

ความว่า “เพื่ออัลลอฮ์จะได้ทรงตอบแทนบรรดาผู้ที่มีสัจจะในความสัจจริงของพวกเขา และจะทรงลงโทษพวกมูนาฟิกันหากพระองค์ทรงประสงค์ หรือจะทรงอภัยโทษให้แก่พวกเขาแท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอภัย ผู้ทรงเมตตาเสมอ” (อัลอะหฺซาบ : 24)

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ (التوبة الآية: 119)

ความว่า “โอ้ศรัทธาชนทั้งหลาย พึงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด และจงอยู่ร่วมกับบรรดาผู้ที่พูดจริง” (อัตเตาบะฮฺ : 119)

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงสัญญาว่า บรรดาผู้ที่มีสัจจะนั้นจะได้อยู่ร่วมกับบรรดานบีในวันกิยามะฮฺ ดังที่พระองค์ได้ตรัสไว้ว่า

﴿وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ...﴾ (بعك من الآية 69 : النساء)

ความว่า “และผู้ที่เชื่อฟังอัลลอฮ์และเราะซูลแล้วชนเหล่านี้จะอยู่ร่วมกับบรรดาผู้ที่อัลลอฮ์ทรงกรุณาเมตตาพวกเขา อันได้แก่บรรดานบี บรรดาผู้ที่เชื่อโดยคหุฎี บรรดาผู้ที่เสียชีวิตในสงคราม และบรรดาผู้ที่ประพฤติดี” (ส่วนหนึ่งจากอายะฮฺที่ 69 : อันนิสาอ)

และท่านนบี ﷺ ก็ได้กล่าวถึงความมีสัจจะไว้เช่นกัน ดังด้วยทหะดีษต่อไปนี้
จากอับดุลลอฮ์ อิบน์ มัสอูด رضي الله عنه กล่าวว่า : ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า

((إن الصدق يهدي إلى البر وإن البر يهدي إلى الجنة وإن الرجل ليصدق حتى يكتب
عند الله صديقا وإن الكذب يهدي إلى الفجور وإن الفجور يهدي إلى النار وإن
الرجل ليكذب حتى يكتب عند الله كذابا)) متفق عليه¹

ความว่า “แท้จริงการมีสัจจะ จะนำพาไปสู่การทำความดีและแท้จริงความดีนั้นจะ
นำพาไปสู่สวรรค์ แท้จริงผู้ที่รักษาความสัจจริงจนได้รับการบันทึก ณ
พระองค์อัลลอฮ์ว่า เป็นผู้ที่มีความสัจจริง และแท้จริงความมุสาจะนำไปสู่ความชั่ว
และความชั่วจะนำไปสู่ไฟนรก แท้จริงผู้มุสาเป็นอาจิน จนเขาถูกบันทึกไว้ ณ
พระองค์อัลลอฮ์ว่า เป็นจอมมุสา”

ท่านนบี ﷺ ทรงชี้ให้เห็นว่า สัจจะนั้นเป็นมูลฐานแห่งความดี หรือเป็นเหตุแห่ง
ความดี ส่วนการไม่มีสัจจะ (โกหก) นั้น จะนำมาซึ่งความชั่ว ความบัดสี
จากหลักฐานดังกล่าว กล่าวได้ว่า ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจะต้องมีสัจจะ ไม่ว่าจะ
พูดกับใครก็ตาม คำพูดของครูต้องเป็นที่น่าเชื่อถือ มีสาระเป็นองค์ความรู้ที่สามารถถ่ายทอดต่อไป
ได้โดยเฉพาะนักเรียน จะต้องสามารถนำสาระที่ได้รับจากครูผู้สอนไปสร้างเจตคติที่ดีและ
ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ดีตามมา

2.2.2.2. ใ้วางใจได้ (امنًا)

ความใ้วางใจได้หรืออะมานะฮ์ เป็นสิ่งที่มุสลิมจะขาดเสียมิได้ เพราะการขาด
อะมานะฮ์หมายถึงการขาดศาสนา และการขาดศาสนาก็ทำให้คนเราขาดคุณค่าความเป็นมนุษย์
และคนที่อยู่โดยไม่สร้างคุณค่าให้กับตัวเองก็มักหนีไม่พ้นความเลวร้ายอันจะชักนำไปสู่ขุมมรณใน
ที่สุด (วิสุทธิ บิลลาเต๊ะ, 2550 : 2)

ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจำเป็นต้องเป็นผู้ที่สังคมเชื่อถือและใ้วางใจ พ่อแม่ ผู้ปกครอง
ที่นำบุตรหลานมาให้เรียนที่โรงเรียน ด้วยมุ่งหวังให้บุตรหลานได้เรียนรู้กับครูที่มีคุณลักษณะ

¹ หะดีษบันทึกโดย al-Bukhariy, 1987 หะดีษหมายเลข 116 และ Muslim, 1972 หะดีษหมายเลข 6307

เชื้อสัจต่อวิชาชีพ และมีความประพฤติที่น่าเชื่อถือเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรหลานของตนได้ เป็น พ่อพิมพ์หรือแม่พิมพ์ที่ดี จะต้องปั้นแต่งให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ นั่นก็คือผู้เรียนต้อง มีความรู้คู่คุณธรรม ดังนั้นครูผู้สอนอิสลามศึกษาจึงต้องเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากพ่อแม่ ผู้ปกครองและสังคม หน้าที่อันนี้ถือว่าเป็นภารกิจสำคัญที่ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจักต้องแสดง ออกมาให้สังคมมั่นใจได้ หัวหน้างานทำงานร่วมกันอย่างสนิทใจ ข้อสำคัญผู้เรียนได้รับความรู้ ครบถ้วนตามมาตรฐานและสาระการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้บรรลุผล ตามเป้าหมายที่วางไว้ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 298)

อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานเกี่ยวกับความไว้วางใจได้ (الْأَمَانَةَ) ไว้ว่า

﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ تَحْمِلَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ تَحْمِلَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾ (الأحزاب الآية : 72)

ความว่า “แท้จริงเราได้เสนอการอะมานะฮ์¹ แก่ชั้นฟ้าทั้งหลายและแผ่นดิน และ ขุนเขาทั้งหลาย แต่พวกมันปฏิเสธจะแบกรับมันและกลัวต่อมัน (คือภาระอันหนัก อึ้ง)² และมนุษย์ได้แบกรับมัน แท้จริงเขา (มนุษย์) เป็นผู้อธรรมมมมายยิ่ง³” (อัลอะหฺซาบ : 72)

﴿إِنَّ حَيْرَ مَنْ أَسْتَعَجَزَتِ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ﴾ (بعك من الآية 3 : القصص)

ความว่า “แท้จริงคนดีที่ท่านควรจะจ้างเขาไว้คือ ผู้ที่แข็งแรง ผู้ที่ซื่อสัตย์” (ส่วน หนึ่งจากอายะฮ์ที่ 26 : อัลเกาะศ็อศ)

﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْنَتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ﴾ (المؤمنون : 8)

¹ คือบทบัญญัติต่าง ๆ ทางศาสนาทั้งข้อใช้และข้อห้ามคือบทบัญญัติต่าง ๆ ทางศาสนาทั้งข้อใช้และข้อห้าม

² หมายถึงว่าอะมานะฮ์ที่อัลลอฮฺ ﷻ จะมอบให้แก่พวกมันนั้น เป็นภาระที่อึ้งใหญ่และสำคัญอึ้ง

³ คือมนุษย์เป็นผู้ธรรมต่อตัวเอง และไม่รู้ถึงบั้นปลายแห่งความเสียหายที่เกิดขึ้น

ความว่า “และบรรดาผู้ที่พวกเขาเป็นผู้เอาใจใส่ต่อสิ่งที่ได้รับมอบหมายของพวกเขา และสัญญาของพวกเขา¹” (อัลมูมินุน : 8)

ท่านนบี ﷺ ก็ได้กล่าวถึงความไว้วางใจ (امانة) ไว้เช่นกัน ดังตัวบทหะดีษต่อไปนี้

2 ((لا ايمان لمن لا امانة له ، ولا دين لمن لا عهد له))

ความว่า “ไม่มีศรัทธาอันจริงแท้สำหรับผู้ที่ไม่มีอะมานะฮ์ และไม่มีศาสนาอันแท้จริงสำหรับผู้บิดพลิ้วการปฏิบัติตามพันธะสัญญา”

กล่าวได้ว่า การเป็นผู้ไว้วางใจได้หรือมีอะมานะฮ์นั้นเป็นคุณลักษณะที่สำคัญและอยู่ควบคู่กับบุคคลที่เป็นครูผู้สอนอิสลามศึกษา เป็นคุณลักษณะที่พึงมีไว้ในการปฏิบัติงานและเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติที่ดีให้แก่บุคคลทุกๆ คน

2.2.2.3. เป็นผู้ถ่ายทอดที่ดี (التبليغ)

คุณลักษณะข้อนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อครูผู้สอนอิสลามศึกษา เพราะการนำคุณธรรมความดีที่มีอยู่ในคำสอนของอิสลามมาถ่ายทอดสู่ผู้เรียนและชุมชนให้เข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติอย่างถูกต้องได้นั้น ผู้สอนต้องรู้จักประมวลความรู้และข้อปฏิบัติต่างๆ ทั้งที่มีอยู่ในอัลกุรอานและอัลหะดีษมาจัดเป็นองค์ความรู้อิสลามศึกษาและถ่ายทอดสู่ผู้เรียนให้เข้าใจกระจ่างชัดโดยไม่ปิดบัง คุณลักษณะดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นแบบฉบับของท่านนบี ﷺ ที่ได้เผยแพร่คำสอนที่ได้รับมาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ สู่มวลมนุษยชาติโดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงตรัสในอัลกุรอานไว้ว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ³

وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴾ (المائدة : 67)

¹ คือไม่บิดพลิ้ว และผิดสัญญา

² หะดีษบันทึกโดย Ahmad, 1980 หะดีษหมายเลข 12130, 12907 และ 13346

ความว่า “เราะสูลเอ๋ย! จงประกาศสิ่งที่ถูกประทานลงมาแก่เจ้าจากพระเจ้าของ
เจ้า¹ และถ้าเจ้ามิได้ปฏิบัติ เจ้าก็มิได้ประกาศสารของพระองค์² และอัลลอฮ์นั้นจะ
ทรงคุ้มกันเจ้าให้พ้นจากมนุษย์³ แท้จริงอัลลอฮ์จะไม่ทรงแนะนำพวกที่ปฏิเสธ
ศรัทธา” (อัลมาอิดะฮฺ : 67)

สอดคล้องกับพื้นฐานของผู้เรียนและสัมพันธ์กับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในแต่ละ
ช่วงเวลา แต่สิ่งที่ถือว่าสำคัญที่สุดในคุณลักษณะข้อนี้ คือ ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจะต้องปฏิบัติตน
ให้เป็นต้นแบบหรือเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้เรียนในฐานะเป็นผู้ได้รับแรงศรัทธาและความเชื่อมั่น
จากสังคม นี่คือแบบฉบับของการถ่ายทอดความรู้ที่ดี

อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนในเรื่องของแบบฉบับอันดีงามที่เราต้องปฏิบัติ
ตาม คือแบบฉบับของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงตรัสในอัลกุรอานไว้ว่า

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ
اللَّهَ كَثِيرًا﴾ (الأحزاب الآية: 21)

ความว่า “โดยแน่นอนในเราะสูลของอัลลอฮ์มีแบบฉบับอันดีงามสำหรับพวกเจ้า
แล้ว⁴ สำหรับผู้ที่หวัง (จะพบ) อัลลอฮ์และวันปรโลกและรำลึกถึงอัลลอฮ์อย่าง
มาก” (อัลอะหฺซาบ : 21)

และพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสอีกว่า

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ (القلم الآية : 4)

ความว่า “และแท้จริงเจ้านั้นอยู่บนคุณธรรมอันยิ่งใหญ่!” (อัลกอลัม : 4)

¹ คือ อัลกุรอาน

² คือ ถ้าปกปิดเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง จะถือว่าท่านมิได้ประกาศศาสนาเลย

³ คือ จะให้พ้นจากการทำร้ายของมนุษย์

⁴ คือ แบบฉบับอันสูงส่งที่จำเป็นต้องปฏิบัติตามในทุกคำพูด การปฏิบัติ และสถานะ เพราะท่านมิได้พูดและปฏิบัติตามอารมณ์ หากแต่
เป็นวะหฺยูและการประทานให้ลงมา

กล่าวได้ว่า การถ่ายทอดความรู้ของครูผู้สอนอิสลามศึกษานั้น ต้องคำนึงถึงหลักคำสอนของศาสนาเป็นที่ตั้ง และรู้จักที่จะปลูกฝังให้กับลูกหลาน ให้เขาได้ซึมซับเอาแบบฉบับอันดีงามไปปฏิบัติ เพราะหลักคำสอนต่างๆ นั้นขึ้นอยู่กับแบบอย่าง ที่จะทำให้ลูกหลานเหล่านั้นได้นำเอาไปเป็นแบบอย่าง ซึ่งแบบอย่างที่ดีนั้นมันมีค่า และความสำคัญไม่น้อยไปกว่าคำสอน อาจกล่าวได้อีกว่าความรู้ของคนหนึ่งจะเกิดประโยชน์ขึ้นมาได้ เขาจะต้องปฏิบัติตามสิ่งที่เขาได้เรียนรู้มาและรู้จักที่จะบอกกล่าวตักเตือนในเรื่องที่ศาสนาห้ามและชักจูงให้ปฏิบัติตามสิ่งที่ศาสนาใช้

2.2.2.4. เป็นผู้ชาญฉลาด (الفطنة)

ความฉลาดเป็นคุณลักษณะที่ครูอิสลามศึกษาพึงมี ครูผู้สอนอิสลามศึกษาพึงเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ค้นคว้าหาความรู้เสมอ มีความเข้าใจพื้นฐานความรู้ทุกสาระวิชา และรู้จักบูรณาการสาระความรู้อื่นเข้ากับวิชาอิสลามศึกษา ทั้งนี้ เพราะแก่นพื้นฐานของคำสอนอิสลามเป็นเรื่องการดำรงชีวิต ซึ่งแทรกอยู่ในความรู้ของทุกสาขาทุกแขนงวิชาอยู่แล้ว อิสลาม คือ ระเบียบการดำเนินชีวิต การปฏิรูปการเรียนรู้ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในชีวิตของตน จึงสอดคล้องสัมพันธ์กับอิสลามศึกษาอย่างลงตัว

การเป็นผู้ชาญฉลาดในที่นี้มิได้หมายความว่า ครูผู้สอนอิสลามศึกษาต้องเป็นผู้เรียนเก่ง ได้รับปริญญาเอก โท ตรี เกียรตินิยม แต่หมายถึงเป็นผู้ที่สามารถบูรณาการความรู้แห่งอิสลามศึกษาเข้ากับสาระความรู้ วิชาอื่นๆ ที่กำหนดไว้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ อีกทั้งเป้าหมายของการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐานต้องการให้ผู้เรียนมีผลการเรียนรู้ในภาพรวม คือ ผู้เรียน “เก่ง ดี มีความสุข อยู่ในสังคมอย่างสันติสุข” โดยไม่แบ่งแยกออกเป็นส่วนๆ ดังนั้นผู้เรียนอิสลามศึกษาก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือ เป็นผลผลิตที่มีความฉลาด เก่ง และเป็นผู้มีวินัย มีคุณธรรม ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคมประเทศชาติ ประชาคมโลก และโลกหน้า (อาคิเราะฮฺ) ได้ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 299)

พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงตรัสในอัลกุรอานเกี่ยวกับผู้ชาญฉลาดไว้ว่า

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ^١ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا^٢ وَمَا

يَذَكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٠٦﴾ (البقرة الآية : 269)

¹ อัลลอฮ์ ﷻ ประกาศยืนยันถึงสุขภาพจิตของท่านนบี ﷺ ว่ายังเป็นปกติมิได้มีอาการวิปริตผิดธรรมดาหรือเป็นคนเสียสติดังที่พวกมุชริกีนได้กล่าวใส่'ไคล้'ไม่ พร้อมกับแจ้งให้ทราบอีกว่า การตอบแทนคุณความดีแก่ท่านนบีจะมีค่าอย่างท่วมท้นตลอดระยะเวลาที่ท่านทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาของพระองค์และว่าท่านนบี ﷺ อยู่ในจรรยามารยาที่ยิ่งใหญ่ เป็นแบบอย่างอันดีงามแก่มวลมุสลิมและบุคคลทั่วไป

ความว่า “พระองค์จะทรงประทานความรู้ให้แก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์¹ และผู้ใดที่ได้รับความรู้แน่นอนเขาก็ได้รับความความดีอันมากมาย² และไม่มีใครจะรำลึก นอกจากบรรดาผู้ที่มีสติปัญญาเท่านั้น” (อัลบะเกาะเราะฮฺ : 269)

กล่าวได้ว่า การเป็นผู้ชาญฉลาดเป็นสิ่งสำคัญที่ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจะต้องมีเพื่อใช้ในการสอนของตน พัฒนาความรู้ที่มีอยู่ และแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา สามารถตอบคำถามเมื่อมีบุคคลมาถามถึงปัญหา และแก้ปัญหาได้อย่างชาญฉลาด

2.2.2.5. นอบน้อมถ่อมตน ไม่เย่อหยิ่ง ยะโส โอ้อวด (التواضع)

คุณธรรมในด้านนอบน้อมถ่อมตน ไม่เย่อหยิ่ง ยะโส โอ้อวด เป็นคุณลักษณะที่ดีงามของบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะครูผู้สอนอิสลามศึกษาด้วยแล้วเป็นจรรยาบรรณ จำเป็นต้องมีเป็นอย่างยิ่ง เพราะครู คือบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน หากครูมีคุณลักษณะข้อนี้ บุคลิกภาพในช่วงแห่งการเรียนรู้ ผู้เรียนย่อมตั้งสมมุติฐานเข้าเป็นคุณลักษณะนิสัยส่วนตัวของตนจนกลายเป็นบุคคลอันพึงประสงค์ของสังคมในที่สุด (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 :299)

พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสไว้เกี่ยวกับความนอบน้อมถ่อมตน ไม่เย่อหยิ่ง ยะโส โอ้อวด ในอัลกุรอานไว้ว่า

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَمًا﴾ (الفرقان الآية : 63)

ความว่า “และปวงบ่าวของพระเจ้าผู้ทรงกรุณาปราณีคือ³ บรรดาผู้ที่เดินบนแผ่นดินด้วยความสงบเสงี่ยม⁴ และเมื่อพวกเขาโง่เขลา กล่าวทักทายพวกเขา พวกเขาจะกล่าวว่า สานติ หรือสลาม” (อัลฟุรกอน : 63)

¹ ความจริงพระองค์ทรงประสงค์ให้ข้าของพระองค์ทุกคนมีความรู้ ด้วยการประทานคัมภีร์ของพระองค์มาให้ พร้อมกับทรงใช้ให้หาความรู้ในด้านอื่น ๆ ด้วย ผู้ใดที่ศรัทธาคัมภีร์ของพระองค์ และปฏิบัติตามที่พระองค์ทรงใช้ เขาก็อยู่ในความประสงค์ของพระองค์ แต่ถ้าผู้ใดไม่ศรัทธาคัมภีร์ของพระองค์ เขาก็ไม่อยู่ในความประสงค์ของพระองค์

² เพราะความรู้ที่นั่นสามารถให้เขารู้ได้ว่าอะไรจริง

³ คือปวงบ่าวที่อัลลอฮฺ ﷻ ทรงรักพวกเขา

⁴ ไม่ใช่เดินอย่างสะเปะสะปะ เย่อหยิ่งจองหอง หรือเดินแก่งไปแก่งมา หรือเดินอวดโก้

﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا﴾

﴿(الإسراء الآية : 37)﴾

ความว่า “และอย่างเดินบนแผ่นดินอย่างเย่อหยิ่ง แท้จริงเจ้าจะแยกแผ่นดินไม่ได้เลย และจะไม่บรรลุความสูงของภูเขา¹” (อัลอิสรออ : 37)

﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾

﴿(لقمان الآية : 18)﴾

ความว่า “และเจ้าอย่าหันแก้ม (ใบหน้า) ของเจ้าให้แก่ผู้คนที่อย่างยะโส และอย่าเดินไปตามแผ่นดินอย่างไร้มรรยาท² แท้จริง อัลลอฮ์ มิทรงชอบทุกผู้ที่ยิ่งจองหอง และผู้คุยโวโอ้อวด”

และท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า

((وَإِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ وَلَا يَتَّبِعِي أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ))³

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงประทานวะฮีย์ให้ฉัน มีการถ่อมตนซึ่งกันและกัน ไม่มีมือหังการ และไม่มีการละเมิดอธิปไตยของกันและกัน”

ความนอบน้อมถ่อมตนเป็นบุคลิกลักษณะที่แสดงออกมาจากหัวใจอันยอมสยบกับพระเจ้า นั่นคือ เขาไม่ยึดตำแหน่งศักดิ์ศรี ขศฐานันดาศักดิ์ หรือฐานะอันยิ่งใหญ่ของตนเอง มาเป็นเครื่องกีดกันระหว่างปวงชน และลดตัวลงมาเสมอกับผู้ที่มุงยกย่องเขา ไม่ทำตัวให้สูงกว่าในทุกรณีย์ รู้จักยกย่องผู้อื่น ยอมรับความเห็นที่ถูกต้องของผู้อื่นโดยไม่เลือกที่จะเป็นผู้ใด ไม่มองผู้อื่นว่าต่ำต้อยกว่าตนเอง (ม็รวาน สะมะอูน, ม.ป.ป. : 108)

¹ ความหมายคือ โอ้มนุษย์เอ๋ย เจ้านั้นอ่อนแอน่าสงสาร ไม่สมควรที่เจ้าจะแสดงความเย่อหยิ่งยะโส เพราะเจ้านั้นต่ำต้อยและอ่อนแอยิ่งกว่าแผ่นดินและภูเขาเสียอีก

² คือเดินอย่างเย่อหยิ่งจองหอง

³ หะดีษบันทึกโดย Muslim; 1972 หะดีษหมายเลข 7195

กล่าวได้ว่า การอบน้อม ถ่อมตน ไม่เย่อหยิ่ง ะโส โอ้อวด เป็นคุณลักษณะที่ดีและสำคัญอีกประการหนึ่งที่ครูผู้สอนอิสลามศึกษาควรปฏิบัติในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น และนำแบบอย่างคุณลักษณะนี้ปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน เพื่อนครู และสังคม

2.2.2.6. มีขันติ มั่นคง อดคดโกงและให้อภัย (والصبر والتحمل والحلم والعف)

ครู คือผู้จัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมอันพึงประสงค์ได้ การวางตัวของครูผู้สอนจึงสำคัญ มีความละเอียดอ่อน และประสานสัมพันธ์กับหลายฝ่าย ตั้งแต่เด็ก ผู้เรียน พ่อ แม่ ผู้ปกครอง และครอบครัว สถาบันการศึกษา ชุมชนและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ คุณลักษณะที่สำคัญยิ่งในการบรรจงการงานนี้ คือ ความมีขันติและจิตใจที่มั่นคง มุ่งมั่นปฏิบัติงานให้เกิดผล โดยไม่ย่อท้อ ครูผู้สอนอิสลามศึกษาเช่นกัน จำเป็นต้องมีคุณธรรมในด้านความอดทนหนักแน่น มั่นคง ยืนหยัดปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

การปฏิบัติหน้าที่ของครูผู้สอนอิสลามศึกษาให้บรรลุผลสำเร็จ คือ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้นั้น ครูต้องใช้ความอดทนและการให้อภัยอยู่ตลอดเวลา อดคดโกงและให้อภัยต่อผู้เรียน ผู้ร่วมงานและผู้เป็นหัวหน้าโดยเฉพาะในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนร่วมกันนั้น ทุกคนมีโอกาสทำผิดพลาดได้ ต่อนั้นความอดทนและการให้อภัยที่ครูผู้สอนมีต่อผู้เรียนจึงเป็นสิ่งช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ พระองค์อัลลอฮฺ ﷺ ได้ตรัสไว้ส่วนหนึ่งในอัลกุรอานไว้ว่า

﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾ (بعك من الآية 199 :

(الأعراف)

ความว่า “...จงยึดถือการให้อภัย และจงกระทำความดี” (ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ที่ 199 : อัลอะอฺรอฟ)

﴿ أَدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۚ السَّبِيحَةِ ﴾ (المؤمنون الآية : 96)

ความว่า “จงปราบความชั่วด้วยสิ่งที่ดียิ่ง” (อัลมูมินูน : 96)

﴿ وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴾

(البقرة الآية : 45)

ความว่า “และพวกเจ้าจงอาศัยความอดทน¹ และการละหมาดเถิด² และแท้จริงการละหมาดนั้นเป็นสิ่งใหญ่โต³ นอกจากบรรดาผู้ที่นอบน้อมต่อมตนเท่านั้น”

﴿ لَتُبْلَوْنَ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا ۚ وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴾ (ال عمران الآية : 186)

ความว่า “แน่นอนยิ่งพวกเจ้าจะถูกทดสอบ⁴ ในทรัพย์สินสมบัติของพวกเจ้าและตัวของพวกเจ้าและแน่นอนยิ่งพวกเจ้าจะได้ยินจากบรรดาผู้ที่ได้รับคัมภีร์ก่อนหน้าพวกเจ้า และบรรดาผู้ที่ให้มีภาคีขึ้น (แก่อัลลอฮ์) ซึ่งการก่อความเดือดร้อนอันมากมาย และหากพวกเจ้าอดทนและยำเกรงแล้ว แท้จริงนั่นคือส่วนหนึ่งจากกิจการที่เด็ดเดี่ยว”

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ (البقرة الآية : 153)

ความว่า “บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงอาศัยความอดทน และการละหมาดเถิด แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์ ชูชานะฮฺวะตะอะลา นั้นทรงอยู่ร่วมกับบรรดาผู้อดทน” (อัลบะเกาะเราะฮฺ : 153)

﴿ وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ ۗ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ۗ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴾ (البقرة الآية : 177)

¹ ให้ใช้ความอดทนเป็นสำคัญในการปฏิบัติตามบัญญัติศาสนา

² ให้ดำรงไว้ซึ่งการละหมาดด้วย เพราะการละหมาดจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ และมีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ

³ ทั้งนี้เพราะการละหมาดนั้นต้องปฏิบัติเป็นเนื่องนิ่ง อันเป็นภาวะที่เปรียบเสมือนสิ่งใหญ่โตที่ต้องใช้ชุดสาหะเป็นสำคัญ

⁴ คือทดสอบการศรัทธาว่ามีความจริงใจแค่ไหนเพราะถ้ามีความศรัทธาด้วยความจริงใจแล้ว แน่ใจย่อมมีความอดทน แม้ว่าจะตกอยู่ในภาวะกดดันอย่างไรก็ตาม และที่การทดสอบอันเป็นเครื่องวัดที่สำคัญนั้นก็คือ ในทรัพย์สินสมบัติ และในเรือนร่างของพวกเขา กล่าวคือให้สูญเสียซึ่งทรัพย์สินสมบัติและให้เจ็บป่วยหรือได้รับบาดเจ็บในร่างกาย ดังที่เกิดขึ้นแก่พวกเขาในสงครามอุศุค

ความว่า : “และบรรดาผู้ที่อดทนในความทุกข์ยาก และในความเดือดร้อน และขณะต่อสู้ในสมรภูมิ คนเหล่านี้แหละ คือ บรรดาผู้ที่พุดจริงและคนเหล่านี้แหละ คือ ผู้ที่ควรยำเกรง” (อัล บะเกาะเราะฮฺ : 177)

หากเราพิจารณาประวัติของบรรดานบีที่ได้ระบุไว้ในกุรอาน เราจะพบว่าความอดทนเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่บรรดานบีใช้เป็นปัจจัยในการฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ในอันที่จะได้มาซึ่งธรรมนุญการดำเนินชีวิตจากพระเจ้า และการใช้ความอดทนในการเผยแพร่ศาสนาต่อมวลประชาชาติ สิ่งดังกล่าวเหล่านี้จึงเป็นเครื่องบ่งชี้ว่า ไม่มีกิจการงานใดที่เราจะได้มาอย่างง่ายดายโดยไม่ต้องประสบความยากลำบากและใช้ความอดทน ดังเช่นเมื่อเราใคร่ครวญพิจารณาถึงประวัติของท่านนบีมูซา عليه السلام เราจะพบว่าอิมมัดที่อัลลอฮ์ ﷻ ให้นบีมูซาต้องรอนแรมเดินทางขึ้นสู่ยอดเขาซีนาย และประสบความยากลำบาก เพื่อรับบัญญัติจากอัลลอฮ์ อิมมัดหนึ่งที่เห็นนั่นคือ ให้ประชาชาติรุ่นหลังได้มองเห็นถึงการที่จะต้องใช้ความอดทนเพื่อจะได้มาซึ่งบทบัญญัติของพระเจ้า และพวกเรากำลังดำเนินตามหนทางของท่านนบีมูซา และท่านอื่นๆ ดังนั้นผู้ที่ออกไปแสวงหาความรู้ เขาจะต้องนำความรู้ที่ได้มาถ่ายทอดชี้แนะแก่สังคม ถึงแม้ว่าเขาจะต้องเผชิญกับอุปสรรคและปัญหาต่างกว่าจะได้ความรู้มานั้น จำเป็นที่เขาจะต้องอดทน

บรรดาผู้ที่ปฏิบัติตามเรื่องความอดทน และปฏิบัติตามบรรดาผู้อดทนตามที่ระบุในอัลกุรอานนั้นจะได้รับการชี้แจงโดยปราศจากความลังเลว่า ตำแหน่งของความอดทนนั้นเป็นสิ่งสุดท้ายในศาสนา ความอดทนถือเป็นมารยาทที่มีเกียรติจากจรรยาบรรณของบรรดาผู้ศรัทธา ความอดทนทำให้ตำแหน่งของบรรดาผู้ที่ศ้อและห้สูงขึ้น ความอดทนถือเป็นเครื่องกำจุนอิสลามเป็นหลักการอันมั่นคงจากการศรัทธา ตามพหุคินัยของอัลกุรอานนั้นความอดทนถือเป็นกุญแจและเป็นประตูของความผาสุกทั้งโลกนี้และโลกหน้า (ยูซุฟ กอรอดอวีย์, ม.ป.ป. : 78-79)

กล่าวได้ว่า ความขันติ มั่นคง อดกลั้น และให้อภัย เป็นคุณลักษณะทางจริยธรรมที่ครูผู้สอนอิสลามศึกษาควรปฏิบัติในการดำเนินชีวิต และในช่วงดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เนื่องจากในชีวิตและในช่วงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นมักจะมีเหตุการณ์และอุปสรรคมากมายที่เราไม่อาจคาดคิดเกิดขึ้นได้เสมอ ฉะนั้นครูผู้สอนอิสลามศึกษาจะต้องมีความเข้มแข็ง อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งปวง และต้องใช้ความรู้ความสามารถของตนให้เต็มที่ก่อนที่จะขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น ความอดทนนั้นจะช่วยให้อ่านความทุกข์ยากลำบากไปได้ และการปฏิบัติตนเป็นผู้มีความอดทนจะทำให้ได้พบกับความรุ่งเรืองบนโลกนี้ อีกทั้งยังได้ผลกำไรในวันอาคิเราะฮ์อีกด้วย

2.2.2.7. เมตตาสงสาร (الرحمة)

สังคมมนุษย์ประกอบด้วยบุคคลที่มีสถานภาพแตกต่างกันทั้งในด้านฐานะ เศรษฐกิจ การศึกษา และระดับสังคม ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจึงต้องศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคล เนื้อหาความแตกต่างอันมากมายให้พบ และเมื่อพบแล้วจะเป็นต้องให้ความเมตตาสงสาร ต้องแก้ไขปัญหาคด้วยความเมตตาจริงใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความอบอุ่นใจ และความมั่นใจ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 300)

ความเมตตาสงสารเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับมุสลิม อิสลาม ส่งเสริมให้มีความรัก เมตตา เอ็นดู ปราบปรามจะให้ผู้อื่นเป็นสุข มีน้ำใจกรุณา มีความเข้าใจและละเอียดอ่อนต่อความรู้สึกของผู้อื่น เช่น พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง เพื่อน บุคคลที่ได้รับความทุกข์ยาก ฯลฯ ตลอดจนให้ความเมตตาต่อสัตว์และพืช ด้วยความรำลึกในเมตตาของอัลลอฮ์ ﷻ และหวังความโปรดปรานของพระองค์ ความเมตตากรุณาเป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความรักใคร่ หวังดี ผูกพัน สนับสนุนอย่างแท้จริง จำเป็นต้องฝึกให้เกิดขึ้นในดวงจิตและแสดงออกเป็นนิจ (มุณีเราะฮฺ บินดี อับดุลอะซะฟูร์, 2532 : 64)

องค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสไว้เกี่ยวกับความเมตตาในอัลกุรอานไว้ว่า

﴿ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالرَّحْمَةِ ۝١٧﴾

(البلد الآية : 17)

ความว่า “แล้วเขาได้อยู่ในหมู่ผู้ศรัทธา และตักเตือนกันให้มีความอดทน และตักเตือนกันให้มีความเมตตา” (อัลบะลัด : 17)

﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ ۚ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ ۖ ... ۝٢٩﴾

(بعك من الآية 29: الفتح)

ความว่า “มุฮัมมัดเป็นเราะฮฺตุลของอัลลอฮ์ และบรรดาผู้ที่อยู่ร่วมกับเขา เป็นผู้เข้มแข็งกล้าหาญต่อพวกปฏิเสธศรัทธา เป็นผู้เมตตาสงสารระหว่างพวกเขาเอง” (ส่วนหนึ่งจากอาเยฮฺที่ 29 : อัลฟัตฮฺ)

¹ มุฮัมมัด คือเราะฮฺตุลของอัลลอฮ์อย่างแท้จริง และบรรดาต่อฮาบะฮฺผู้ทรงคุณธรรมเป็นผู้แสดงออกซึ่งความเข้มแข็งและแข็งแกร่งต่อผู้ที่ขัดแย้งต่อศาสนาของพวกเขา และมีความเมตตาสงสารต่อผู้ที่มีความคิดเห็นตรงกันในเรื่องศาสนา จะเห็นได้ว่าคนหนึ่งคนใดในหมู่พวกเขา

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾

(الحجرات الآية : 10)

ความว่า “แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธานั้นเป็นพี่น้องกัน¹ ดังนั้นพวกเจ้าจงไกล่เกลี่ย ประนีประนอมกันระหว่างพี่น้องทั้งสองฝ่ายของพวกเขา² และจงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด หวังว่าพวกเจ้าจะได้รับความเมตตา”

ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า

((الرَّاحِمُونَ يَرْحُمُهُمُ الرَّحْمَنُ ارْحَمُوا أَهْلَ الْأَرْضِ يَرْحَمَكُم مِّنَ فِي السَّمَاءِ))³

ความว่า “บรรดาผู้เมตตานั่น เขาจะได้รับความเมตตาจากอรรหะหุมาน สุเจ้าจงเมตตาต่อผู้อยู่บนหน้าแผ่นดิน พวกเจ้าจะได้รับความเมตตาจากผู้อยู่บนท้องฟ้า”

กล่าวได้ว่า ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจะต้องยึดมั่นในคุณลักษณะที่ดังมานี้ ให้คงอยู่ในส่วนลึกของจิตใจและปฏิบัติจนเป็นนิสัย เมื่อมีความเมตตาสงสารแล้ว ย่อมมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สิ่งนี้เป็นสิ่งที่อิสลามส่งเสริมเป็นอย่างยิ่งให้ปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันกับบุคคลทุกๆ คน โดยเฉพาะครูผู้สอนอิสลามศึกษาที่จะต้องมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับบุคคลหลายๆ กลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นผู้เรียน เพื่อนครู ตลอดจนบุคคลทั่วไปในสังคม ดังนั้น ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจึงควรมีคุณลักษณะที่ดี ด้านความเมตตาสงสารนี้อยู่คู่กับตัวตลอดไป

ไม่ชอบที่จะให้อวัยวะของเขา หรือเสื้อผ้าของเขาไปกระทบกับอวัยวะหรือเสื้อผ้าของคนกาфир แต่ถ้ากับพี่น้องมุสลิมด้วยกันเองแล้วเขาจะจับมือโอบกอดและแสดงออกซึ่งความรักใคร่

¹ ความเป็นพี่น้องกันในหมู่มุสลิมมุอิมินนั้น ผลที่จะติดตามมากก็คือ ความรักใคร่ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การให้ความช่วยเหลือ และความร่วมมือกัน นี่คือจุดมุ่งหมายหลักของมุอิมินผู้ศรัทธา ในอายุขัยเป็นการบ่งชี้ว่าการเป็นพี่น้องกันในอิสลามนั้นเข้มข้นกว่าการเป็นพี่น้องทางสายเลือดหรือวงศ์ตระกูล

² คืออย่าให้การแตกแยกเข้ามาบีบบทบาท และอย่าให้การเกลียดชังระหว่างกันเข้ามาสิงสู่อยู่ในหมู่คณะ

³ หะดีษบันทึกโดย Abu Dawud, 1986 หะดีษหมายเลข 4937 ; al-Tarmizi, 1983 หะดีษหมายเลข 1928 (สำนวนที่อ้างเป็นของ Abu Dawud)

2.2.2.8. รู้จักพอเพียงและสมถะ (القناعة والزهد)

การรู้จักความพอดี พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่และได้รับนั้น เป็นคุณสมบัติแท้จริงของผู้ศรัทธาต่ออิสลาม ครูผู้สอนอิสลามในฐานะผู้ศรัทธาต่ออิสลามศึกษาจึงพึงมีคุณลักษณะข้อนี้ ซึ่งส่งผลให้ไม่เป็นผู้อิจฉาริษยาผู้อื่น เป็นผู้รู้จักประมาณตนเอง พอใจและใช้ในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่โลภและกอบโกยทรัพย์สินที่ได้มาอย่างถูกต้อง ไม่คดโกงผู้อื่นและไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 301)

อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสเกี่ยวกับความพอเพียง พอใจในสิ่งที่มี และความสมถะในอัลกุรอานไว้ว่า

﴿وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ...﴾ (بعك من الآية 32: النساء)

ความว่า “และจงอย่าปรารถนาในสิ่งที่ อัลลอฮฺ ﷻ ได้ประทานให้แก่บางคนในหมู่พวกเจ้ามากกว่าอีกบางคน” (ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ที่ 32 : อันนิสาอฺ)

﴿لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ ۗ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا ۗ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا﴾ (الطلاق الآية : 7)

ความว่า “ควรให้ผู้มีฐานะร่ำรวยจ่ายตามฐานะของเขา ส่วนผู้ที่การยังชีพของเขาเป็นที่คับแค้นแก่เขาก็ให้เขาจ่ายตามที่อัลลอฮฺทรงประทานมาให้แก่เขา อัลลอฮฺมิได้ทรงให้เป็นที่ยลำบากแก่ชีวิตใด เว้นแต่ตามที่พระองค์ทรงประทานมาแก่ชีวิตนั้น หลังจากความยากลำบาก อัลลอฮฺจะทรงทำให้เกิดความสะดวกสบาย” (อิฏญะาะล้าก : 7)

จากตัวบทอัลกุรอานข้างต้น กล่าวได้ว่า เราควรพอใจในสภาพที่ตัวเองเป็นอยู่ ยึดมั่นและดำเนินชีวิตในทางสายกลาง เพราะชีวิตในทางสายกลางนั้น สามารถจัดผลกระทบบที่เกิดขึ้นจากความมักมากและความต้องการที่ฟุ่มเฟือยลงได้เป็นอย่างดี และหากอัลลอฮฺทรงประสงค์ให้เป็นผู้ที่ร่ำรวยก็ต้องกระทำในสิ่งที่เหมาะที่ควรด้วย

การเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รู้จักพอเพียงและพอใจในสิ่งที่มีนั้น จะก่อให้เกิดคุณค่าแก่ตนเองและสังคมมากกว่าการเป็นอยู่แบบอื่นๆ พร้อมกันนั้นสมาชิกในสังคมก็จะอยู่กันอย่างสันติสุขปราศจากความอิจฉาริษยาหรือความหวาดระแวงซึ่งกันและกันด้วย (อาลี ฮาซัน, 2521:69-70)

กล่าวได้ว่า ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจะต้องมีคุณลักษณะของการรู้จักพอเพียงพอใจในสิ่งที่มี และสมถะ ในการปฏิบัติตนไว้ ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือยเกินฐานะของตน ไม่เป็นหนี้เป็นสินจนสิ้นพันตัว สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจะต้องปฏิบัติตนเองเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน เพื่อนครู และบุคคลทั่วไปในสังคม

2.2.2.9. กล้าหาญ (الشجاعة)

ความกล้าหาญเป็นคุณลักษณะสำคัญยิ่งในการปฏิบัติหน้าที่ของครูผู้สอนอิสลามศึกษา เมื่อครูผู้สอนอิสลามศึกษาปฏิบัติงานต่างๆ ต้องมีความกล้าคิด กล้าพูด กล้าทำ และกล้าตัดสินใจ โดยใช้อัลกุรอานและซุนนะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นแนวทางในการทำงาน (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 301)

องค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ในอัลกุรอาน ไว้ว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (المائدة الآية : 35)

ความว่า : “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย พึงยำเกรงอัลลอฮ์ ชุบฮานะฮฺฮะวะตะอะลาเถิด และจงแสวงหา ผลงานที่ดีเพื่อไปสู่พระองค์ และจงต่อสู้และเสียสละในทางของอัลลอฮ์ ชุบฮานะฮฺฮะวะตะอะลาเถิด เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับความสำเร็จ” (อัลมาอิดะฮฺ : 35)

และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

((ليس الشديد بالصرعة إنما الشديد الذي يملك نفسه عند الغضب))¹

ความว่า “คนที่ปล้ำคู่ต่อสู้ล้มลงนั้นมิใช่คนเก่ง แต่คนเก่งคือผู้ที่ควบคุมจิตใจของตนเองได้เมื่อเกิดโทสะ”

¹ หะดีษบันทึกโดย al-Bukhariy, 1987 หะดีษหมายเลข 5972 ; Muslim, 1972 หะดีษหมายเลข 6595 ; Ahmad, 1980 หะดีษหมายเลข 7198 (สำนวนที่อ้างเป็นของ al-Bukhariy)

ผู้ที่มีความกล้าหาญนั้นมักจะได้รับประโยชน์อย่างมากมาย เพราะนิสัยกล้าหาญนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นตัวกระตุ้นหรือผลักดันไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ทั้งยังทำให้จิตใจสงบได้อีกด้วย ตรงกันข้ามความกลัวหรือขี้ลาดตาขาวนั้นจะนำมาซึ่งความไม่แน่นอนใจ ดังนั้นความกล้าหาญจึงสามารถขจัดความยากลำบากในการเผชิญชีวิตในโลกนี้ได้เป็นอย่างดี (อาลี ฮาซัน, 2521 : 42-45)

กล่าวได้ว่า คุณลักษณะของความกล้าหาญเป็นอีกคุณลักษณะหนึ่งที่สำคัญที่ครูผู้สอนอิสลามศึกษาพึงมี เนื่องจากการกระทำหลายๆ อย่างในการดำเนินชีวิตและช่วงเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นต้องอาศัยความกล้าหาญ บางครั้งต้องกล้าหาญในการตัดสินใจแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ต้องกล้าหาญในการพูด สิ่งใดผิดก็เกินไปตามผิด และสิ่งใดถูกก็เกินไปตามนั้น เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ความกล้าหาญดังกล่าวนี้ต้องผ่านการไตร่ตรองและพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วน เป็นความกล้าหาญที่มีพื้นฐานมาจากความถูกต้อง

2.2.2.10. มีความรับผิดชอบ (المسؤولية)

ความรับผิดชอบเป็นหน้าที่ของบุคคลทุกคนที่จะต้องยึดปฏิบัติ เพราะความรับผิดชอบจะทำให้การทำงานมีความเป็นระเบียบและสำเร็จตามที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ ทำให้การบริหารมีความเจริญก้าวหน้าและทำให้กิจการงานมีความเจริญรุ่งเรือง (มุณีร มุหะหมัด, 2542 : 105)

ความรับผิดชอบเป็นคุณธรรมจริยธรรมประการสำคัญ เป็นสิ่งที่จะทำให้สังคมมีระเบียบวินัย ไม่ยุ่งเหยิง ความรับผิดชอบและหน้าที่เป็นของคู่กัน ความรับผิดชอบจะขยายตัวเองแค่นั้นขึ้นอยู่กับหน้าที่ อิสลามสอนว่าทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบและจะต้องถูกไต่สวนในงานที่ตนรับผิดชอบตามหน้าที่ของตนซึ่งไม่มีใครทำแทนกันได้ (มุณีเราะฮุ บินตุ อับดุลเงาะฟุร, 2532 : 68)

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอายะฮ์อัลกุรอานไว้ว่า

﴿مَنْ أَهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۗ وَمَنْ ضَلَّٰ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۗ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ

وِزْرَ أُخْرَىٰ ۗ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ (الإسراء الآية : 15)

ความว่า “ผู้ใดได้พบกับแนวทางที่ถูกต้อง แท้จริงเขาจะอยู่ในทางนั้นเพื่อตัวเอง และผู้ใดหลงแท้จริงเขาจะหลงต่อตัวเอง และไม่มีผู้แบกภาระใดที่จะแบกภาระของผู้อื่นได้ และเรามีเคลงโทษผู้ใด จนกว่าเราจะแต่งตั้งเราะสุลมา” (อัลอิสรออ : 15)

และท่านนบี ﷺ ได้กล่าวถึงมนุษย์ทุกๆ คนที่เกิดมาล้วนมีหน้าที่ที่เขาจะต้องรับผิดชอบและเขาจะถูกไต่สวนในเรื่องดังกล่าว ดังหะดีษของท่านที่กล่าวไว้ว่า

((كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فَالِإِمَامُ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ عَلَى بَيْتِ زَوْجِهَا وَهِيَ مَسْئُولَةٌ، وَالْعَبْدُ رَاعٍ عَلَى مَالِ سَيِّدِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ، أَلَا فَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ))¹

ความว่า “ทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบ และทุกคนจะถูกไต่สวนในหน้าที่ของตน ผู้นำมีหน้าที่รับผิดชอบ และเขาจะถูกไต่สวนในการปกครองของเขา บุรุษมีหน้าที่ดูแลครอบครัวของเขา เขาจะถูกไต่สวนในหน้าที่ของเขา สตรีมีหน้าที่ดูแลบ้านเรือนสามีของนาง นางจะถูกไต่สวนในหน้าที่นั้น และบ่าวมีหน้าที่ดูแลทรัพย์สินของเจ้านาย เขาจะถูกไต่สวนตามหน้าที่ของเขา ดังนั้น ผู้เจ้าทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบ และทุกคนจะถูกไต่สวนในหน้าที่ของตน”

และแม้แต่บรรดคนบีทั้งหลายล้วนมีภาระหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบ ซึ่งเป็นความรับผิดชอบที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสแก่พวกเขาว่า

﴿يَأْتِيهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ (المائدة الآية: 67)

ความว่า “เราะฮ์สุลเอ็ย จงประกาศสิ่งที่ถูกประทานลงมาแก่เจ้าจากพระเจ้าของเจ้า และถ้าเจ้ามิได้ปฏิบัติ เจ้าก็มิได้ประกาศศาสน์ของพระองค์ และอัลลอฮ์นั้นจะทรงคุ้มครองเจ้าให้พ้นจากมนุษย์ แท้จริงอัลลอฮ์จะไม่ทรงแนะนำพวกที่ปฏิเสธศรัทธา” (อัลมาอิดะฮ์: 67)

จากอายะฮ์อัลกุรอานข้างต้น จะเห็นได้ว่าแม้กระทั่งท่านนบีทั้งหลายก็ล้วนมีหน้าที่ต้องดูแล และจะถูกสอบสวน (ในวันกิยามะฮ์) ถึงภาระหน้าที่เหล่านั้น ดังนั้นเมื่อทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบ จึงเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องสำรวจตนเองว่า ตนมีหน้าที่อะไร และจะต้องศึกษาความรู้เพิ่มเติมว่า ในหน้าที่นั้นอิสลามสอนให้มีความรับผิดชอบในด้าน

¹ หะดีษบันทึกโดย al-Bukhariy, 1987 หะดีษหมายเลข 5067

ใดบ้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่มุสลิมจะต้องศึกษาอย่างถ่องแท้ เพื่อจะได้ปฏิบัติตนได้ถูกต้อง และเพื่อไม่ให้ตกหนักบนตนในวันกิยามะฮฺ (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลอะเราะฟูร, 2532 : 69)

จึงกล่าวได้ว่า ครูผู้สอนอิสลามศึกษามีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนผู้ที่เป็นลูกศิษย์ให้ได้รับความรู้ มีความศรัทธาต่ออิสลามอย่างแน่นแฟ้น พร้อมกับปฏิบัติตามบทบัญญัติอย่างเคร่งครัด และเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกศิษย์ และคนทั่วไป ดังนั้นครูผู้สอนอิสลามศึกษาจึงต้องมีคุณลักษณะเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความซื่อสัตย์ในการปฏิบัติหน้าที่การงานของตนเองเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อวิเคราะห์ดูแล้วจะเห็นว่า อาชีพครูเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติ ครูเป็นตัวจักรกลที่สำคัญในการพัฒนาประชากรของชาติ มีความสำคัญเท่า ๆ กัน ผู้พิพากษา วิศวกร สถาปนิก แพทย์ ทหาร ตำรวจ ครูเป็นผู้ปูพื้นฐานให้กับทุกอาชีพ เป็นผู้อบรมสั่งสอนให้ลูกศิษย์เป็นคนดีมีคุณธรรม สามารถพัฒนาตนเองไปสู่จุดหมายที่ต้องการได้

สังคมในอดีตจนถึงปัจจุบัน เห็นความสำคัญของครูว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะสร้างคนที่มีความสามารถเพื่อไปช่วยพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

สรุปได้ว่า ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจะประสบผลสำเร็จในการสอนอย่างแน่แท้ หากพยายามปฏิบัติตาม จริยธรรมอิสลามอย่างจริงจัง มีการตรวจสอบปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้เป็นไปตามจริยธรรมอิสลาม และเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพแห่งศรัทธาอย่างแท้จริง (มุอุมิน) เป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียนและบุคคลทั่วไปคอยช่วยเหลือปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนทุกขณะ รวมทั้งปัญหาของสังคม และประเทศชาติ ครูผู้สอนอิสลามศึกษาจึงเป็นผู้ได้รับความไว้วางใจ (อะมานะฮฺ) อันยิ่งใหญ่ในการสร้างประชาชาติ (อุมมะฮฺ) ผู้สืบทอดเจตนารมณ์อิสลามต่อไป

2.3 หลักการพื้นฐานในกระบวนการสอน

ในการดำเนินงานที่คืบหน้าไม่ว่าจะเป็นงานประเภทใดก็ตาม ผู้รับผิดชอบควรจะมีแนวทางหรือทิศทางในการดำเนินการ ส่วนองค์ประกอบของแนวทางหรือทิศทางในการดำเนินงานนั้นอาจจะมีหลายประการหรือเพียงประการเดียวก็ได้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนก็เช่นเดียวกับกรดำเนินงานอื่นๆ ที่จะต้องมีแนวทาง หรือเครื่องยึดถือซึ่งเรียกว่า “หลักการ” ในการดำเนินการสอนหรือในกระบวนการสอน เป็นเครื่องกำหนด

จากการศึกษาเกี่ยวกับหลักการสอน ผู้วิจัยพบว่า สามารถแบ่งขั้นตอนในการดำเนินการสอนหรือในกระบวนการสอนได้ 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นการเตรียมการสอน
2. ขั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
3. ขั้นการสรุปผลและประเมินผลการสอน

รายละเอียดในแต่ละขั้นตอนผู้วิจัยขอนำเสนอโดยสังเขป ดังนี้

2.3.1 ขั้นการเตรียมการสอน

การเตรียมการสอน เป็นการวางแผนการสอนหรือกำหนดกิจกรรมต่างๆ ของผู้สอนก่อนที่จะเริ่มดำเนินการสอน เป็นการวางแผนและเตรียมการล่วงหน้าเพื่อให้การเรียนของผู้เรียนบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ โดยกำหนดองค์ประกอบต่างๆ ของการสอนได้แก่ วัตถุประสงค์ วิธีการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอน และวิธีวัดผลประเมินผลแล้วนำไปเขียนแผนการสอน และนำไปปฏิบัติ

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายและข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการเตรียมการสอนของครูไว้ดังนี้

บำรุง กลัดเจริญ และฉวีวรรณ กินวงศ์ (2527 :77 อ้างถึงใน ถนอม แสงบุญ ,2548 : 28) ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเตรียมการสอนว่า การเตรียมการสอน คือ การวางแผนการสอนล่วงหน้าเป็นการเตรียมตัวครูผู้สอน โดยการบันทึกการสอน การเตรียมสื่อการสอน

บุญชม ศรีสะอาด (2537 : 43) กล่าวว่า การเตรียมการสอน เป็นการกำหนดไว้ล่วงหน้าว่าจะสอนใคร ในเนื้อหาใด สอนเมื่อใด สอนอย่างไร และเพื่อให้เกิดอะไร ซึ่งเมื่อถึงเวลาดังกล่าวจะดำเนินการสอนตามที่วางไว้ ผู้สอนจะต้องคิดวางแผนและเตรียมการสอนอย่างละเอียดรอบคอบ เหมาะสมเพื่อให้สามารถดำเนินการตามที่กำหนดไว้ได้อย่างได้ผลดี

สุนน อมรวิวัฒน์ และสมพงษ์ จิตระดับ (2531 : 73 อ้างถึงใน ถนอม แสงบุญ ,2548 : 28) ได้ให้ความหมายของการเตรียมการสอนของครูว่า หมายถึงการศึกษาแผนการศึกษาและคู่มือครูทุกครั้งก่อนสอนทุกครั้ง และจัดทำกำหนดการส่วนย่อย เตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนที่ควรใช้สื่อการเรียนและเครื่องมือวัดผลประเมินผล

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า

¹((من سلك طريقا يتغي فيه علما سهل الله له طريقا علي الجنة))

ความว่า “ผู้ใดก็ตามที่ต้องการเดินทางมุ่งหน้าไปยังแนวทางใดแนวทางหนึ่ง (จำเป็นที่สุดที่) เขาจะต้องมีความรู้ในแนวทางนั้น และอัลลอฮ์ได้ให้ความสะดวกแก่เขาไปสู่สรวงสวรรค์”

จากหะดีษข้างต้นบ่งบอกถึงความสำคัญในความรู้และในการสอนกล่าวคือ ผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ในแนวทางที่ผู้สอนจะทำการสอน ดังนั้น การเตรียมการสอนจึงมีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การเตรียมการสอนจะเป็นตัวบ่งบอกถึงประสิทธิภาพของการสอนอีกด้วย นั่นคือ การเตรียมการสอน หรือ การวางแผนการสอนไว้ก่อนทำการสอน จะทำให้ครูผู้สอนสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาในเรื่องนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปหลักการสำคัญของการเตรียมการสอนหรือการวางแผนการสอนได้ 5 ประการ คือ

1.1 ต้องเขียนแผนการสอน

แผนการสอนเป็นแผนซึ่งกำหนดขั้นตอนการสอนที่ครูมุ่งหวังจะให้ผู้เรียนได้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ในเนื้อหาและประสบการณ์หน่วยใดหน่วยหนึ่ง ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (สุโขทัยธรรมมาธิราช, ม.ป.ป. : 187) ซึ่งการเตรียมการเขียนแผนการสอนนั้น จะต้องครอบคลุมชื่อเรื่องที่จะสอน หัวเรื่อง ความคิดรวบยอดหรือสาระสำคัญ กำหนดวัตถุประสงค์ กิจกรรมการเรียน สื่อการสอนและการประเมินผล

องค์ประกอบของแผนการสอนเกิดขึ้นจากความพยายามตอบคำถาม ดังต่อไปนี้

- สอนอะไร (หน่วย หัวเรื่อง และความคิดรวบยอดหรือสาระสำคัญ)
- เพื่อจุดมุ่งหมายอะไร (วัตถุประสงค์)
- ความรู้ที่จะนำมาสอน (โครงร่างเนื้อหา)
- ใช้วิธีการใด (กิจกรรมการเรียน)
- ใช้เครื่องมืออะไร (สื่อการสอน)
- วัดและประเมินผลกรเรียนอย่างไร (ประเมินผล)

¹ หะดีษบันทึกโดย Ahmad, 1980 หะดีษหมายเลข 7965, al-Tirmidhiy, 1978 หะดีษหมายเลข 2898 และ Abu dawud, 1986 หะดีษหมายเลข 3643 ส่วนวนของ al-Tirmidhiy

1.2 ต้องมีการรวบรวมข้อมูลและเนื้อหาสาระที่จะสอน

ครูที่ดีจะต้องพยายามจัดเนื้อหาให้ตรงกับหลักสูตร เพื่อจะให้นักเรียนเปลี่ยนพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพราะวัตถุประสงค์เป็นแนวทางให้ผู้รับผิชอบในการศึกษา ทุกคนทราบจุดหมายปลายทางของการศึกษาทุกระดับ และเป็นแนวทางให้ผู้จัดการศึกษาพยายามจัดกิจกรรมและประสบการณ์แก่นักเรียน (สุรางค์ โคว์ตระกูล, 2550 : 28)

1.3 ต้องมีการวางแผนผลิตหรือจัดหาสื่อการสอนเพื่อใช้ในกิจกรรมตามที่ได้กำหนดไว้ในแผนการสอน

สื่อการสอนเป็นข้อมูลที่ครูต้องคาดการณ์ไว้ล่วงหน้า โดยพิจารณากิจกรรมการเรียนรู้เป็นหลัก สื่อการสอนนั้นเป็นตัวกลางที่ผู้สอนใช้ในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ทักษะ เจตคติที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนไปยังผู้เรียน ดังนั้น สื่อจึงมีความสำคัญทั้งต่อผู้สอนและผู้เรียน

1.4 ต้องเตรียมแบบทดสอบสำหรับให้นักเรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน

สิ่งนี้เป็นข้อมูลที่ครูต้องคาดการณ์ไว้ว่าจะตรวจสอบพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างไร ทั้งในส่วนที่เป็นพฤติกรรมเดิม (ความรู้เดิมที่มีอยู่) พฤติกรรมต่อเนื่อง (พฤติกรรมย่อยที่ครูต้องให้นักเรียนเรียนรู้ไปทีละน้อย) และพฤติกรรมขั้นสุดท้าย (พฤติกรรมที่เป็นผลลัพธ์ซึ่งครูลาดหมายไว้) (สุโขทัยธรรมมาธิราช, ม.ป.ป. : 186)

1.5 ต้อง “ซ้อม” สอน

การสอน เป็นอาชีพที่ครูหลายคนคิดว่า เมื่อได้บรรจุเข้าเป็นครูแล้วก็ไม่จำเป็นต้องซักซ้อมการสอนอะไร แท้ที่จริงแล้วการสอนเป็นศิลปะอย่างหนึ่งจึงต้องซักซ้อมอยู่เสมอ เมื่อไม่มีการฝึกฝนหรือซ้อมก่อนสอนก็ปรากฏว่า การสอนเป็นอาชีพที่ผู้สอนนานก็ยังสอนแย่ง เพราะปล่อยให้ความเข็ง เกียจคร้าน ความหลงผิดคิดว่าตนเก่ง ดังนั้นการซ้อมสอนนั้นก็เพื่อจัดลำดับขั้นการสอนให้ตนเองแน่ใจว่าจะสอนนักเรียนได้ดี

สรุปคือ การสอนที่ดีครูต้องเตรียมความพร้อมในสอน การสอนจะมีคุณภาพไม่ได้หากครูมิได้เตรียมวางแผนและเตรียมการสอนดีพอ

2.3.2 ขั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การเรียนการสอนนั้นจะบรรลุเป้าหมายตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่ง เพราะกิจกรรมการเรียนการสอนถือว่าเป็นหัวใจของการศึกษา กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นวิถีทางที่จะนำนักเรียนไปสู่

จุดประสงค์ของการเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดให้นักเรียนเรียนมืออยู่มากมายหลายชนิด ควรให้ความสำคัญและทราบแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักเรียนมากที่สุด เพื่อให้เกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง

ไวไลพร คุโณทัย (2530:19 อ้างถึงใน ถนอม แสงบุญ, 2548:33) กล่าวว่ากิจกรรมการเรียนการสอนว่า หมายถึง สภาพการณ์ของการจัดประสบการณ์ และการกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ น่าสนใจ และผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

กรมวิชาการ (2535 : 11-12) ได้กล่าวถึง การจัดการเรียนการสอนที่ดีในระดับประถมศึกษา ว่าควรยึดแนวทางปฏิบัติดังนี้

- ก. จัดการเรียนการสอนต้องจัดให้มีกระบวนการเรียนสำคัญพอกับเนื้อหา
- ข. การจัดการเรียนการสอนต้องเน้นให้นักเรียนเป็นผู้แสดง ครูเป็นผู้กำกับ หรือเป็นผู้ดำเนินการ โดยใช้แผนการสอน คู่มือ และสื่อการเรียนต่างๆ เป็นแนวทาง และเครื่องมือ เพื่อให้นักเรียนปฏิบัติหรือศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง
- ค. การจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งส่งเสริมให้นักเรียนค้นหาความรู้ สรุป และตัดสินใจด้วยตนเอง
- ง. การจัดการเรียนการสอนต้องเน้นภาคปฏิบัติควบคู่ไปกับภาคทฤษฎี หมายถึง การเรียนเรื่องที่ปฏิบัติได้ก็ให้มีการปฏิบัติควบคู่ไปกับทฤษฎี โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับท้องถิ่นและให้นักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติ

จ. การส่งเสริมให้ครูใช้วิธีการสอนหลายๆรูปแบบ ความเหมาะสมของเนื้อหาและสภาพของนักเรียน เช่น บรรยาย อภิปราย ถามตอบ บทบาทสมมติ แบ่งกลุ่มแก้ปัญหา ศึกษาปัญหาเป็นรายกลุ่มหรือรายบุคคล ค้นคว้า ศึกษานอกสถานที่ ทดลองสาธิต จัดนิทรรศการ ทำสมุดภาพ ใช้โสตทัศนูปกรณ์ และวิธีระดมพลังสมอง

ฉ. การจัดการเรียนการสอนควรเน้นกระบวนการกลุ่ม โดยถือหลักให้นักเรียนร่วมกันคิด ร่วมกันเรียน ร่วมกันแก้ปัญหา และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้น

ชินภัทร ภูมิรัตน (2533 : 24 อ้างถึงใน ถนอม แสงบุญ, 2548) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีกิจกรรมที่สำคัญ 2 ด้าน

ก. กิจกรรมที่นักเรียนเป็นศูนย์กลาง หรือ มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ (Student –centered Activities)

ข. กิจกรรมที่ครูติดตามผลการเรียนของนักเรียน (Student-monitoring Activities) โรงเรียนใดก็ตามที่มีกิจกรรมการเรียนการสอนในลักษณะที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการ

เรียนรู้และครูให้ความสนใจติดตามความก้าวหน้าของนักเรียนเป็นรายบุคคลอย่างใกล้ชิด โรงเรียนมีแนวโน้มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าโรงเรียนอื่น

วารี ธีระจิตร (2530 : 161-163 อ้างถึงใน ถนนอม แสงบุญ, 2548:35) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ว่า กิจกรรมแต่ละชนิดย่อมมีคุณค่าในตัวของมันเองในการจัดการเรียนการสอน หากครูได้ให้ความสนใจต่อการจัดกิจกรรมแต่ละชนิดย่อมจะช่วยส่งเสริมให้การเรียนการสอนของครูประสบผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี กิจกรรมที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้หลายประการด้วยกัน ดังนี้

- ก. กิจกรรมช่วยเร้าความสนใจของนักเรียน
- ข. กิจกรรมจะเปิดโอกาสให้นักเรียนประสบความสำเร็จ
- ค. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตย
- ง. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังและส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- จ. กิจกรรมจะช่วยให้เด็กมีความเคลื่อนไหว ทำให้ไม่น่าเบื่อต่อการเรียน
- ฉ. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความรับผิดชอบ
- ช. กิจกรรมจะช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้รู้สึกสนุกสนาน
- ซ. กิจกรรมจะช่วยขยายความรู้และประสบการณ์ของเด็กให้กว้างขวาง
- ฌ. กิจกรรมจะช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ญ. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมความงอกงามและพัฒนาการของเด็ก
- ฎ. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมทักษะในด้านต่างๆ
- ฏ. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังเจตคติที่ดี
- ฐ. กิจกรรมจะช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจในบทเรียน
- ฑ. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักทำงานเป็นหมู่คณะ
- ฒ. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมให้เด็กเกิดความซาบซึ้งความงอกงามในเรื่องต่าง

จากแนวทางดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมที่ดีจะช่วยส่งเสริมและพัฒนา นักเรียน ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน

จากการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น ผู้วิจัยขอสรุปหลักการสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพอสังเขป ดังนี้

1. ผู้สอนควรรู้วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหลากหลายรูปแบบ
2. เน้นรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาแนวคิด ความคิดรวบยอด และเชื่อมโยงกับสิ่งที่ผู้เรียนเคยรู้มาแล้ว พร้อมกับตรวจสอบความเข้าใจของผู้เรียนอยู่เสมอ ๆ

3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนแสวงหารูปแบบการเรียนรู้และการค้นคว้าด้วยตนเองผสม การส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้แนวความคิด และกระบวนการพัฒนาความรู้ในระหว่าง ผู้เรียนด้วยกัน
4. ใช้เทคนิคคำถามและวิธีการเรียนรู้แบบสืบเสาะ ค้นหาความรู้ แก้ปัญหา และ สังเคราะห์ความรู้ความคิดต่างๆ
5. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนทำกิจกรรมร่วมกัน
6. ปรับปรุงเพื่อตัดแปลงสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการเฉพาะอย่าง ของผู้เรียน
7. จัดให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและทำงานในสิ่งที่ผู้เรียนประสบในสถานการณ์ ชีวิตจริง

สรุปคือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีนั้น ควรเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมใน การเรียนรู้ และสามารถจัดการเรียนรู้ของตนเองได้ ให้ครูดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยยึดหลักการเรียนรู้ของเด็กเป็นสำคัญ โดยครูคอยให้ความรู้ แนะนำ สนับสนุนตลอดจนติดตาม ให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุผลและมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายของหลักสูตร

2.3.3 ขั้นตอนการสรุปผลและประเมินผลการสอน

การสรุปผลและการประเมินผลการสอน มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาคำตอบว่า ผู้เรียนมี ความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ คุณธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ตามที่ได้ กำหนดไว้หรือไม่ หรือผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมาย ของการสอนหรือไม่ เพียงใด

การประเมินผลการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการเรียนการสอนเพื่อ จะได้ทราบว่า นักเรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนที่ตั้งไว้หรือไม่เพียงใด เพื่อจะได้พัฒนาปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป

จากการศึกษา ผู้วิจัยขอสรุปประโยชน์ของการประเมินการสอนพอสังเขป ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้สอนทราบพฤติกรรมของผู้เรียนก่อนเข้าเรียนหรือก่อนรับการสอน เพื่อประโยชน์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน อีกทั้งใช้พฤติกรรมก่อน เข้าเรียนเป็นพื้นฐานในการตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน อันเนื่องมาจากการ สอนอีกด้วย

2. ช่วยให้ผู้สอนแนะและปรับปรุงเป้าหมายตามความเป็นจริงสำหรับผู้เรียนแต่ละคน
3. ช่วยให้ผู้สอนทราบถึงประสิทธิภาพของการสอน กล่าวคือ ทราบว่าผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของการสอนเพียงใด
4. ช่วยให้ผู้สอนระบุ ประเมินและปรับปรุงวิธีการสอนแบบต่าง ๆ
5. ช่วยให้ผู้สอนทราบถึงระดับสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียนในระยะต่างๆ ของการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่ง
6. ช่วยให้ผู้สอนที่เป็นแนวทางเพื่อการเปรียบเทียบระดับสัมฤทธิ์ผลระหว่างผู้เรียนและเป็นแนวทางในการให้อันดับคะแนนระดับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของผู้เรียนด้วย
7. ใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจว่าผู้เรียนมีความรู้ความสามารถพอเพียงที่จะเลื่อนชั้นสูงขึ้น ไปหรือไม่
8. ช่วยให้ผู้เรียนทราบและมีส่วนร่วมในการตั้งเป้าหมายการสอน ซึ่งจะกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เพื่อบรรลุเป้าหมายของการสอนยิ่งขึ้น
9. ช่วยเพิ่มแรงกระตุ้น และเกื้อกูลให้ผู้เรียนเรียนรู้เพิ่มขึ้น
10. ช่วยส่งเสริมและปลุกฝังให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่มีนิสัยในการศึกษาอย่างมีระบบ
11. ให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียน ซึ่งจะแสดงถึงจุดเด่นและจุดด้อยของแต่ละบุคคลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
12. ใช้เป็นประโยชน์ในการแนะแนวอาชีพ และแนวการศึกษาต่อ ตลอดจนแนะวิธีการแก้ปัญหาส่วนตัวของผู้เรียน ได้อย่างเหมาะสม

2.4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักจิตวิทยาการศึกษา

เบญญา ไชยภักดี (2536) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางจิตวิทยาของครู กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยและวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดปัตตานี ปีการศึกษา 2534 โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเจตคติของครูต่อวิชาชีพ เจตคติของครูต่อนักเรียน ความเสียสละของครู พฤติกรรมการสอนของครู และการใช้จิตวิทยาในการสอนของครู ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบทางจิตวิทยาของครูด้านเจตคติต่อวิชาชีพ เจตคติต่อนักเรียน และการใช้จิตวิทยาในการสอนของครู มี

ความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยของนักเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .21, .19, และ .17 ตามลำดับ ส่วนองค์ประกอบด้านความเสี่ยสละและพฤติกรรมการสอนไม่มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

บุษกร โกฏิวิเชียร (2543) ได้ศึกษาการใช้จิตวิทยาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูระดับอนุบาล ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยศึกษาจากประชากรซึ่งเป็นครูระดับอนุบาล ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการใช้จิตวิทยาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูระดับอนุบาล ผลการวิจัยพบว่าครูระดับอนุบาลใช้จิตวิทยาในด้านการจัดประสบการณ์ให้เด็กในระดับมาก โดยใช้กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะเป็นกิจกรรมช่วยพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของเด็กในด้านการจัดการจัดสภาพห้องเรียนและสิ่งแวดล้อม มีการจัดให้สะอาดเป็นระเบียบอยู่เสมอ มีแสงสว่างเพียงพอ อากาศถ่ายเทสะดวก และมีบรรยากาศอบอุ่นคล้ายบ้าน ในด้านการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน ได้นำนวัตกรรมและสื่อทางเทคโนโลยี หนังสือนิทาน เครื่องดนตรี กระดาษ สี ดินน้ำมัน ตุ๊กตา ฯลฯ มาใช้ในการเรียนการสอน นอกจากนี้ ครูอนุบาลมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ให้จัดประสบการณ์โดยยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง ส่งเสริมให้เด็กเป็นคนดี มีความรู้ อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างสันติ ควรจัดห้องเรียนและสภาพแวดล้อมให้มีความปลอดภัยและพร้อมที่จะใช้งานอยู่เสมอ ใช้สื่อของจริงที่ปลอดภัยและสอดคล้องกับแผนการจัดประสบการณ์

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการใช้หลักจิตวิทยาการศึกษา สรุปได้ว่า โดยทั่วไปแล้วครูผู้สอนจะใช้หลักจิตวิทยาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และผลจากการใช้หลักจิตวิทยานั้นมีส่วนช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนให้ดีขึ้น

2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะพฤติกรรมของครู

วิรัตน์ เลหาวัฒน์ (2527 : 75-76) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมของครูที่นักเรียนประทับใจในทางบวก คือ มีความรัก ความห่วงใย หวังดี มีน้ำใจต่อนักเรียน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตากรุณา และเป็นผู้เสียสละอุทิศตนเพื่อนักเรียน

เกศินี บุญพินิจ (2546) ได้ศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรมของครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอรัฐประเศ จังหวัดสระแก้ว ผลการวิจัยพบว่า ระดับจริยธรรมของครูผู้สอน โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอรัฐประเศ จังหวัดสระแก้ว โดยรวมและรายด้าน ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความ

เมตตากรรณา อยู่ในขั้นที่ 5 คือ ยึดหลักคำมั่นสัญญาบนความมีเหตุผล และเมื่อจำแนกตามเพศของครูชายและครูหญิง จำแนกตามสภาพเศรษฐกิจของครูที่มีรายได้ต่ำและรายได้สูง โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ธัญญาภรณ์ สมบูรณ์ (2548) ได้ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนและผู้ปกครองในโรงเรียนเอกชน ระดับประถมศึกษา เขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 3 จำนวน 36 โรงเรียน โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลของนักเรียน และแบบสัมภาษณ์ใช้สัมภาษณ์ผู้ปกครอง เกี่ยวกับ คุณลักษณะของครูที่ดีในด้านบุคลิกภาพ ด้านวิชาชีพ และด้านคุณธรรมจริยธรรมของครู ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนให้ความสำคัญเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่ดีด้านคุณธรรมจริยธรรมมากที่สุด รองลงมาได้แก่ด้านวิชาชีพ และด้านบุคลิกภาพ ตามลำดับ ในด้านคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนให้ความสำคัญเรื่องความรับผิดชอบต่อการสอน ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และตั้งใจสอนนักเรียน ด้านวิชาชีพ นักเรียนให้ความสำคัญเรื่องมีความสามารถอธิบายบทเรียนให้นักเรียนเข้าใจได้ง่าย วางตนเป็นแบบอย่างที่ดี และนักเรียนสามารถสอบถามข้อสงสัยเกี่ยวกับการเรียนได้ตลอดเวลา และด้านบุคลิกภาพ นักเรียนให้ความสำคัญเรื่องบุคลิกการแต่งกายดี สะอาด เรียบร้อย เหมาะสมกาลเทศะ ใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง และมีหน้าตา ยิ้มแย้ม แจ่มใส และผลการสัมภาษณ์คุณลักษณะของครูที่ดี ตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง พบว่า คุณลักษณะของครูที่ดีในความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียน ได้แก่ มีความรู้ในวิชาที่สอน มีเทคนิควิธีการถ่ายทอดความรู้ที่ดี มีศีลธรรม ความประพฤติดี และมีจรรยาบรรณของความเป็นครู

จิรัศย์ ศรีทา (2548) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพความมีจริยธรรมของครูผู้สอนโรงเรียนมนตรีวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 3 โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และนักเรียน ผลการศึกษาพบว่า สภาพความมีจริยธรรมของครูผู้สอนผู้บริหารสถานศึกษาและนักเรียนมีความคิดเห็นว่า สภาพความมีจริยธรรมของครูผู้สอนโดยรวมเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยคะแนนจากมากไปหาน้อยดังนี้ ความซื่อสัตย์ความอดุสาหะ ความสามัคคี ความรับผิดชอบ และความยุติธรรม ส่วนการพัฒนาจริยธรรมของครูผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษา และนักเรียน เห็นว่า สามารถช่วยแก้ไขปัญหาด้านความประพฤติของครูได้ โดยทำให้ครูมีความประพฤติที่ดีขึ้นและปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม มีความเป็นระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ ครูมีเหตุผลกับนักเรียนมากขึ้น และครูเป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะพฤติกรรมของครู สรุปได้ว่า บุคคลที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาจะให้ความสำคัญกับพฤติกรรมของครูผู้สอนเป็นอย่างมาก กล่าวได้ว่า พฤติกรรมการปฏิบัติตัวของครูผู้สอนที่แสดงออกมานั้นถือเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่ง ถือว่าเป็นตัวแปรสำคัญที่

มีผลต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอน และมีส่วนช่วยส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสอน

สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 (ม.ป.ป. : 79-85) ได้ทำการประเมินคุณภาพการเรียนการสอนอิสลามศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษา เขตการศึกษา 2 ผลการประเมินพบว่า การใช้วิธีสอนและการจัดกิจกรรมนั้น โดยเฉลี่ยวิธีและกิจกรรมที่ครูสอนอิสลามศึกษาจัดมาก ได้แก่ การบรรยายเนื้อหาตามบทเรียน การบรรยายแล้วสาธิต การอธิบายประกอบการซักถาม วิธีสอนและกิจกรรมที่ครูจัดน้อย ได้แก่ การเล่นเกมหรือบทบาทสมมติ การเล่นเกม การจัดนิทรรศการ ปัญหาเกี่ยวกับวิธีสอน และกิจกรรมโดยทั่วไป ผู้สอนเห็นว่ามีปัญหาในเรื่องความรู้ในเรื่องเทคนิควิธีการสอนและการจัดกิจกรรม ทำให้ผู้สอนใช้วิธีการแบบเดิมซ้ำแล้วซ้ำอีกทำให้น่าเบื่อ การสอนแต่ละครั้งผู้สอนไม่ได้ประเมินผลว่าสอนบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ ได้เดินไปตามทิศทางที่ต้องการหรือไม่ ดังนั้นในการสอนแต่ละครั้งครูควรจะได้มีการบันทึกการสอนอย่างง่าย ๆ และมีการประเมินผลด้วยในทุกๆ ครั้งที่มีการสอน ด้านการบริหารหลักสูตร ผู้บริหารใช้กลยุทธ์ในการดึงมวลชนในท้องถิ่นมาร่วมกิจกรรมในโรงเรียน มีการจัดนิทรรศการทางวิชาการที่แสดงผลงานของนักเรียนเพื่อสร้างศรัทธาต่อผู้ปกครอง ส่วนด้านการนิเทศ ควรมีการเพิ่มพูนความรู้วิชาอิสลามศึกษา ความรู้ด้านเทคนิคการนิเทศแก่ผู้นิเทศ เพื่อให้มีการนิเทศอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง และตรงกับความต้องการของผู้รับผิดชอบ

สมยศ แสงอรุณ (2533 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องพฤติกรรมการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ครูที่สอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 30 คน ในปีการศึกษา 2532 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสังเกตพฤติกรรมการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบความแตกต่างโดยใช้ t-test ผลจากการศึกษาพฤติกรรมการสอนด้านการเตรียมการสอน พบว่า พฤติกรรมที่ครูปฏิบัติในระดับมาก คือ ครูให้นักเรียนเตรียมบทเรียนมาล่วงหน้า ส่วนพฤติกรรมที่ครูปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด คือ ครูเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนสำรองเพื่อยืดหยุ่นในการสอน และในด้านพฤติกรรมการสอนด้านการจัดกิจกรรมการ

เรียนการสอน พบว่า พฤติกรรมที่ครูปฏิบัติในระดับมากที่สุด คือครูใช้คำถามกระตุ้นให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นเพื่อให้เกิดความคิดรวบยอด ส่วนพฤติกรรมที่ครูปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด คือครูเน้นการคิดและส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และในด้านพฤติกรรมการสอนด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า พฤติกรรมที่ครูปฏิบัติในระดับมากที่สุด คือ ครูซักถามนักเรียนในขณะที่สอน และทดสอบความก้าวหน้าของนักเรียนหลังจบเรียนแต่ละเรื่อง ส่วนพฤติกรรมที่ครูปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด คือ ครูตรวจและติดตามผลการปฏิบัติงานของนักเรียนอย่างใกล้ชิด พร้อมทั้งให้คำแนะนำและช่วยเหลือ

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสอน สรุปได้ว่า ครูผู้สอนมีพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักกระบวนการสอนอยู่ในระดับมาก กล่าวคือ ครูผู้สอนมีการเตรียมการสอนล่วงหน้า มีหลักในการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย และมีการสรุปผลและประเมินการสอนทุกครั้ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ดียิ่ง เพราะการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนจะสมบูรณ์ได้นั้นต้องปฏิบัติตามหลักกระบวนการสอนทุกขั้นตอน จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้และสิ่งสำคัญที่สุดคือก็คือ ในกระบวนการสอนนั้นจะต้องเน้นกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อผลสัมฤทธิ์ที่ดีของผู้เรียนนั่นเอง

Prince of Songkhro University
Pattani Campus